

Th.L. van Berkel

No. 2.119

MELDERSLO

SOCIAAL-ECONOMISCHE VERKENNING
VAN EEN RUILVERKAVELINGSGEBIED
TEN NOORDWESTEN VAN VENLO

Augustus 1978

L 26

2.119 A

MLU 7841100

Landbouw-Economisch Instituut

Afdeling Structuuronderzoek

309205

Overzicht van verwante publikaties

No. 2.82	Wonseradeel-Zuid Sociaal-economische verkenning van een ruilverkavelingsgebied in Friesland J. de Rijk; augustus 1976	Uitverkocht
No. 2.84	Nispen-Schijf Sociaal-economische verkenning van een ruilverkavelingsgebied ten zuiden van Roosendaal Th.L. van Berkel; november 1976	Uitverkocht
No. 2.89	Eemland Sociaal-economische verkenning van een ruilverkavelingsgebied in de provincie Utrecht J. de Rijk; maart 1977	Uitverkocht
No. 2.90	Winterswijk-West Sociaal-economische verkenning van een ruilverkavelingsgebied in de Achterhoek Th.L. van Berkel en J. de Rijk; juni 1977	Uitverkocht
No. 2.98	Laren Sociaal-economische verkenning van een ruilverkavelingsgebied in Gelderland J. de Rijk; september 1977	Uitverkocht
No. 2.108	Etten-Leur Sociaal-economische verkenning van een ruilverkavelingsgebied tussen Breda en Roosendaal Th.L. van Berkel; februari 1978	f 15,-
No. 2.110	Echtener en Grootte Veenpolder Sociaal-economische verkenning van een ruilverkavelingsgebied in het Friese Veenweidegebied B.M. Kamphuis; april 1978	f 12,50
No. 2.114	De landbouw op IJsselmonde-West H.R. Oosterveld; juli 1978	f 17,50
No. 2.117	De landbouw in het Zuidelijk Westerkwartier van Groningen B.M. Kamphuis; augustus 1978	f 20,-

Inhoud

Blz.

WOORD VOORAF	5
INLEIDING	7
1. ALGEMEEN SOCIAAL-ECONOMISCHE ASPECTEN	9
1.1 Algemene oriëntatie	9
1.2 Bevolking	10
1.3 Beroepsbevolking en werkgelegenheid	12
1.4 Ruimtelijke ontwikkeling	15
2. AGRARISCH-STRUCTURELE ASPECTEN	18
2.1 Aantal bedrijven naar beroepsgroep	18
2.2 Indeling van de bedrijven naar oppervlakte cultuurgrond	21
2.3 Wisselingen in het gebruik van de grond	22
2.4 Indeling van de bedrijven naar produktieomvang	24
2.5 Arbeidsbezetting, leeftijd van de bedrijfs- hoofden en aantal opvolgers	26
2.6 Rechtsvorm van grondgebruik en verkaveling	27
2.7 Vergelijking tussen de deelgebieden	31
3. BEDRIJFSSTRUCTURELE ASPECTEN	32
3.1 Grondgebruik en produktie	32
3.2 Bedrijfstypen	33
3.3 De tuinbouw	36
3.4 De intensieve veehouderij	46
3.5 De akkerbouw	48
3.6 De rundveehouderij	49
3.7 Produktie en arbeid	52
4. BEDRIJFSECONOMISCHE BESCHOUWING	54
4.1 De tuinbouwsector	54
4.2 De landbouwsector	57
5. VERWACHTINGEN AANGAANDE DE KOMENDE ONTWIKKELINGEN IN DE LAND- EN TUINBOUW	60
5.1 Het aantal hoofdberoepsbedrijven	60
5.2 Cultuurgrond en bedrijfsoppervlaktestructuur	62
5.3 Ontwikkeling van de produktieomvang	64
5.4 Bedrijfsstructuur	68
5.5 Arbeidskrachten	68
5.6 Produktieomvang per bedrijf en per man	69
SAMENVATTING	70
ENKELE SLOTOPMERKINGEN	76
BIJLAGEN	78
LITERATUUR	3

Woord vooraf

Ten behoeve van de voorbereiding van ruilverkavelingen worden door het Landbouw-Economisch Instituut sociaal-economische verkenningen samengesteld. Deze verkenningen worden verricht in opdracht van de Landinrichtingsdienst. Voor het desbetreffend gebied wordt vanuit de ontwikkeling in een recent verleden een beeld geschetst van de te verwachten toekomstige landbouwkundige structuur. Hierdoor verkrijgt men reeds in een vroegtijdig stadium inzicht in de aanwezige en de te verwachten problematiek alsmede nuttige informatie voor het nemen van beleidsbeslissingen.

Het onderzoek ten behoeve van de ruilverkaveling Melderslo is uitgevoerd op de afdeling Structuuronderzoek, de analyse en rapportering is verzorgd door de heer Th.L. van Berkel.

De adjunct-directeur,

(J. de Veer)

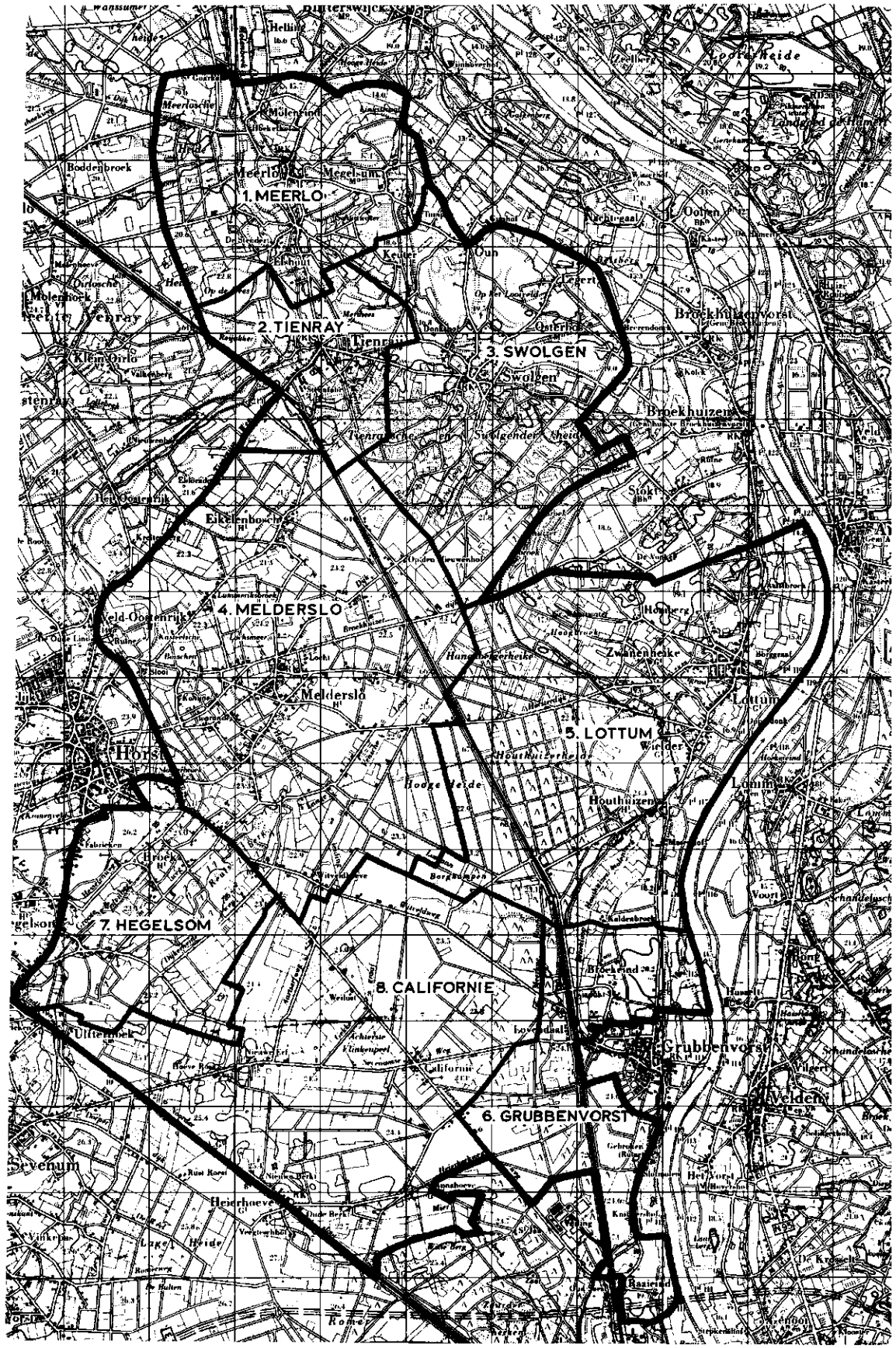
Den Haag, augustus 1978

Inleiding

Deze verkenning beoogt een bijdrage te leveren tot de gedachtenvorming over de toekomstige structurele ontwikkelingen in de agrarische bedrijfstak in het gebied Melderslo.

De verkenning bestaat uit vijf hoofdstukken en een samenvatting. In hoofdstuk 1 (algemene sociaal-economische aspecten) wordt de land- en tuinbouw in het gebied in een ruimtelijk kader geplaatst. Hierin wordt in het kort de ligging en inhoud van het gebied en de relatieve betekenis van de land- en tuinbouw weergegeven. In hoofdstuk 2 wordt nader ingegaan op de agrarische structuur van het gebied, te weten aantal bedrijven, oppervlakte cultuurgrond, spreiding in bedrijfs grootte (zowel naar oppervlakte als naar omvang in sbe) en aantal arbeidskrachten op de bedrijven. In hoofdstuk 3 komen belangrijke aspecten van de bedrijfsstructuur aan de orde, zoals samenstelling van en ontwikkelingen in de produktie, bedrijfstypen en de arbeidsproduktiviteit. In hoofdstuk 4 worden enkele bedrijfseconomische aspecten behandeld. In hoofdstuk 5 worden de verwachtingen beschreven ten aanzien van de ontwikkeling van de structuur van de landbouw in de komende tien jaren.

In de samenvatting worden de voornaamste punten bijeengebracht.

1. MEERLO

2. TIENRAY

3. SWOLGEN

4. MELDERSLO

5. LOTTUM

7. HEGELSOM

8. CALIFORNIE

6. GRUBBENVORST

1. Algemeen sociaal-economische aspecten

1.1 Algemene oriëntatie

Het toekomstige ruilverkavelingsgebied "Melderslo" ligt in Noord-Limburg ten westen van de Maas en ten noordwesten van de stad Venlo. Dit verkavelingsgebied bestaat uit het grootste deel van de gemeente Grubbenvorst, het zuidelijke deel van de gemeente Meerlo-Wanssum en het oostelijke deel van de gemeente Horst. Verder omvat het kleine gedeelten van de gemeenten Broekhuizen en Sevenum. Bij de indeling in landbouwgebieden behoort dit blok tot Westelijk Noord-Limburg en de Noordelijke Maasvallei.

De grens van het blok (zie bijgaande kaart 1) sluit voor een belangrijk deel aan op andere ruilverkavelingsgebieden. In het noorden zijn dit de voormalige ruilverkavelingen Wanssum, Blitterswijk en Meerlo. De oostgrens wordt gevormd door de voormalige ruilverkaveling Broekhuizen, de rivier de Maas en de bestaande en geprojecteerde uitbreidingsplannen van Grubbenvorst. De westgrens valt samen met de oostgrens voor de ruilverkaveling Lollebeek en de woonkern van de gemeente Horst. De zuidgrens wordt bepaald door het veilingcomplex van Grubbenvorst, de bossen van Zaarderheiken en de spoorbaan Venlo-Eindhoven.

De bodem bestaat grotendeels uit zandgronden 2) (lemig fijn zand), terwijl langs de Maas rivierkleigronden voorkomen. In het gebied komen een aantal beken voor waarvan de noord-zuid lopende Grote Molenbeek in het westen en de Leigraaf alsook de Broekloop Houthuizermolenbeek in het oosten de voornaamste zijn. Terwijl voor een deel van de gronden soms sprake is van een tekort aan water heeft een ander deel voor kortere of langere duur wateroverlast.

Het verkavelingsgebied heeft voor het grootste deel een vrij open karakter met een verspreide bebouwing en de grond wordt voornamelijk gebruikt als bouwland en tuinland. Er zijn, met name om en nabij de spoorlijn Venlo-Nijmegen, ook vrij omvangrijke bossen en natuurgebieden 3) die vanaf Tienraij en Swolgen vrijwel aaneengesloten tot in het zuiden van het blok doorlopen en het gebied over de grootste lengte doorsnijden. In het gedeelte ten oosten van dit bosgebied (ook aangeduid met de Maasdorpen) komen vooral veel boomteelt en rozenkwekerijen voor. Het gedeelte ten westen van de groengordel heeft meer glastuinbouw- en champignonbedrijven. In dit gedeelte liggen voorts nog de grotere natuurgebieden

- 1) Opgenomen met toestemming van de Topografische Dienst; reproductie van het kaartfragment is niet toegestaan.
- 2) Zie "Bodemkaart van Nederland". Toelichting bij kaartblad 52 Oost-Venlo, Stiboka 1975.
- 3) Tienraijsche en Swolgenderheide, Broekhuizerbroek, Hanenbergerheike, Houthuizerheide en bossen afgewisseld met landbouwgronden in de driehoek Grubbenvorst, Californie en de veiling.

Kasteelsche Bosschen ten oosten en de Reulsberg ten zuidoosten van Horst. Daarnaast zijn in het blok meerdere kleinere verspreid liggende natuurcomplexen zoals o.a. het Schuitwater ten zuidoosten van Meerlo en het Kapelaans Schuitwater ten oosten van Swolgen.

In het gebied liggen een vijftal kernen waarvan Lottum en Melderslo (1700 à 2000 inwoners) groter zijn dan Meerlo, Tienraij en Swolgen (ca. 1000 inwoners). De overige bebouwing bevindt zich in kleinere buurtschappen en ten westen van het bosgebied ook meer in verspreide bebouwing vrijwel geheel langs verharde wegen zoals in het ontginningsgebied ten zuidoosten van Melderslo. De kernen Horst en Grubbenvorst liggen buiten het blok.

De totale oppervlakte van het blok bedraagt uitgaande van de laatst bekende grenzen (1976) ongeveer 7200 ha. Hiervan bestaat volgens gegevens van de Landinrichtingsdienst (overeenkomstig de cultuurkaart) 4860 ha uit cultuurgrond en 2340 ha overige bestemmingen (o.a. bos en woeste grond 1715 ha).

Deze oppervlakte cultuurgrond is groter dan de oppervlakte cultuurgrond die in dit onderzoek is betrokken. Het onderzoek betreft alleen de oppervlakte cultuurgrond (gemeten maat) van de geregistreerden die in het blok wonen 1) en die een bepaalde minimum bedrijfsomvang hebben 2). Deze oppervlakte bedroeg 4526 ha in 1976 en bestond voor 44% (2012 ha) uit bouwland, voor 28% (1260 ha) uit grasland en voor 28% (1255 ha) uit tuinland.

Om na te kunnen gaan of er binnen het gebied verschillen bestaan in de agrarische structuur zijn acht deelgebieden onderscheiden (zie kaart voorin). Deze komen overeen met de deelgebieden die bij de cultuurtechnische inventarisatie van het Instituut voor Cultuurtechniek en Waterhuishouding zijn aangehouden.

1.2 Bevolking

De beschouwing over de bevolking en de beroepsbevolking geschiedt aan de hand van de gegevens van de gemeenten Horst, Meerlo-Wanssum en Grubbenvorst als geheel. De gemeenten Broekhuizen en Sevenum zijn omdat ze slechts voor een klein gedeelte in het blok vallen niet hierbij betrokken. In de beschouwde gemeenten nam de bevolking toe terwijl vooral de woningbouw zich verder uitbreidde.

Uit de bodemstatistiek van het CBS blijkt dan ook dat de bebouwde oppervlakte toeneemt. Dit is vooral te zien in de gemeente Grubbenvorst waar de bevolking het sterkst is gegroeid en de oppervlakte cultuurgrond in vijf jaar tijd met 2,5% is verminderd. Ook in Meerlo-Wanssum is de bebouwde oppervlakte de laatste jaren uitgebreid, doch dit is niet exact weer te geven.

1) Inclusief die in Langevenseloop.

2) Zie ook noot pagina 18.

Tabel 1.1 Oppervlakte en gebruik van de gronden in ha per gemeente

	Horst		Meerlo- Wanssum 2)	Grubbenvorst	
	1971	1976	1976	1971	1976
Cultuurgrond	6100	6098	2847	3107	3030
Woonwijken en industrie- terrein 1)	458	486	291	248	325
Wegen, spoorwegen, water	173	177	166	145	145
Bossen, woeste grond	1302	1272	643	865	865
Totaal	8033	8033	3947	4365	4365

1) Inclusief sportterreinen.

2) Vergelijking met een ander jaar is niet mogelijk i.v.m. correcties.

Bron: CBS-Bodemstatistiek.

In de periode 1961-1976 is het aantal inwoners in de gemeente Grubbenvorst met 63% toegenomen en is hiermee veel sterker gegroeid dan in Meerlo-Wanssum (36%), in Horst (27%) of in Limburg (18%). Dit kwam doordat in het dorp Grubbenvorst aanzienlijke woningbouwprojecten zijn gerealiseerd en in veel mindere mate ook in de gemeente Meerlo-Wanssum (in de dorpen Meerlo en Wanssum).

De toeneming van het aantal inwoners was in Grubbenvorst in aanzienlijke mate het gevolg van vestigingsoverschotten met name in de perioden na 1966. De natuurlijke groei (geboortenoverschotten) is ondanks de sterk groeiende bevolking de laatste jaren verminderd. Voor Meerlo-Wanssum was de natuurlijke aanwas tot 1971 verreweg de grootste groeifactor, in de periode daarna was het vestigingsoverschot even groot als het geboortenoverschot. In de gemeente Horst nam het inwonertal alleen toe door de natuurlijke groei en er was in de laatste periode zelfs een vertrekoverschot.

Tabel 1.2 Ontwikkeling van het aantal inwoners

	Horst		Meerlo Wanssum		Grubbenvorst	
	aantal	% groei 1)	aantal	% groei 1)	aantal	% groei 1)
Inwoners 1-1-1961	12798		4731		4046	
Geboortenoverschot	1488	11,6	477	10,1	369	9,1
Vestigingsoverschot	88	0,7	-80	-1,7	50	1,2
Inwoners 1-1-1966	14374	12,3	5128	8,4	4465	10,3
Geboortenoverschot	1191	8,3	475	9,3	439	9,8
Vestigingsoverschot	89	0,6	64	1,2	545	12,2
Inwoners 1-1-1971	15654	8,9	5667	10,5	5449	22,0
Geboortenoverschot	814	5,2	395	7,0	420	7,7
Vestigingsoverschot	-226	-1,4	392	6,9	708	13,0
Inwoners 1-1-1976	16242	3,8	6454	13,9	6577	20,7

1) Per vijfjaarlijkse periode. Bron: CBS.

Het verloop van de bevolking in de komende jaren zal waarschijnlijk afhankelijk zijn van de - de laatste jaren verminderende - natuurlijke groei. Voor de gemeente Horst was dit reeds de enige groeifactor. Aan de gemeenten Grubbenvorst en Meerlo-Wanssum zijn ten aanzien van de uitbreiding van de woningbouw momenteel van overheidswege beperkingen opgelegd.

In een rapport voor de gemeente Horst 1) wordt uitgaande van de natuurlijke groei het aantal inwoners in 1985 op circa 17500 geraamd bij een migratie rond de nullijn. Mogelijk is dit aan de hoge kant gezien het vertrekoverschot in de laatste jaren.

Ook voor Meerlo-Wanssum 2) wordt uitgegaan van de natuurlijke aanwas die de eerstkomende jaren nog wel boven de 1% per jaar zal liggen doch op de duur zich rond deze 1% zal stabiliseren. Bij deze groei, die trager is dan de laatste jaren, zal het aantal inwoners in 1985 ongeveer 7150 zijn. Het migratiesaldo zal zich in de toekomst rond de nullijn bewegen gezien het ruimtelijk beleid van regering en provincie.

Voor Grubbenvorst is geen prognose voorhanden. Het aantal inwoners zal ook hier minder snel toenemen gezien de vermindering van de natuurlijke groei en de beperking die voorlopig (tot 1981) aan de uitbreiding van de woningbouw is opgelegd.

De uitbreiding van de woningbouw in deze gemeenten zal vrijwel geheel gerealiseerd worden in buiten het blok gelegen uitbreidingsplannen dan wel in de dorpen (enclaves). Het agrarisch grondgebruik in het blok zal hierdoor naar verwachting niet verminderen.

1.3 Beroepsbevolking en werkgelegenheid

Met de uitbreiding van het aantal inwoners is ook de beroepsbevolking toegenomen. In de periode 1960-1971 groeide de mannelijke beroepsbevolking in Grubbenvorst (met 37%) - waar de bevolking het meest is uitgebreid - sterker dan in de beide andere gemeenten.

Tabel 1.3 Beroepsbevolking en forensisme (mannen)

	Aant.mannelijke beroepspersonen		Perc. werkzaam in land- en tuinbouw x)		Perc.uitgaande forensen x)	
	1960	1971	1960	1971	1960	1971
Horst	3369	4095	37	24	23	36
Meerlo-Wanssum	1254	1525	35	23	29.	38
Grubbenvorst	1057	1445	46	29	31	48

x) Van het aantal mannelijke beroepspersonen.
Bron: CBS-Volks- en beroepstellingen.

- 1) "Gemeente Horst, bevolkingsontwikkeling en woningbehoefte" 1976.
2) "Gemeente Meerlo-Wanssum. Een sociografische verkenning" 1975.

Doordat de beroepsbevolking in de agrarische sector verminderde en de totale beroepsbevolking toenam is het aandeel van de land- en tuinbouw in de totale werkgelegenheid teruggelopen. De agrarische sector bleef echter een zeer belangrijke bedrijfstak. Van de mannelijke beroepsbevolking in 1971 werkte in Grubbenvorst 29% in de land- en tuinbouw, in Horst 24% en in Meerlo-Wanssum 23%. De betekenis van de land- en tuinbouw voor de totale werkgelegenheid komt hiermee overigens niet geheel tot uiting aangezien ook indirecte werkgelegenheid wordt verschaft (o.a. toeleverende en verwerkende bedrijven). Exacte gegevens hierover zijn niet beschikbaar. Landelijk gezien is deze indirecte werkgelegenheid van minstens zoveel betekenis als de werkgelegenheid in de land- en tuinbouw zelf.

Van 1971 tot 1976 is de beroepsbevolking van Grubbenvorst en Meerlo-Wanssum verder toegenomen door vestigingsoverschotten, hierdoor zal het aandeel van de agrarische sector in de totale mannelijke beroepsbevolking thans waarschijnlijk iets lager zijn. Voor Horst zal dit wellicht nauwelijks veranderd zijn.

Vooraf in Grubbenvorst werkt een groot gedeelte van de beroepsbevolking buiten de gemeente, dit was in 1971 zelfs 48% van de werkende mannen. In de andere gemeenten was dit minder maar kwam voor Meerlo-Wanssum toch op 38% en voor Horst op 36%. Tussen 1960 en 1971 is het uitgaande forensisme toegenomen (zie tabel 1.3). De uitgaande forensen uit Grubbenvorst werkten in 1971 meest in Venlo, die uit Meerlo-Wanssum vooral in Venray en Venlo en die uit Horst voornamelijk in Venlo, Venray en Sevenum.

Over de ontwikkeling van de beroepsbevolking, de werkgelegenheid, de pendel en de arbeidsreserve sinds 1971 geeft onderstaande tabel enig inzicht. Deze gegevens betreffen een aanzienlijk groter gebied dan de eerder genoemde gemeenten.

Tabel 1.4 Samenvattend overzicht arbeidsmarktgegevens (mannen)

	Gewest Venlo 1)			Rayon Venray 2)		
	1971	1973	1976	1971	1973	1976
Beroepsbevolking	38150	38800	39500	13700	14600	16300
Ink. pendel +	1925	2475	2075	1475	2000	2025
	40075	41275	41575	15175	16600	18325
Uitg. pendel -	3160	3865	3700	1780	2215	2100
Ger. arb. res. -	405	660	2125	220	370	825
Bezette arbeidspl.	36510	36750	35750	13175	14015	15400

1) Gemeenten: Arcen en Velden, Beesel, Belfeld, Broekhuizen, Grubbenvorst, Helden, Kessel, Maasbree, Meyel, Tegelen, Venlo.

2) Gemeenten: Horst, Meerlo-Wanssum, Sevenum, Venray.

Bron: Arbeidsmarktbeschrijvingen, Distr. Bureau voor de arbeidsvoorziening in de provincie Limburg.

De twee hier beschouwde gebieden vertonen duidelijke verschillen. In het gewest Venlo (waarin Grubbenvorst) is van 1971 tot 1976 de mannelijke beroepsbevolking slechts weinig uitgebreid (3,5%) terwijl het aantal bezette arbeidsplaatsen verminderde (-2%). De inkomende en uitgaande pendel is de laatste jaren (na 1973) verminderd en de geregistreeerde arbeidsreserve is toegenomen. In het rayon Venray (waarin Meerlo-Wanssum en Horst) nam de mannelijke beroepsbevolking duidelijk toe (19%) en ook het aantal bezette arbeidsplaatsen (met 17%). De inkomende pendel is voortdurend uitgebreid terwijl de uitgaande pendel de laatste jaren (na 1973) verminderde. De geregistreeerde arbeidsreserve is ook hier de laatste jaren toegenomen.

In groter verband gezien zegt de "Arbeidsmarktbeschrijving" dat de recessie in 1976 minder sterk was dan in 1975. De werkgelegenheid is evenwel nog verminderd terwijl de beroepsbevolking iets toenam doch ondanks de daling van de inkomende pendel is de geregistreeerde arbeidsreserve gestegen. Van de pendel naar Duitsland wordt verwacht dat deze een beperktere rol zal gaan spelen.

De pendel naar Duitsland speelt vooral in het gewest Venlo een grote rol. Van 1970 tot 1973 nam deze voortdurend toe en is daarna enigszins verminderd. Toch werkte in 1976 nog ongeveer 46% van de mannelijke uitgaande pendelaars uit het gewest Venlo in Duitsland. Voor het rayon Venray is de pendel op Duitsland van minder betekenis met 18% van de uitgaande pendel in 1976. Ook hier was aanvankelijk een uitbreiding en later (na 1973) een vermindering.

De werkloosheid gemeten aan de hand van de geregistreeerde arbeidsreserve ligt in Limburg duidelijk boven het landelijke gemiddelde. In het gewest Venlo was de werkloosheid echter steeds lager dan in de provincie terwijl het rayon Venray, met aanvankelijk relatief veel werklozen, sinds 1974 ook onder het provinciale gemiddelde ligt.

Tabel 1.5 Gemiddelde geregistreeerde arbeidsreserve van mannen in procenten van de afhankelijke mannelijke beroepsbevolking (loon- en salaristrekken)

Jaar	Gewest Venlo	Rayon Venray	Limburg	Nederland
1971	1,4	2,6	2,1	1,9
1972	2,2	4,3	3,4	3,2
1973	2,2	3,9	3,6	3,1
1974	3,1	4,3	5,3	3,7
1975	6,1	7,3	8,4	5,3
1976	6,7	6,8	8,6	5,6

Bron: Arbeidsmarktbeschrijving.

1.4 Ruimtelijke ontwikkeling

Landelijk niveau

Volgens de Verstedelijkingsnota (onderdeel van de Derde Nota over de Ruimtelijke Ordening, 1977) vormt het gebied een onderdeel van het zuidelijke deel van de centrale open ruimte. Ten aanzien van het inrichtingsbeleid voor de periode 1980-1990 staat in deze nota: "Noord- en Midden-Limburg zal de stedelijke groei in belangrijke mate moeten richten op het gebied Venlo-Roermond met het accent op Venlo. Weert en Venray zijn centrale kernen in het meest zuidelijke deel van de centrale open ruimte. Deze functie bij het vervullen van de behoefte aan voorzieningen en woningen van de streek is erop gericht om verdere aantasting van de open ruimte te voorkomen".

In de Nota landelijke gebieden (onderdeel 3e Nota R.O., 1977) behoort het gebied tot de "gebieden met afwisselend landbouw, natuur en andere functies, in kleinere ruimtelijke eenheden (zone C)". Met name wordt gezegd: "In de Peel en in Midden-Limburg ten westen van de Maas zullen de mogelijkheden om de verblijfsrecreatie en extensieve recreatie uit te breiden worden benut". Voorts staat geschreven: "In deze gebieden zal het ruimtelijk beleid gericht zijn op het handhaven van de ontwikkelingsmogelijkheden van de landbouw en op het veilig stellen van de kwaliteit van natuur en landschap". En verder: "Ten aanzien van de intensieve veehouderij zijn een zorgvuldige inpassing en landschappelijke verzorging alsmede een voldoende ontsluiting gewenst. Agrarische ontwikkelingen van industriële aard, die volledig niet-grondgebonden zijn, worden tot bepaalde plaatsen beperkt".

Regionaal en lokaal niveau

Voor Noord- en Midden-Limburg is een streekplan in voorbereiding waarvoor door de Provinciale Planologische Dienst reeds enige facetstudies zijn uitgebracht doch niet die aangaande de landbouw.

Voor de drie gemeenten die het blok vormen zijn bestemmingsplannen voor het buitengebied in voorbereiding. Momenteel worden, voor deze gemeenten geldende, uniforme voorschriften opgesteld waarbij de van het Recreatieschap Peel en Maas afkomstige "ontwerpvoorschriften" 1) als model dienen. Over het ruilverkavelingsgebied is mede aan de hand van de kaart bij dit plan een zeer globale indruk te geven. Er worden zeven agrarische gebieden genoemd (drie zijn afzonderlijk omschreven en vier samengevoegd) alsook bosgebied en natuurgebied. Van de agrarische gebieden kan worden gezegd:

a. De vier samengevoegde agrarische gebieden omvatten het grootste deel van de oppervlakte cultuurgrond in het blok. In deze

1) "Ontwerpvoorschriften, deel uitmakende van het advies bestemmingsplannen buitengebied". Recreatieschap Peel en Maas, 1974.

gebieden domineren de agrarische belangen maar zij omvatten ook de zonegebieden rond de dorpen waarvoor per gemeente nog nadere bepalingen moeten komen. Het agrarisch gebruik zal hierdoor verminderen. Deze gebieden liggen ten noorden van Tienray-Swolgen, in het middengebied vanaf Tienray tot in het zuiden van het blok en rond Lottum en bij Grubbenvorst. Samen met het landschapsopbouwgebied wat ook hiertoe behoort, omvatten deze gebieden ongeveer drie vijfde van de oppervlakte cultuurgrond in het blok.

- b. "Agrarisch gebied AG-LO". Naast agrarische belangen is mede opgenomen het behoud van de aanwezige landschappelijk waardevolle openheid. Voornamelijk gronden in het noordoosten en -westen van het blok en westelijk van de bosgebieden midden in het gebied. Dit betreft ongeveer een vijfde van de cultuurgrond in het blok.
- c. "Agrarisch gebied AG-L". De agrarische belangen domineren terwijl de landschappelijke waarde behouden moet blijven. Een beperkte oppervlakte (ca. 2%) ten westen van de Reulsberg en ten westen van Wielder gelegen.
- d. "Agrarisch gebied AG-HL". Kenmerk van deze gebieden is mede de hoge landschappelijke waarde; de landschappelijke, de natuurwetenschappelijke en de cultuurhistorische belangen zijn dominant. Meest aan de randen van het blok (o.a. ook het Maasdal) en rond de bosgebieden gelegen gronden (ongeveer een vijfde van de cultuurgrond in het gebied).

Over de bestemmingen wordt voor de meest landschappelijk gebieden waardevolle gebieden (agrarisch gebied AG-HL) gezegd dat bestaande bedrijven binnen bepaalde grenzen mogen uitbreiden en dat nieuwe vestigingen moeten worden geweerd, uitgezonderd in het kader van een ruilverkaveling. Voor de andere gebieden, waar de agrarische belangen domineren, zijn in een aantal gevallen wel mogelijkheden voor nieuwe vestigingen.

Op voorgaande, vrij globale, indeling kunnen per gemeente voor een aanzienlijke oppervlakte nog nadere bepalingen worden opgesteld.

Landschap en natuurterreinen

In het blok komen een vijftal belangrijke natuurwetenschappelijke natuurgebieden voor 1) bestaande uit natuurreservaten, waterplassen en broekbossen. Verder een aantal landschappelijk belangrijke gebieden voornamelijk bestaande uit naaldhoutbossen alsook het ongeschonden rivierenlandschap van de Maas.

1) Zie rapport ex art. 32 "Melderslo".

Recreatie

De bossen en natuurgebieden functioneren deels als recreatiegebied terwijl ook andere recreatieve voorzieningen voorkomen. Voor de dagrecreatie zijn er toeristische routes, openluchtzwembaden, viswaters, maneges en fiets- en wandelpaden welke verspreid in het blok voorkomen. Voor de verblijfsrecreatie zijn er voorzieningen in de vorm van o.a. kampeerterreinen en zomerhuisjes. De toekomstige ontwikkeling zal voor zover thans bekend 1) beperkt blijven tot eenvoudige voorzieningen voor de openluchtrecreatie in de vorm van de aanleg van fiets- en ruiterspaden op bestaande wegen. Hiervoor zal geen cultuurgrond aan het agrarisch gebruik worden onttrokken. Voor de verblijfsrecreatie kan misschien een zeer beperkte oppervlakte cultuurgrond nodig zijn ten behoeve van een in het bos en natuurgebied van de Swolgenderheide gepland recreatieobject voor minder-validen. Dit plan, waaraan G.S. de goedkeuring hebben onthouden, is reeds geruime tijd in beroep bij de Kroon.

Wegen

Het gebied kan te maken krijgen met de nieuw aan te leggen rijksweg 73 Maasbracht-Boxmeer. Het tracé, thans in studie, omvat globaal genomen vijf mogelijkheden. Bij drie van deze mogelijkheden zal de weg het blok, in noord-zuid richting, over een lengte van circa 10 km kunnen doorsnijden. Hiervoor kan ongeveer 100 ha grond aan het agrarisch gebruik worden onttrokken. Naar verwachting zal met de aanleg van deze weg eerst na 1985 worden begonnen. Overigens is het mogelijk dat gekozen wordt voor een van de tracé's die niet door het blok lopen.

1) Informatie bij de gemeenten.

2. Agrarisch-structurele aspecten

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de ontwikkeling van het aantal bedrijven, de cultuurgrond, de productieomvang en het aantal personen dat in het gebied in de land- en tuinbouw werkzaam is. Ook komen de eigendom/pachtverhouding en de verkavelings-situatie van de bedrijven globaal aan de orde 1).

2.1 Aantal bedrijven naar beroepsgroep

Bij de beschrijving van de ontwikkeling van het aantal bedrijven wordt onderscheid gemaakt in hoofdberoepsbedrijven en nevenbedrijven. De hoofdberoepsbedrijven, bedrijven waarop het bedrijfshoofd meer dan de helft van de arbeidstijd werkzaam is (zie bijlage 1), vormen de belangrijkste categorie. In de periode 1971-1976 is hun aantal afgenomen van 611 tot 538, een vermindering van 2,5% per jaar (bij een landelijk gemiddelde van 2,7% per jaar, 1970-1976). In 1976 hadden de hoofdberoepsbedrijven 93% van de ge-registreerde cultuurgrond in gebruik, in 1971 was dit 94%.

Tabel 2.1 Bedrijven naar beroepsgroep

	Aantal bedrijven		Ha cultuurgrond	
	1971	1976	1971	1976
Hoofdberoepsbedrijven	611	538	4397	4187
Nevenbedrijven x)	101	121	238	339
Totaal	712	659	4680	4526

x) Exclusief bedrijven met minder dan 10 sbe.

- 1) De gegevens in dit en het volgende hoofdstuk zijn gebaseerd op de metellingen van de landbouw welke door de STULM worden verzameld. Deze gegevens hebben betrekking op alle gere-gistreerde bedrijven in het blok en op de cultuurgrond die zij in gebruik hebben. De oppervlakte cultuurgrond van het blok is hiermee niet bepaald. Bij de metellingen worden na-melijk kleine bedrijfjes buiten beschouwing gelaten en komt ook het grondgebruik in het blok van buiten het blok wonenden niet aan de orde. Anderzijds is wel meegeteld het grondgebruik buiten het blok van degenen die in het blok wonen.

Negen procent van de bedrijfshoofden op de hoofdberoepsbedrijven had in 1976 neveninkomsten uit werk buiten het bedrijf, dit was meer dan in 1971 (6%). Deze nevenberoepen zijn zeer gevarieerd en waren voor slechts ruim twee vijfde nauw verwant aan de land- en tuinbouw.

Het aantal nevenbedrijven, omvattend 18% van alle bedrijven in 1976, komt vrijwel overeen met het gemiddelde van de zandgronden (19% in 1975). De nevenbedrijven worden voornamelijk geëxploiteerd door niet-agrariërs en slechts vrij weinig door rustende boeren of tuinders. De laatste jaren is zowel het aantal nevenbedrijven als hun geregistreerd grondgebruik toegenomen. De oorzaak hiervan is voornamelijk dat vele bedrijven die uit de hoofdberoepsgroep zijn gegaan als nevenbedrijf werden voortgezet (zie tabel 2.2).

Mutaties in de groep hoofdberoepsbedrijven

De vermindering van het aantal hoofdberoepsbedrijven had verschillende oorzaken. Deze oorzaken zijn onderscheiden in beroepsbeëindiging (het natuurlijke verloop), beroepsverandering (aanvaarden van een beroep buiten de landbouw) en overige oorzaken (ziekte jonge bedrijfshoofden, verhuizing naar bedrijf buiten het blok, e.d.).

Tabel 2.2 De mutaties op de hoofdberoepsbedrijven naar oorzaak en gevolg

	Totaal aantal	Voortgezet als		Aantal opgeheven
		hoofdberoeps- bedrijf 1)	neven- bedrijf	
Beroepsbeëindiging	82	38 (35)	19	25
Beroepsverandering	57	3	18	36
Overige oorzaken	20	11	4	5
Totaal	159	52 (35)	41	66

(1) Tussen haakjes waarvan door (schoon-)zoons.

De afgelopen jaren is het aantal bedrijven het meest verminderd door beroepsverandering van bedrijfshoofden, hierbij speelde o.a. de moeilijke situatie in de champignonteelt een aanzienlijke rol. De tweede iets minder belangrijke oorzaak was de beroepsbeëindiging. Door beroepsverandering is het aantal hoofdberoepsbedrijven met 54 verminderd en door beroepsbeëindiging met 44. Daarnaast waren ook andere oorzaken van betekenis (-9 bedrijven).

Van de 82 bedrijven waar beroepsbeëindiging aan de orde was zijn er 38 door een opvolger als hoofdberoepsbedrijf voortgezet.

Dit geeft een opvolgingspercentage van 46% in deze periode hetgeen hoger was dan in "Kessel" (33%) 1). De opvolgers waren meest zoons of schoonzons (35). De bedrijven die bij beroepsbeëindiging betrokken waren en overgenomen werden hadden in 1971 een gemiddelde produktieomvang van 152 sbe, de bedrijven die na beroepsbeëindiging niet meer als hoofdberoepsbedrijf werden geëxploiteerd hadden een omvang van 86 sbe. Hieruit blijkt dat bij beroepsbeëindiging een selectie optreedt in die zin dat vooral gemiddeld zwakkere bedrijven stoppen. In vergelijking met andere gebieden is de omvang van de beëindigde bedrijven vrij groot.

Er zijn 57 bedrijfshoofden van beroep veranderd; hierdoor zijn 54 bedrijven als hoofdberoepsbedrijf verdwenen (drie bedrijven zijn als hoofdberoepsbedrijf voortgezet door vreemden). Gerekend over alle bedrijven was de effectieve beroepsverandering 1,8% per jaar (54 van de 611). Dit is een hoog percentage (landelijk 1%) zeker gezien de ongunstige ontwikkeling van de niet-agrarische werkgelegenheid doch gedeeltelijk verklaarbaar gezien de moeilijkheden van de champignonenteelt (een derde van de bedrijfshoofden die van beroep veranderde was champignonkweker). De als gevolg van beroepsverandering verdwenen bedrijven hadden een gemiddelde produktieomvang van 87 sbe en lagen hiermee duidelijk onder het gemiddelde van alle bedrijven (135 sbe). Verder is door andere oorzaken het aantal hoofdberoepsbedrijven met nog 9 verminderd 2), de gemiddelde produktieomvang van deze bedrijven (130 sbe) was bijna even groot als die van alle bedrijven.

Tegenover bedrijven die uit de hoofdberoepsgroep verdwenen is er ook een aanzienlijk aantal bijgekomen. Dit waren 7 voorheen nevenbedrijven die door uitbreiding van tuinbouw of intensieve veehouderij tot hoofdberoepsbedrijf zijn ontwikkeld, hetzij door de gebruiker (4) hetzij door een opvolger (3). Verder zijn er 27 nieuwe bedrijven ontstaan. Dit betrof meest jonge bedrijfshoofden, waarvan ruim de helft voorheen op het ouderlijk bedrijf meewerkte, die een tuinbouwbedrijf hebben opgezet (boom- of rozen- teelt, glas, champignons) en slechts weinig die met intensieve veehouderij zijn begonnen. Zij hebben doorgaans een beperkte oppervlakte grond die als los land werd verkregen of is afgesplitst van het ouderlijk bedrijf. Ten slotte zij opgemerkt dat van alle 34 nieuwe hoofdberoepsbedrijven vier vijfde op de tuinbouw is gericht, de rest voornamelijk op de intensieve veehouderij. Hun gemiddelde oppervlakte in 1976 was veel kleiner dan die van de bestaande bedrijven (3,2 ha tegen 8,1 ha) en hun gemiddelde omvang lag ook lager (153 sbe tegen 175 sbe).

1) Interne gegevens voor de periode 1971-1976.

2) Van alle bedrijven in 1971 is dit 0,3% per jaar.

Samengevat verliep de verandering van het aantal hoofdberoepsbedrijven als volgt:

aantal hoofdberoepsbedrijven in 1971	611
afgenomen met (opgeheven 66, naar C 28, naar D 13)	-107
toegenomen met (gesticht 27, vanuit C 6, vanuit D 1)	+ 34
aantal hoofdberoepsbedrijven in 1976	538

2.2 Indeling van de bedrijven naar oppervlakte cultuurgrond

De oppervlakte cultuurgrond van de geregistreerde bedrijven 1) in het blok is in de periode 1971-1976 verminderd van 4680 ha tot 4526 ha, dit is met 0,7% per jaar. Deze vermindering zal enerzijds het gevolg zijn van onttrekking van cultuurgrond voor niet-agrarische doeleinden (woningbouw en industrie). De oppervlakte cultuurgrond van de gemeenten Meerlo-Wanssum en Grubbenvorst zijn in deze periode duidelijk verminderd. Anderzijds hebben personen die uit de registratie zijn verdwenen nog grond aangehouden.

Een gedeelte van de cultuurgrond is in gebruik bij nevenbedrijven namelijk 7%, tegen 6% in 1971. Dit komt overeen met het gemiddelde van de zandgronden. De toeneming van dit nevengrondgebruik hangt samen met het feit dat bedrijfshoofden die van beroep veranderen of gaan rusten niet direct alle grond afstoten doch vaak (voorlopig) nog een gedeelte aanhouden.

Het grondgebruik van de groep hoofdberoepsbedrijven is van 1971 tot 1976 verminderd van 4397 ha tot 4187 ha. De gemiddelde oppervlakte van de bedrijven waarop het grondgebruik meer betekenis heeft, de bedrijven groter dan 10 ha, is iets toegenomen (van 18,1 ha tot 19,1 ha) door minder bedrijven. De bedrijven onder de 10 ha zijn overwegend tuinbouwbedrijven of bedrijven met intensieve veehouderij waarbij de gemiddelde oppervlakte weinig zegt over de bestaansmogelijkheden.

De helft van de bedrijven heeft minder dan 5 ha grond en bijna driekwart is kleiner dan 10 ha, terwijl 15% groter is dan 15 ha. Deze laatste bedrijven gebruiken de helft (49%) van de cultuurgrond. Het percentage bedrijven in de verschillende oppervlakteklassen bleef de afgelopen jaren nagenoeg ongewijzigd.

Tabel 2.3 De hoofdberoepsbedrijven naar oppervlakte

	Bedrijven				Oppervl. in ha	
	1971		1976		1971	1976
	aantal	%	aantal	%		
Tot 5 ha	320	52	270	50	588	501
5 - 10 ha	134	22	120	22	975	852
10 - 15 ha	69	11	65	12	836	789
15 - 20 ha	40	7	29	5	695	509
20 - 30 ha	40	7	36	7	953	843
Vanaf 30 ha	8	1	18	3	350	693
Totaal	611	100	538	100	4397	4187

1) Met minimaal 10 sbe.

De vermindering van het aantal bedrijven in de onderscheiden oppervlakteklassen was vooral het gevolg van het verdwijnen van bedrijven. Mede door vergroting en verkleining is de verdeling van het aantal bedrijven over de diverse ha-classes weinig veranderd.

Van de hoofdberoepsbedrijven werden er 141 vergroot en 81 verkleind (resp. 28% en 16%, tabel 2.4). Voor de verbetering van de bedrijfsgruottestructuur waren deze veranderingen van beperkte betekenis, het aantal bedrijven groter dan 30 ha nam met 6 toe:

Tabel 2.4 Vergrotingen en verkleiningen van hoofdberoepsbedrijven

	Aantal bedrij- ven 1)	Aantal bedrijven dat vergroot of verkleind is met ha					Opperv- vlakte in ha
		1-3	3-5	5-7	7-10	10 e.m.	
Vergroot	141	85	35	13	4	4	450
Verkleind	81	43	21	8	6	3	303

1) Totaal 504, waarvan 28% zonder verandering van 1 ha of meer.

De vergrootte bedrijven zijn gemiddeld met 3,2 ha in oppervlakte toegenomen, de verkleinde bedrijven met gemiddeld 3,7 ha in oppervlakte verminderd. De veranderingen betroffen meest oppervlakten van 1 tot 3 ha en 3 tot 5 ha.

Evenals het verloop van het aantal hoofdberoepsbedrijven is ook het verloop van hun oppervlakte samengevat weer te geven, deze was als volgt:

oppervlakte hoofdberoepsbedrijven in 1971	4397 ha
uit de groep gegaan (opgeheven 281 ha, naar C en D 202 ha)	-483 ha
in de groep gekomen (gesticht 90 ha, uit C en D 18 ha)	+108 ha
vergroting gebleven hoofdberoepsbedrijven (saldo)	+165 ha
oppervlakte hoofdberoepsbedrijven in 1976	4187 ha

Deze opstelling geeft in grote trekken weer op welke wijze de oppervlakte van de groep hoofdberoepsbedrijven de laatste jaren is veranderd. Hieruit is niet op te maken hoeveel grond van gebruiker wisselde.

2.3 Wisselingen in het gebruik van de grond

Om enig inzicht te krijgen in het grondverkeer is nagegaan hoeveel grond in de afgelopen periode van gebruiker is gewisseld, wie de hierbij betrokken gebruikers waren en onder welke omstandigheden de overdracht heeft plaatsgehad.

In tabel 2.5 wordt een overzicht gegeven van het grondverkeer in de periode 1971-1976. Aangezien alleen de oppervlakten in 1971 en 1976 worden vergeleken, valt hierbij een (waarschijnlijk beperkt) deel van het grondverkeer buiten de waarneming. In deze periode was ca. 1250 ha cultuurgrond betrokken bij overdracht, opheffing en verkleining van bedrijven, of 27% van de totale oppervlakte cultuurgrond in 1971. Hiervan bestond 463 ha (10%) uit bedrijfsoverdracht, waarvan 440 ha uit overdracht aan zoons/familie en slechts 23 ha uit overdracht aan vreemden. In tegenstelling tot de overdracht van gehele bedrijven aan familieleden, waar derden in het algemeen niet kunnen meedingen, biedt het grondverkeer bij bedrijfsopheffing en -verkleining doorgaans meer mogelijkheden van grondverwerving door niet-familieleden. Dit zou daarom ook wel het "vrijere" grondverkeer kunnen worden genoemd. Dit bedroeg in de beschouwde periode 786 ha of 17% wat neerkomt op 3,6% per jaar. Ook van deze grond mag worden verwacht dat een deel in handen van familieleden is gekomen maar dit is uit de beschikbare gegevens niet op te maken.

Tabel 2.5 Grondverkeer (ha gemeten maat)

	Ha	%
Oppervlakte blok 1971	4680	100
Oppervlakte die van gebruiker wisselde, totaal	1249	27
- door bedrijfsoverdracht	463	10
aan familie	440	9
aan vreemden	23	0,5
- door opheffing van bedrijven 1)	323	7
- door verkleining van bedrijven	463	10

1) Exclusief grond die bedrijfsopheffers nog zelf gebruiken als niet-geregistreerden.

Het voorgaande had betrekking op de wisseling van de gebruikers van de grond. Om een indruk te krijgen van de mate waarin grond wordt verkocht op de voor iedereen toegankelijke grondmarkt is nagegaan hoeveel eigendomsoverdrachten (enkele uitgezonderd 1)) in een vrijwel met het blok overeenkomende gebied de laatste jaren (1975, 1976, 1977) blijkens officiële aktes plaats hadden. Uitgaande van deze drie jaren wordt gemiddeld per jaar 42 ha grond

- 1) Niet opgenomen zijn de transacties:
- kleiner dan 1 ha bebouwd land of kleiner dan 0,5 ha los land;
 - met gemeenten, provincie of rijksoverheid;
 - van verpacht land;
 - tussen familieleden en/of bewoners van eenzelfde huis;
 - betreffende erfenissen, boedelscheidingen en ruilingen.

verkocht of 0,9% van de oppervlakte in 1971. Omtrent de kopers is bekend dat maar ruim de helft (55%) de land- of tuinbouw als hoofdberoep uitoefende. Bij deze cijfers moet in acht worden genomen dat het laatste jaar een veel grotere oppervlakte grond werd verkocht dan in de beide voorgaande jaren.

2.4 Indeling van de bedrijven naar produktieomvang

De produktieomvang van de bedrijven is uitgedrukt in standaardbedrijfseenheden (sbe) 1). Naast de bedrijfsoppervlakte wegen hierbij ook mee verschillen in intensiteit van het grondgebruik, de omvang van de intensieve veehouderij en de weinig of niet aan de grond gebonden glastuinbouw en champignonenteelt.

Het aantal hoofdberoepsbedrijven is de afgelopen jaren met 2,5% per jaar verminderd, maar hun totale produktieomvang is toegenomen (2,6% per jaar, vergeleken met het zuiden 3,2% en landelijk 2,3% per jaar). De gemiddelde bedrijfsomvang is vergroot van 135 tot 174 sbe en lag hiermee in 1976 ruim 20% boven het landelijk gemiddelde.

Tabel 2.6 De ontwikkeling van de totale produktie (in sbe)

	Aantal sbe		Gemiddeld per bedrijf	
	1971	1976	1971	1976
Hoofdberoepsbedrijven	82182	93569	135	174
Nevenbedrijven	3760	5350	37	44
Totaal	85942	98919	121	150

De toeneming van de gemiddelde bedrijfsomvang was aanzienlijk (ca. 8 sbe per jaar). De relatieve toeneming van de gemiddelde bedrijfsomvang met 5,2% per jaar lag op hetzelfde niveau als het landelijke gemiddelde (5,5% per jaar).

De groei van de gemiddelde bedrijfsomvang was zowel het gevolg van het opheffen van kleine bedrijven als van intensivering vooral in de tuinbouwsector en uitbreiding van de intensieve veehouderij. Oppervlakteuitbreiding (van 7,2 ha tot 7,8 ha) speelde hierbij nauwelijks een rol.

Van de bedrijven die als hoofdberoepsbedrijf zijn verdwenen had vier vijfde een omvang van minder dan 110 sbe (gemiddeld 90 sbe). De bedrijven die in beide jaren hoofdberoepsbedrijf waren werden uitgebreid van gemiddeld 144 sbe in 1971 tot 175 sbe in

1) Zie voor het begrip sbe: bijlage 1.

1976. Ruim een kwart (28%) van de bedrijven is in dezelfde omvangsklasse gebleven, 51% is vergroot en 21% verkleind. Bedrijfsuitbreiding kwam dus vaak voor. Bij de vergrote bedrijven maakte ruim de helft (56%) een sprong voorwaarts van 50 sbe of meer. Dit was vooral het gevolg van de uitbreiding van de tuinbouw waarbij de boomkwekerij op de eerste plaats kwam gevolgd door de tuinbouw open grond en de glastuinbouw. Verder is op een belangrijk aantal bedrijven de intensieve veehouderij aanzienlijk toegenomen en op een beperkt aantal de rundveehouderij.

Door de produktieuitbreiding is de verdeling van de bedrijven over de omvangsklassen sterk gewijzigd. Het aantal bedrijven met minder dan 110 sbe is sterk verminderd en het aantal met meer dan 150 is aanzienlijk toegenomen. In 1976 had 57% van de bedrijven een omvang van meer dan 130 sbe tegenover 41% in 1971.

Voor de bedrijven met landbouwproduktie als voornaamste bedrijfstak dient een bedrijf, globaal genomen, zo'n 110 à 120 sbe te hebben om bij een moderne en doelmatige bedrijfsvoering een produktieve dagtaak te bieden aan één arbeidskracht 1). In 1976 had 27% van de 193 landbouwbedrijven een omvang van minder dan 110 sbe, landelijk was dit 45%. Voor de bedrijven met voornamelijk tuinbouwproduktie gelden andere normen die van tak tot tak kunnen verschillen. Zo geldt voor glastuinbouw bijvoorbeeld dat één man een produktieve dagtaak heeft van 90 à 100 sbe 2).

Tabel 2.7 De bedrijfsomvang van de hoofdberoepsbedrijven

	Aantal bedrijven		Perc. bedrijven		Index 1976 (1971=100)
	1971	1976	1971	1976	
Tot 70 sbe	110(41)	59(26)	18	11	54
70 - 110 sbe	188(52)	117(27)	31	22	62
110 - 150 sbe	125(52)	109(33)	20	20	87
150 - 190 sbe	80(38)	91(36)	13	17	114
190 - 250 sbe	56(19)	68(32)	9	13	121
250 sbe e.m.	52(18)	94(39)	9	17	181
Totaal	611(220)	538(193)	100	100	88

Tussen haakjes () landbouwbedrijven.

- 1) Zie: "Bedrijfsuitkomsten in de landbouw", LEI-publikatie 3.62, pag. 12.
 2) "Landbouwverkenningen", pag. 54.

2.5 Arbeidsbezetting, leeftijd van de bedrijfshoofden en aantal opvolgers

2.5.1 Arbeidsbezetting

De betekenis van de land- en tuinbouw als directe bron van werkgelegenheid is teruggelopen. Zo verminderde het aantal vaste mannelijke arbeidskrachten van 770 tot 676 of wel met gemiddeld 2,6% per jaar (Limburg, 3,1% per jaar). Deze vermindering was vrijwel gelijk aan die van het aantal hoofdberoepsbedrijven (2,5% per jaar). De gemiddelde arbeidsbezetting van 1,26 man per bedrijf is dan ook niet veranderd.

Het aantal bedrijfshoofden is met 69 verminderd, deels door beroepsverandering deels doordat bij beroepsbeëindiging geen belangstelling was om het bedrijf voort te zetten.

Het aantal meewerkende zoons is met 30 verminderd. Een aantal voorheen meewerkende zoons heeft inmiddels zelf een bedrijf gesticht.

Tabel 2.8 Vaste mannelijke arbeidskrachten op hoofdberoepsbedrijven

	1971		1976		Index 1976 (1971=100)
	aantal	%	aantal	%	
Bedrijfshoofden	613	80	544	80	89
Meewerkende zoons	110	14	80	12	73
Overige gezinsleden	6	1	5	1	83
Vreemden	41	5	47	7	115
Totaal	770	100	676	100	88

De vaste arbeidsbezetting bestaat voornamelijk uit bedrijfshoofden en zoons. De laatste jaren is het aandeel van de zoons enigszins verminderd en dat van de vreemde arbeidskrachten iets toegenomen. Over de losse arbeidskrachten zijn geen gegevens beschikbaar.

Het percentage eenmansbedrijven nam iets toe (van 80% tot 82%), op de meeste andere bedrijven (14%) werken twee arbeidskrachten. Het relatieve aantal tweemansbedrijven waarop de tweede man een zoon is kwam van 9% op 8%.

2.5.2 Leeftijd van de bedrijfshoofden en aantal opvolgers

In dit gebied zijn vrij veel jonge bedrijfshoofden. In beide jaren was omstreeks twee derde van de bedrijfshoofden op de hoofdberoepsbedrijven jonger dan 50 jaar (landelijk was dit 53%).

Bij de indeling van de bedrijven naar bedrijfstype 1) blijkt dat er vooral veel jongere bedrijfshoofden (meer dan twee derde

1) Zie voor indeling in bedrijfstype hoofdstuk 3.

jonger dan 50 jaar) zijn bij drie groepen tuinbouwbedrijven (chamignon-, glas- en boomkwekerijbedrijven) en bij de zuivere veredelingsbedrijven.

Tabel 2.9 Leeftijd van de bedrijfshoofden en opvolgingssituatie

Leeftijd bedrijfs- hoofd	Bedrijfshoofden				Aantal bedrijven in 1976		
	1971		1976		met op- volger 1)	zonder opvolger	opvolging onbekend
	aant.	%	aant.	%			
Tot 50 jr.	218	36	190	35			
40 - 50 jr.	195	32	157	29			
50 - 55 jr.	69	11	84	16	27 (1)	33	24
55 - 60 jr.	66	11	57	11	25 (3)	22	10
Vanaf 60 jr.	63	10	50	9	23 (8)	22	5
Totaal	611	100	538	100	75 (12)	77	39

1) Tussen haakjes () waarvan met meer dan één opvolger

Er zijn 191 bedrijven met een bedrijfshoofd van 50 jaar en ouder. Op 75 van deze bedrijven of 39% is een opvolger aanwezig, soms zelfs meer dan één. Daarnaast is op een aanzienlijk aantal bedrijven de opvolging nog niet bekend. Vergeleken met het cijfer van Nederland (37%) voor 1976 ligt het opvolgingspercentage op vrijwel hetzelfde niveau doch het is duidelijk hoger dan in Limburg (28%). De opvolgingssituatie in het gebied verschilt hierdoor op het moment nauwelijks van die over de afgelopen vijf jaren. Toen is 43% van de bedrijven waarop het bedrijfshoofd het beroep beëindigde (35 van de 82) door een zoon of schoon voortgezet (zie tabel 2.2).

2.6 Rechtsvorm van grondgebruik en verkaveling

2.6.1 Rechtsvorm van grondgebruik

Het percentage grond in eigendom van de gebruikers vertoont per gemeente duidelijke verschillen. In 1975 was in Horst (met 68%) meer cultuurgrond in eigendom bij de gebruikers dan in Meerlo-Wanssum (61%) en Grubbenvorst (55%).

In het ruilverkavelingsgebied was in 1975 bijna twee derde (64%) van de cultuurgrond in eigendom van de gebruikers. Voor de hoofdberoepsbedrijven was dit eveneens 64%, voor de nevenbedrijven was dit iets meer (67%). Tussen de deelgebieden bestaan vrij duidelijke verschillen. In het noorden (Meerlo, Tienray) is ongeveer vier vijfde van de cultuurgrond op de hoofdberoepsbedrijven in eigendom-gebruik tegen ruim twee derde in de meeste andere gebieden. Duidelijk minder eigendom-gebruik was er in Californië (58%)

en vooral in Lottum (47%). Voor Lottum speelt hier wellicht de rozencultuur een rol, deze vereist steeds andere grond.

Tabel 2.10 Percentage cultuurgrond in eigendom-gebruik

Gemeenten, landbouwgebieden en het blok			Hoofdberoepsbedrijven in het blok per deelgebied	
	1975	1977	1975	
Horst	68	67	Meerlo	78 (587)
West-Nrd.Limburg	70	69	Tienray	80 (81)
Meerlo-Wanssum	61	58	Swolgen	71 (400)
Grubbenvorst	55	55	Melderslo	69 (706)
Nrd. Maasvallei	51	50	Lottum	47 (939)
Blok "Melderslo"	64		Grubbenvorst	70 (368)
- hoofdberoepsbedr.	64		Hegelsom	67 (218)
- nevenbedrijven	67		Californië	58 (889)

Tussen haakjes () ha cultuurgrond totaal.

Bron: CBS-Landbouwtellingen.

Over de aard van de verpachters zijn gegevens per gemeente bekend van de toestand in 1977. In Meerlo-Wanssum en Grubbenvorst was het pachtland meest eigendom van particulieren, vooral van niet-agrariërs. Een heel ander beeld vertoonde Horst waar de meeste grond werd gepacht van de overheid (de gemeente).

Tabel 2.11 Aard van de verpachters in 1977

	Gemeente		
	Horst	Meerlo-Wanssum	Grubbenvorst
Percentage cultuurgrond gepacht	33	42	45
Perc.v.h.pachtland gepacht van:			
ouders	7	8	7
land- en tuinbouwers	18	24	19
overige particulieren	18	40 1)	58
overheid	63	9	21
overige rechtspersonen	1	27	2

1) Inclusief 2% van buitenlandse eigenaren

Bron: CBS-Landbouwtellingen.

2.6.2 Verkaveling

Volgens de globale kengetallen van aantal kavels 1) per bedrijf en gemiddelde kaveloppervlakte is de verkaveling in de gemeente Horst (door meer jongere ontginningsgronden en de ruilverkaveling "Lollebeek") duidelijk beter dan in de gemeenten Meerlo-Wanssum en Grubbenvorst. Terwijl in de periode 1970-1976 de verkavelingssituatie in de gemeente Horst en in de landbouwgebieden verbeterde (mede door ruilverkavelingen) is die in de gemeenten Meerlo-Wanssum en Grubbenvorst nog wat verslechterd, het aantal kavels per bedrijf nam nog iets toe.

Het ruilverkavelingsgebied als geheel komt het meest overeen met de slecht verkavelde gemeenten Meerlo-Wanssum en Grubbenvorst. De hoofdberoepsbedrijven in het blok hadden in 1976 gemiddeld 5,4 kavels met een gemiddelde oppervlakte van 1,6 ha. Bijna de helft van deze bedrijven (48%) had 5 of meer kavels.

Tabel 2.12 Verkaveling

	Kavels per bedrijf		Kaveloppervl. in ha	
	1970	1976	1970	1976
Horst	3,6	2,8	1,7	2,4
West-Nrd. Limburg	4,8	4,1	1,8	2,4
Meerlo-Wanssum	5,0	5,2	1,7	1,8
Grubbenvorst	5,2	5,4	1,4	1,5
Nrd. Maasvallei	5,6	5,3	1,4	1,7
Blok "Melderslo"	.	4,9	.	1,5
- hoofdberoepsbedrijven	.	5,4	.	1,6
- nevenbedrijven	.	2,9	.	1,1

Bron: CBS-Landbouwtellingen.

De verkaveling vertoont gezien per deelgebied grote verschillen. Het meest ongunstig was de verkaveling in gebied Lottum (7,3 kavels van gemiddeld 1 ha), daarna volgden Meerlo, Swolgen en Grubbenvorst. Van de overige, betere gebieden had Californië (ontginningsgebied) de beste verkaveling (3,4 kavels van gemiddeld 4 ha). Dit is in een bijlage uitvoeriger weergegeven. Deze bijlage geeft ook een indruk van de verkaveling naar bedrijfstype 2) evenals tabel 2.13. Op de bedrijven waar de grondgebonden landbouwproductie het belangrijkste bedrijfs onderdeel is zijn aanzienlijk meer doch gemiddeld ook grotere kavels. Zo hebben de "rundveebedrijven" en de "overige landbouwbedrijven" met een gemiddelde be-

- 1) Een kavel is een stuk cultuurgrond, dat behoort tot het bedrijf en dat rondom omsloten wordt door land van een ander.
- 2) Zie voor het begrip bedrijfstype bijlage 1 en hoofdstuk 3.

drijfsoppervlakte van 20 ha, gemiddeld 8 en 9 kavels met een oppervlakte van resp. 2,7 en 2,2 ha. Twee andere typen de "gemengde veredelingsbedrijven" en de "tuinbouwbedrijven", die met een bedrijfsoppervlakte van gemiddeld 10 ha aanzienlijk wat grondgebonden produktie hebben, hadden gemiddeld 6 kavels van bijna 2 ha. Bij de overige typen vallen de "boomkwekerijbedrijven" (waaronder de rozenkwekers) op met gemiddeld veel (6,4 per bedrijf) en kleine kavels (0,9 ha).

Tabel 2.13 Verkaveling 1976 naar bedrijfstype (hoofdberoepsbedrijven)

	Gem. bedr. opp. ha	Kavels per bedr.	Kavel grootte in ha	Aantal bedrijven met ... kavels				
				1	2 t/m 4	5 t/m 9	10	e.m.
Rundveebedr.	20,8	7,7	2,7	1	10	14	10	
Zuivere vered. bedrijven	3,0	3,8	1,1	8	12	9	1	
Gem.verd.bedr.	10,6	6,0	1,8	1	33	26	12	
Ov.landb.bedr.	19,7	8,9	2,2	2	8	21	12	
Tuinb.bedr.o.g.	10,3	5,5	1,9	2	31	45	8	
Boomkwekerijbedrijven	5,5	6,4	0,9	4	44	42	19	
Champignonbedr.	1,1	2,6	0,6	27	15	8	2	
Glastuinb.bedr.	2,2	2,2	1,0	34	29	8	-	
Alle hoofdber.-bedrijven	7,8	5,4	1,6	79	182	173	64	

Uit voorgaande gegevens blijkt dat er veel bedrijven zijn met een groot aantal kavels van veelal kleine oppervlakte. Uit andere bron 1) is bekend dat ongeveer drie vijfde van de grond in het blok van huis ligt (in veldbedrijfskavels) en wel op een gewogen gemiddelde afstand van circa 1950 meter. Bovendien ligt volgens deze gegevens 23% van de grond in het blok niet aan een verharde weg.

De doorgaans slechte verkavelingstoestand in dit gebied vormt een belemmering voor een rationele bedrijfsvoering. Een goede verkavelingssituatie is vooral in de melkveehouderij en de tuinbouw van het grootste belang. Voor een rationele bedrijfsvoering in de melkveehouderij dient minstens 60% van de grond bij huis te liggen. Voor een effectief gebruik van machines zijn in de akkerbouw en ook voor de opengrondstuinbouw grote kavels nodig, de ligging ten opzichte van de bedrijfsgebouwen is hier minder belangrijk dan bij de rundveehouderijbedrijven.

1) Cultuurtechnische inventarisatie 1976 van het I.C.W.

2.7 Vergelijking tussen de deelgebieden

Ten aanzien van belangrijke aspecten die hiervoor zijn besproken komt in het kort de situatie in de deelgebieden aan de orde. Het aantal bedrijven en ook de oppervlakte cultuurgrond per deelgebied lopen sterk uiteen.

Tabel 2.14 Enkele gegevens per deelgebied 1976 (hoofdberoeps-bedrijven)

	Bedrijven		Cultuur- grond		Sbe per bedr.	Perc. bedr. met 110 sbe en meer	Sbe per man	Perc. bedr. hfd. tot 50 jr.
	aan- tal	%	ha	%				
Meerlo	48	9	587	14	217	77	165	56
Tienray	21	4	81	2	152	76	138	76
Swolgen	53	10	400	10	127	49	114	66
Melderslo	135	25	706	17	138	59	120	67
Lottum	139	26	939	22	230	83	159	68
Grubbenvorst	37	7	368	9	144	46	121	62
Hegelsom	36	7	217	5	130	67	109	64
Californië	69	13	888	21	181	68	144	57
Totaal	538	100	4187	100	174	67	138	64

Uit tabel 2.14 blijkt dat de agrarische structuur van Lottum en Meerlo beter is dan van de andere gebieden. Hier zijn doorgaans relatief weinig nevenbedrijven, terwijl het aantal sbe per bedrijf en per man er aanzienlijk hoger is. De gebieden Swolgen en Hegelsom vallen op door een minder gunstige structuur, althans gemeten naar deze maatstaven.

3. Bedrijfsstructurele aspecten

In dit hoofdstuk komt de ontwikkeling op de bedrijven aan de orde. Eerst wordt stilgestaan bij de samenstelling en het verloop van de agrarische produktie, vervolgens bij de structuur van de bedrijven (bedrijfstypen). De voornaamste produktiesectoren zijn de tuinbouw, de intensieve veehouderij, de akkerbouw en de rundveehouderij.

3.1 Grondgebruik en produktie

De cultuurgrond op de hoofdberoepsbedrijven wordt voor bijna de helft gebruikt als bouwland terwijl grasland en tuinland elk ruim een kwart van de oppervlakte beslaan. Deze verhouding is de laatste jaren iets gewijzigd ten gunste van het bouwland en tuinland. Op de nevenbedrijven is naar verhouding wat minder bouwland en wat meer grasland.

Tabel 3.1 Grondgebruik

	Hoofdberoepsbedrijven				Nevenbedrijven			
	1971		1976		1971		1976	
	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
Bouwland	1869	43	1883	45	102	36	128	38
Grasland	1367	31	1150	27	91	32	110	32
Tuinland 1)	1161	26	1154	28	90	32	101	30
Totaal	4397	100	4187	100	283	100	339	100

1) Inclusief braakland.

De totale agrarische produktie van hoofdberoepsbedrijven nam in de periode 1971-1976 toe met gemiddeld 2,6% per jaar. Landelijk nam de produktieomvang tussen 1971 en 1976 toe met gemiddeld 2,2% per jaar.

Het gebied heeft een zeer gevarieerd produktiepatroon. Het accent ligt op de tuinbouw en de intensieve veehouderij. De totale produktieomvang in 1976 bestond voor 61% uit tuinbouw en voor 22% uit intensieve veehouderij. De akkerbouw vormde slechts 10% van de totale produktieomvang en de rundveehouderij 7% terwijl bijna driekwart (72%) van de cultuurgrond voor deze grondgebonden sectoren wordt gebruikt.

De groei van de produktieomvang in de afgelopen jaren was in dit gebied voornamelijk het gevolg van uitbreiding van de produktietakken tuinbouw en intensieve veehouderij.

Tabel 3.2 De samenstelling van de produktieomvang

	Produktieomvang				Index 1976 (1971=100)
	in sbe		in %		
	1971	1976	1976	1976	
Hoofdberoepsbedrijven:					
tuinbouw	51254 1)	57235 1)	62	61	112
intensieve veeh.	15937	20169	20	22	127
akkerbouw	8217	9170	10	10	112
rundveehouderij	6797	7047	8	7	104
Totaal	82182	93569	100	100	114
Nevenbedrijven	3760	5350	.	.	142
Alle bedrijven	85942	98919	.	.	115

- 1) Een gedeelte van de tuinbouw bestaat uit de teelt van rozen. Voor deze teelt is een norm geschat van 90 sbe per ha omdat ten tijde van dit onderzoek geen aparte normen voor rozen waren berekend. Nadien zijn deze normen wel beschikbaar gekomen namelijk 75 sbe per ha.

De produktie op de nevenbedrijven maakte in 1976 slechts 5% van de totale produktie uit (4% in 1971). De verdeling over de diverse produktietakken vertoonde een zelfde beeld als op de hoofdberoepsbedrijven.

3.2 Bedrijfstypen

De hoofdberoepsbedrijven zijn, afhankelijk van de mate waarin ze in een bepaalde richting produceren, ingedeeld in acht bedrijfstypen. In bijlage 1 zijn deze nader omschreven.

Globaal gezien was in 1976 op bijna twee derde (64%) van de bedrijven een of andere vorm van tuinbouw het voornaamste bedrijfs-onderdeel, op een vijfde (21%) de intensieve veehouderij en 15% waren akkerbouw- en rundveebedrijven. Dit was een zelfde verhouding als in 1971. De tuinbouwbedrijven en de akkerbouw- en rundveebedrijven gebruikten elk ongeveer twee vijfde van de cultuurgrond (41% en 38%) en de bedrijven met intensieve veehouderij één vijfde deel.

Uit het aantal bedrijfstypen en de aantallen bedrijven per type blijkt al dat de bedrijfsvoering sterk gevarieerd is. Opge-merkt moet worden dat de tuinbouw in meer vormen voorkomt dan kan worden aangegeven. Zo is het niet mogelijk de voor een deel van dit gebied karakteristieke rozenkwekerij en de overige boomkwekerij als aparte bedrijfstypen te onderscheiden, deze vallen onder het type "boomkwekerijbedrijven". Voorts kan worden opgemerkt dat van het type "overige landbouwbedrijven" er in elk van beide jaren een tiental als akkerbouwbedrijf kan worden aangemerkt.

Tabel 3.3 Hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfstype

	Aantal be- drijven		Ha cultuur- grond		Ha gemiddeld	
	1971	1976	1971	1976	1971	1976
Rundveebedrijven	32	35	594	728	18,6	20,8
Zuivere vered.bedr.	35	43	113	127	3,2	3,0
Gemengde vered.bedr.	85	72	767	763	9,0	10,6
Overige landbouwbedr.	68	43	1118	847	16,4	19,7
Tuinbouwbedr. o.g.	104	86	942	885	9,1	10,3
Boomkwekerijbedrijven	99	109	536	597	5,4	5,5
Champignonbedrijven	103	79	141	88	1,4	1,1
Glastuinbouwbedrijven	85	71	185	153	2,2	2,2
Alle bedrijven	611	538	4397	4187	7,2	7,8

Tussen de bedrijfstypen zijn veel verschuivingen. Zo is tussen 1971 en 1976 22% van de (gebleven) bedrijven tot een ander type gaan behoren.

Het blijkt dat met name drie groepen weinig stabiliteit vertonen, namelijk de "overige landbouwbedrijven", de "gemengde veredelingsbedrijven" en de "tuinbouwbedrijven open grond". De belangrijkste veranderingen doen zich wel voor in de groep "overige landbouwbedrijven". Sommige van deze bedrijven richtten zich op de tuinbouw open grond en de boomteelt, andere op de rundveehouderij en de intensieve veehouderij. Door de typeverandering is, ondanks de vermindering van het aantal hoofdberoepsbedrijven, bij drie typen het aantal bedrijven toegenomen: de "zuivere veredelingsbedrijven", de "boomkwekerijbedrijven" en de "rundveebedrijven". Hiertegenover is het aantal "overige landbouwbedrijven" en "champignonbedrijven" aanzienlijk verminderd (zie tabel 3.3 en bijlage 7).

Een belangrijk verschil tussen de bedrijfstypen vormt uiteraard de cultuurgrond die men gebruikt. De bedrijven met grondgebonden landbouwproductie ("rundveebedrijven" en "overige landbouwbedrijven") gebruiken gemiddeld 20 ha per bedrijf. Daarnaast is bij twee andere typen, de "gemengde veredelingsbedrijven" en de "tuinbouwbedrijven", de gemiddelde oppervlakte ruim 10 ha. Bij een aantal van deze bedrijven zal de aspergeteelt wellicht een belangrijk bedrijfs onderdeel zijn doch dit is moeilijk na te gaan.

Opvallend is dat binnen de bedrijfstypen het grondgebruik sterk gevarieerd is. Zo is van de grond op de "rundveebedrijven" 29% in gebruik als bouwland. De cultuurgrond op de veredelingsbedrijven is voor circa 60% in gebruik als bouwland, voor 20 à 25% als grasland en voor 15% als tuinland. Ook op de tuinbouwbedrijven wordt veel grond gebruikt voor akkerbouwteelten of voor grasland.

Tabel 3.4 Grondgebruik naar bedrijfstype

	Percentage cultuurgrond in gebruik als					
	bouwland		grasland		tuinland	
	1971	1976	1971	1976	1971	1976
Rundveebedrijven	22	29	76	70	2	1
Zuivere vered. bedrijven	61	60	29	25	9	14
Gem. veredelingsbedr.	59	63	22	20	18	16
Overige landbouwbedr.	52	58	39	32	8	9
Tuinbouwbedrijven o.g.	38	44	19	10	42	44
Boomkwekerijbedrijven	30	27	9	7	60	60
Champignonbedrijven	51	31	19	29	28	38
Glastuinbouwbedrijven	25	30	12	16	59	52
Alle bedrijven	43	45	31	27	25	26

Dat de bedrijven voor het merendeel niet volledig gespecialiseerd zijn blijkt naast het gebruik van de grond ook uit het relatief grote aantal bedrijven per type waarop diverse produktietakken voorkomen. Bijna alle "rundveebedrijven" bijvoorbeeld hebben ook bouwland en op een kwart worden ook mestvarkens gehouden. Van de "zuivere veredelingsbedrijven" heeft de helft bouwland, de helft grasland en een kwart heeft tuinland. Hiernaast heeft het merendeel van de "gemengde veredelingsbedrijven" bouwland, grasland en tuinland. De meeste "overige landbouwbedrijven" hebben tuinbouw en velen ook intensieve veehouderij. Bijna alle "tuinbouwbedrijven open grond" hebben bouwland en op een aanzienlijk aantal komt intensieve veehouderij voor. Van de overige drie typen tuinbouwbedrijven zij opgemerkt, dat hier weinig intensieve veehouderij voorkomt, de helft van de "boomkwekerijbedrijven" heeft ook bouwland en twee derde van de "glastuinbouwbedrijven" heeft tuinbouw in de open grond.

Tabel 3.5 Bedrijven naar type en produktietakken

	Percentage bedrijven in 1976 met					
	akker- bouw	gras- land	tb.open grond 1)	mest- vark.	fok- vark.	leghen- nen
Rundveebedrijven	97	100	11	26	6	-
Zuivere vered. bedr.	49	49	26	53	28	26
Gem. veredelingsbedr.	90	72	78	79	61	13
Overige landbouwbedr.	100	88	79	35	28	5
Tuinbouwbedr. o.g.	92	50	100	24	14	9
Boomkwekerijbedrijven	53	22	100	14	8	1
Champignonbedrijven	19	42	41	1	3	-
Glastuinbouwbedrijven	48	39	66	4	4	-
Alle bedrijven	65	51	70	27	18	6

1) Inclusief boomkwekerijgewassen.

Hoewel de diverse bedrijfstypen sterk over het blok verspreid voorkomen is er in een aantal deelgebieden toch een zekere concentratie. Zo zijn in deelgebied Lottum vooral boomkwekerijbedrijven; in Grubbenvorst vooral tuinbouwbedrijven open grond; in Melderslo vooral glastuinbouw-, champignon- en tuinbouw opengrondbedrijven, evenals ook in hegelsom; in Seolgen vooral champignon- en veredelingsbedrijven hetgeen ook geldt voor Tienray; in Meerlo zijn vooral veredelings- en rundveebedrijven en in Californië tuinbouw open grond-, veredelings- en glastuinbouwbedrijven.

3.3 Tuinbouw

3.3.1 Bedrijven en oppervlakte

De tuinbouw is economisch gezien verreweg de voornaamste produktietak in dit gebied. In 1976 bestond 61% van de totale produktieomvang uit tuinbouw (boomkwekerij 27%, groente open grond 15%, glastuinbouw 10%, champignons 9%) en was 28% van de cultuurgrond in gebruik als tuinland. De oppervlakte tuinland is nauwelijks veranderd, het areaal glas bleef gelijk (33 ha) en de oppervlakte opengrondstuinbouw nam iets af (inclusief braakland van 1128 ha tot 1121 ha).

Er zijn in totaal 345 tuinbouwbedrijven. Op deze bedrijven wordt slechts de helft van de cultuurgrond (859 ha) voor de tuinbouwproductie gebruikt. Verder hebben deze bedrijven 628 ha bouwland en 185 ha grasland. Van de 345 tuinbouwbedrijven zijn er 143 die naast het tuinland meer dan 1 ha bouwland hebben en 47 welke minstens 1 ha grasland hebben. De oppervlakte van het bedrijf heeft voor veel bedrijven dus geen beperking te vormen voor uitbreiding van hun areaal tuinland.

Tabel 3.6 Aantal tuinbouwbedrijven met in 1976 tuinbouw naar oppervlakte tuinland, bouwland en grasland

Tuinland per bedrijf	Bouwland per bedrijf	Aantal bedrijven			Totaal
		grasland per bedrijf			
		0 - 1 ha	1 - 5 ha	5 ha e.m.	
0,1 - 2 ha	0 - 1 ha	132	9	-	141
	1 - 5 ha	26	9	-	35
	5 ha e.m.	7	1	-	8
2 - 4 ha	0 - 1 ha	41	2	-	43
	1 - 5 ha	34	8	2	44
	5 ha e.m.	10	2	-	12
4 ha e.m.	0 - 1 ha	16	1	1	18
	1 - 5 ha	15	4	-	19
	5 ha e.m.	17	3	5	25
Totaal		298	39	8	345

Er kunnen uiteraard wel beperkingen bestaan in de kwaliteit van de bodem of de ligging of de vorm van de percelen. Het bouwland op de tuinbouwbedrijven wordt vrij intensief beteeld; zo wordt van het bouwland op de tuinbouwbedrijven open grond de helft ingenomen door hakvruchten. Op het grasland bij de tuinbouwbedrijven wordt veelal een lichte veebezetting aangetroffen meest bestaande uit jongvee, mestvee, schapen of paarden.

Verder zijn in tabel 3.6 blz. 36 de tuinbouwbedrijven ingedeeld naar areaalgrootte van het tuinland, bouwland en grasland.

Het percentage hoofdberoepsbedrijven met tuinbouw is vermindert van 88% tot 84% van alle bedrijven. Deze vermindering betrof zowel het aantal bedrijven met opengrondsgroenten als die met glastuinbouw en champignons, alleen het aantal bedrijven met boomkwekerij (dit zijn voornamelijk boom- en rozenkwekers) is iets toegenomen.

Tabel 3.7 Aantal bedrijven met tuinbouw

	Hoofdberoeps- bedrijven		Nevenbedrijven	
	1971	1976	1971	1976
Aantal bedrijven totaal	611	538	101	121
Bedr. met tuinbouw: totaal	538	451	81	90
- in % van alle bedrijven	88	84	80	74
Aantal bedrijven met:				
- groente open grond	410	317	65	66
- boomkwekerij/fruit	143	148	13	15
- glastuinbouw	100	86	6	10
- champignons	109	81	13	13

De arealen tuinbouw per bedrijf zijn vergroot: de groenten (en bloembollen) in de open grond en ook de champignonteelt door een sterkere vermindering van het aantal bedrijven dan van de oppervlakte; de glastuinbouw door minder bedrijven bij een gelijk gebleven areaal glas; de bedrijven met boomkwekerij door een sterkere uitbreiding van de oppervlakte dan van het aantal bedrijven.

Het aantal sbe voor tuinbouw is uitgebreid (van 51254 tot 57235 sbe) enerzijds door intensievere teelten (boomkwekerij e.a.) anderzijds door meer verwarmd glas (93% in 1976 en 46% in 1971).

De oppervlakte tuinbouw in de opengrond bestond in 1976 voor 60% uit groenten (voor een groot deel asperges) en voor 26% uit boomkwekerijgewassen (meest rozen), de rest was voornamelijk fruit en bloembollen. In de periode 1971-1976 is de oppervlakte boomkwekerijgewassen sterk uitgebreid (+ 65 ha), volgens gemeentelijke cijfers (1970-1973) betrof dit vooral uitbreiding van de rozenteelt en in mindere mate andere boomkwekerijgewassen (heesters en klimplanten, sierconiferen). Ook de oppervlakte niet met name ge-

noemde tuinbouwgewassen is vergroot. Tegenover deze uitbreiding zijn de arealen groente open grond, fruit en bloembollen verkleind. Wat betreft de groente open grond blijkt uit gemeentelijke gegevens dat de laatste jaren vooral de oppervlakte asperges is verminderd.

Tabel 3.8 Oppervlakte tuinbouw in de open grond 1)

	Hoofdberoepsbedrijven				Nevenbedrijven			
	1971		1976		1971		1976	
	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
Groente open grond	724	67	635	60	74	90	78	89
Appels en peren	64	6	50	5	-	-	-	-
Ov. pit- en steenvr.	9	1	10	1	1	2	2	2
Kleinfruit	3	0	5	0	1	1	-	-
Bloembollen	48	4	35	3	-	-	1	1
Ov. tuinbouwgewassen	30	3	48	5	5	6	4	4
Boomkwekerij	206	19	271	26	1	2	4	4
Totaal	1084	100	1053	100	82	100	87	100

1) Exclusief braakland.

Ook op de nevenbedrijven is een aanzienlijke oppervlakte tuinbouw in de open grond. Deze oppervlakte is de laatste jaren iets toegenomen doch minder sterk dan de totale oppervlakte van de nevenbedrijven. Vergeleken met de hoofdberoepsbedrijven wordt op de nevenbedrijven relatief veel meer groente geteeld en veel minder boomkwekerijgewassen.

Tabel 3.9 Tuinbouw per deelgebied (hoofdberoepsbedrijven)

Deelgebied	Perc.tuinland 1)		Tuinbouw open grond in ha		Perc.groente open gr. 2)		Perc.boomkwekerij 2)	
	'71	'76	'71	'76	'71	'76	'71	'76
	Meerlo	13	14	83	78	64	59	4
Tienray	24	34	24	26	78	76	1	-
Swolgen	14	12	60	48	77	87	7	9
Melderslo	29	29	200	182	71	62	1	2
Lottum	39	39	358	363	44	30	53	68
Grubbenvorst	37	42	131	156	90	93	2	1
Hegelsom	21	20	51	40	64	71	-	-
Californië	20	18	176	160	88	84	2	3
Totaal	25	26	1084	1052	67	60	19	26

1) Van de cultuurgrond.

2) Van de tuinbouw in de open grond.

De grootste oppervlakte tuinland ligt in het midden, oosten en zuiden van het blok. In drie deelgebieden te weten Melderslo, Lottum en Grubbenvorst is 67% van het areaal opengrondstuinbouw

gelegen en meegeteld ook het zuidelijkste gebied Californië, met ook veel tuinland, in deze vier gebieden 82%. In twee gebieden bestaat ca. 40% van de cultuurgrond uit tuinland, dit zijn Lottum waar de tuinbouw meest bestaat uit boomkwekerijgewassen (rozen) en Grubbenvorst met voornamelijk groenten (meest asperges. Van de beide andere gebieden bestaat in Melderslo 29% van de grond uit tuinland (meest groente maar ook andere gewassen) en is in Californië slechts 18% van de grond in gebruik als tuinland voornamelijk voor groenten (asperges). Ten opzichte van deze gebieden is in de overige vier gebieden de oppervlakte tuinland (meest groenten) beperkt en neemt veelal minder dan een vijfde van de cultuurgrond in beslag. Een uitzondering vormt hierbij het zeer kleine gebied Tienray.

3.3.2 Groenten open grond

Van de totale oppervlakte groenten in de open grond komt slechts de helft voor op de "tuinbouwbedrijven open grond", het overige areaal is verdeeld over de andere typen. Op vele "tuinbouwbedrijven open grond" wordt slechts een gedeelte van de totale grond voor groenten open grond gebruikt. Zo zijn er van de 75 bedrijven die tot dit type gerekend worden en die meer dan 4 ha grond hebben 49 met minder dan 4 ha groenten open grond. Naast tuinbouwteelten komt vaak akkerbouw voor. Van de 86 "tuinbouwbedrijven open grond" gebruiken er 79 een gedeelte van hun grond voor akkerbouw, hiervan hebben er 30 meer dan 5 ha bouwland.

De aspergeteelt is veruit het belangrijkste produkt van de opengrondstuinbouw in dit gebied. Over de groentegewassen naar soort en oppervlakte per soort zijn evenwel geen gegevens van het gebied voorhanden. Een indruk hiervan is te geven aan de hand van de gehele gemeenten. Van de groenteteelt in de open grond bestond in 1976 in Grubbenvorst 66% uit asperges (322 ha), in Meerlo-Wanssum 57% (116 ha) en in Horst 35% (203 ha). Sinds 1971 is de oppervlakte asperges verminderd vooral tot 1975, waarna weer enige uitbreiding merkbaar is. Als oorzaken van de teruggang worden onder meer genoemd: verouderde rassen, versleten gewassen, te geringe oppervlakte. Reden waardoor de areaalsvermindering is gestuit en misschien in een uitbreiding zal omslaan zijn het verschijnen van nieuwe produktievere rassen, mogelijkheden van betere grondbewerking waardoor de levensduur wordt verlengd en, ondanks jaarlijkse prijsfluctuaties, een tendens van stijgende prijzen 1). Verder zijn de mogelijkheden voor de aspergeteelt sterk afhankelijk van de bodemgeschiktheid. Om een goed gewas te krijgen vereist de aspergeteelt onder andere een grote doorwortelbare zone (1 à 1,50 m), lage grondwaterstanden in de winter en voldoende vocht in de zomer 2). De beste gronden voor de aspergeteelt liggen ten westen en zuidwesten van Grubbenvorst en ten westen van Lottum. Op andere plaatsen bestaan beperkingen (o.a. onvoldoende bewortelingsdiepte, te droog).

- 1) Zie artikel van A.J. van Oijen, consultantschap voor de tuinbouw Tilburg, in Boer en Tuinder, 10 februari 1977.
- 2) Zie artikel van dr. ir. J.G.C. van Dam in Bedrijfsontwikkeling 1975 (pag. 771 e.v.).

Voor de rest bestonden de groenten in de open grond vooral uit peen, bonen en prei; in Grubbenvorst en Meerlo-Wanssum (voor 20 à 25%) minder dan in Horst (35%). Het areaal beteeld met deze groenten is de laatste jaren uitgebreid. De aardbeienteelt voorheen vooral in Horst van betekenis, vermindert de laatste jaren in oppervlakte, ook in de beide andere gemeenten. Voorts worden diverse andere groenten geteeld echter in beperkte oppervlakten per soort.

Hoewel het geen groente betreft doch wellicht niet meer ter sprake zal komen zij hier opgemerkt dat in Horst een aanzienlijke oppervlakte tuinbouwzaden voorkomt. Dit betrof in 1971 en 1976 circa 170 ha. Het is niet zonder meer aan te geven voor welke oppervlakte dit betrekking heeft op het blok.

3.3.3 Fruit

De oppervlakte appels en peren op de hoofdberoepsbedrijven in het gebied is de laatste jaren verminderd (van 64 ha tot 50 ha). Deze fruitteelt komt voornamelijk voor in de deelgebieden Meerlo, Melderslo en Californië, waar het areaal vrijwel gelijk is gebleven. In 1976 waren er slechts 3 bedrijven met meer dan 5 ha fruit (4 in 1971).

Verder is de oppervlakte overige pit- en steenvruchten (pruimen, kersen, enz.) gelijk gebleven (ca. 10 ha) en breidde de oppervlakte kleinfruit enigszins uit (van 3 tot 5 ha). De overige pit- en steenvruchten komen meest voor in Grubbenvorst en Melderslo en het kleinfruit in Californië en Melderslo.

3.3.4 Bloembollen

De teelt van bloembollen op de hoofdberoepsbedrijven is de afgelopen periode verminderd (van 48 tot 35 ha), vooral in gebied Melderslo waar echter nog een aanzienlijke oppervlakte voorkomt (14 ha). Verder zijn de bloembollen vooral geconcentreerd in het noorden van het blok (Meerlo en Tienray samen 14 ha). Gezien naar bedrijfstype worden vrijwel alleen bloembollen geteeld op de "tuinbouwbedrijven open grond" (33 ha). De bloembollenteelt betreft vrijwel alleen gladiolen.

3.3.5 Boomkwekerij

De boomkwekerij is een zeer belangrijke produktietak in dit gebied. Van de totale oppervlakte boomkwekerij in Limburg is 29% gelegen in de gemeente Grubbenvorst en 7% in de gemeente Meerlo-Wanssum. Het areaal boomkwekerijgewassen is in de periode 1970-1976 uitgebreid, vooral van 1970 tot 1973. De oppervlakte rozen breidde uit tot 1973 en is daarna weer ingekrompen.

De boomteelt komt nagenoeg alleen voor op de gespecialiseerde "boomkwekerijbedrijven". Toch komt op deze bedrijven naast boomkwekerij ook nog groente, fruit en akkerbouw voor: in feite wordt van de totale oppervlakte (597 ha) slechts 44% gebruikt voor boomkwekerij. De "boomkwekerijbedrijven" hebben in het algemeen minder dan 4 ha boomteelt. Vooral bij de bedrijven kleiner dan 4 ha beslaat de boomteelt een groot gedeelte van de oppervlakte. Op de

grotere bedrijven is dit minder: zo zijn er van de 52 boomkwekerijbedrijven groter dan 4 ha nog 10 bedrijven die meer dan 2 ha groente open grond telen, ook zijn er verscheidene die grond voor akkerbouw gebruiken.

Tabel 3.10 Oppervlakte boomkwekerijgewassen en rozen

	Boomkwekerijgewassen in ha					
	1970		1973		1976	
	to- taal	w.v. rozen 1)	to- taal	w.v. rozen 1)	to- taal	w.v. rozen 1)
Grubbenvorst	192	143	243	184	250	169
Meerlo-Wanssum	67	39	70	49	64	34
Horst	9	2	13	6	18	6
Limburg	696	291	830	393	850	312
Nederland	3780	752	4533	828	5184	601

1) Inclusief rozen-onderstammen.

Bron: CBS-Landbouwtellingen (september).

Op de hoofdberoepsbedrijven in het blok is van 1971 tot 1976 de oppervlakte boomkwekerijgewassen toegenomen van 206 ha tot 271 ha (zie tabel 3.8). Vooral hierdoor bestaat thans 26% van de oppervlakte tuinland uit boomkwekerij tegen 19% in 1971. De boomteelt is sterk geconcentreerd in deelgebied Lottum waar 92% van het totale areaal is gelegen (249 ha tegen 191 ha in 1971). Daarnaast komt in vijf andere deelgebieden boomkwekerij voor (zie tabel 3.9) waarbij in de gebieden Meerlo, Melderslo en Californië enige areaaluitbreiding plaatshad. Gezien naar bedrijfstypen is 96% van de boomteelt geconcentreerd op de "boomkwekerijbedrijven" (in 1971 98%).

Veruit het belangrijkste gewas is de rozenteelt. Het blijkt dat de gronden in de omgeving van de Maas (o.a. de hoge bruine eekerdgronden bestaande uit lemig fijn zand) zeer geschikt zijn voor deze teelt. Uit gemeentelijke cijfers van 1976 blijkt dat toen in Grubbenvorst de oppervlakte boomkwekerij voor 57% uit rozen en voor 11% uit rozenonderstammen bestond, voor Meerlo-Wanssum was dit resp. 41% en 12%. Centrum van de rozencultuur is Lottum. Van daaruit verspreidde de rozenteelt zich ook naar omliggende plaatsen. Indien enigszins mogelijk wordt namelijk telkens op verse grond geplant, in een centrum als Lottum met ca. 100 kwekers is dit moeilijk te verwezenlijken. Ook gaat men er wel toe over de grond te ontsmetten. Verder kwamen in voornoemde gemeenten alle andere boomkwekerijgewassen voor waarvan de meeste minder dan 10% van de oppervlakte boomteelt in beslag namen, uitgezonderd de vruchtbomen (16%) in Meerlo-Wanssum en de sierconiferen (14%) in Grubbenvorst.

De afzet van rozenstruiken is sinds 1972 zowel op de binnenlandse als op de buitenlandse markten voor Nederland aanmerkelijk gedaald. Bij de aanleg van groen in de stadsuitbreiding worden minder rozen geplant omdat het onderhoud relatief veel arbeid

vergt. In 1974-1976 is er een overproductie van rozenstruiken geweest waardoor er veel rozenstruiken vernietigd moesten worden. Deze ongunstige rentabiliteit in de rozenteelt is de oorzaak van de relatief trage groei van de totale oppervlakte boomkwekerijgewassen welke hiervoor werd gesignaleerd, met name door de vermindering van het areaal rozen (zie tabel 3.10). Na 1976 is de situatie verbeterd enerzijds door andere soorten rozen, anderzijds doordat andere gewassen in het teeltplan werden opgenomen (o.a. coniferen).

3.3.6 Glastuinbouw

De oppervlakte tuinbouw onder glas op de hoofdberoepsbedrijven is de afgelopen jaren gelijk gebleven (ca. 34 ha). Dit areaal glas is vrijwel geheel geconcentreerd op de "glastuinbouwbedrijven" (ca. 31 ha). Het aantal van deze bedrijven is per saldo vrij aanzienlijk verminderd (van 85 tot 71). Van de meeste voorheen "glastuinbouwbedrijven" is het bedrijfshoofd van beroep veranderd (al of niet via sanering). Op deze bedrijven was de oppervlakte glas van zodanige omvang (tot 40 are) dat voor een voldoende inkomen investeringen noodzakelijk waren doch waartoe men niet wilde overgaan, hetzij gezien de minder gunstige bedrijfsresultaten van de glasgroenteteelt, hetzij doordat men geen (grote) schulden wilde maken. Verder is een aantal "glastuinbouwbedrijven" tot een ander type gaan behoren door uitbreiding van de oppervlakte tuinbouw open grond en/of boomkwekerij.

De "glastuinbouwbedrijven" hebben slechts een vijfde van hun totale oppervlakte bebouwd met glas. Daarnaast hebben ze vooral tuinbouw open grond, wat bouwland (granen, aardappelen) en grasland. De tuinbouw open grond per bedrijf is veelal beperkt, slechts 4 van de 71 "glastuinbouwbedrijven" hebben ook nog meer dan 2 ha tuinbouw open grond. Wat de oppervlakte cultuurgrond betreft heeft men veelal voldoende mogelijkheden (slechts 3 van de 71 bedrijven zijn kleiner dan 0,5 ha), meestal heeft men meer dan 1 ha.

Van de totale oppervlakte glas in 1976 lag 61% in Melderslo, dus in het westen en midden van het blok, en 25% in de zuidelijk hieraan grenzende deelgebieden Hegelsom en Californië. In de andere deelgebieden kwam weinig glastuinbouw voor en in Grubbenvorst was geen glas.

De glastuinbouw bestond in 1976 voor 78% uit groenteteelt (meest augurken, komkommers en tomaten), de rest was vrijwel alleen bloemeteelt. Ten opzichte van 1971 is het areaal groenten (toen 88%) iets verminderd en is de bloemeteelt uitgebreid (van 3,74 ha tot 7,13 ha). Opvallend was verder in deze periode de omschakeling van koud op verwarmd glas. In 1976 was 93% van het areaal glas verwarmd, in 1971 was dit minder dan de helft (46%).

Tabel 3.11 Tuinbouw onder glas (oppervlakte)

	Oppervlakte in ha					
	koud glas		verwarmd glas		totaal glas	
	1971	1976	1971	1976	1971	1976
"Glastuinbouwbedr."	16,31	1,78	15,06	29,08	31,37	30,86
Ov. hoofdber.bedr.	1,77	0,55	0,23	2,19	2,00	2,74
Totaal hoofdber.bedr.	18,08	2,33	15,29	31,27	33,37	33,60
Melderslo	11,79	1,40	10,39	19,03	22,18	20,43
Hegelsom	2,20	0,16	0,70	3,80	2,90	3,96
Californië	2,54	0,42	0,75	3,97	3,29	4,39
Ov. deelgebieden	1,55	0,35	3,45	4,47	5,00	4,82
Nevenbedrijven	1,03	0,61	0,06	2,12	1,09	2,73

Bij de "glastuinbouwbedrijven" is door minder bedrijven de oppervlakte glas per bedrijf toegenomen van gemiddeld 37 are tot 43 are waarbij wel zij opgemerkt dat thans bijna alle glas is verwarmd. De verdeling van deze bedrijven naar oppervlakte glas is aanzienlijk gewijzigd, vooral het aantal met minder dan 30 are glas is verminderd en het aantal met 50 are en meer is toegenomen. In 1976 had 60% van de "glastuinbouwbedrijven" meer dan 40 are glas (47% in 1971) 1). Op de overige bedrijven met glas is het areaal glas iets uitgebreid waardoor bij een gelijk gebleven aantal bedrijven de oppervlakte glas per bedrijf iets toenam (van 13 are tot 18 are).

Tabel 3.12 Tuinbouw onder glas (aantal bedrijven)

Areaal glas per bedrijf (ares)	Aantal hoofdberoepsbedrijven						Aantal neven- bedrijven	
	"glastb.bedr.		overige bedr.		totaal		1971	1976
	1971	1976	1971	1976	1971	1976		
1 - 30	28	13	15	12	43	25	5	9
30 - 40	17	15	-	2	17	17	1	-
40 - 50	24	17	-	-	24	17	-	-
50 - 60	8	13	-	1	8	14	-	-
60 en meer	8	13	-	-	8	13	-	1
Totaal	85	71	15	15	100	86	6	10
Are per bedr.	37	43	13	18	33	39	18	27

Bij de groep nevenbedrijven is de oppervlakte glas toegenomen (van 1,09 ha tot 2,73 ha) alsook het aantal bedrijven met glas (van 6 tot 10). Ook het gemiddelde areaal glas per bedrijf nam toe doch alleen als gevolg van één bedrijf met veel glas, op de

1) De bij het LEI in administratie zijnde glasgroentebedrijven in overig Nederland hadden in 1976 een gemiddelde oppervlakte glas van 60 are (zie tabel 4.1).

andere bedrijven is de gemiddelde oppervlakte glas verminderd (van 18 are tot 14 are). Bij deze bedrijven zijn er mogelijk een paar waar het glas c.q. de tuinbouw verder wordt uitgebreid tot een volledige bron van inkomsten en zij hoofdberoepsbedrijf zullen worden, het bedrijfshoofd zal dan zijn hoofdberoep afstoten of aanhouden als nevenberoep.

3.3.7 De champignonteelt

De champignonteelt heeft verscheidene jaren een moeilijke tijd doorgemaakt. Voornamelijk als gevolg van een daling van de prijzen op de Westduitse markt, het grootste afzetgebied voor de Nederlandse champignons, is vanaf 1972 tot in 1975 de rentabiliteit bijzonder slecht geweest. Sinds oktober 1975 is een herstel opgetreden dat nu stabiel tot licht teruglopend is. Dit herstel is bevorderd doordat de EEG de champignonimport vanuit landen buiten de gemeenschap (Aziatische) beperkte.

Door de opeenvolging van meerdere jaren met een ongunstige marktsituatie werd de inkomensmogelijkheid zodanig verslechterd dat op een aanzienlijk aantal bedrijven de champignonteelt werd beëindigd. In Limburg en met name in de gemeenten van het blok is het aantal bedrijven met champignons sterker verminderd (meer dan 25%) dan in Nederland (-16%). Na 1973 is ook de teeltoppervlakte verminderd doch minder sterk dan het aantal bedrijven (er zijn vooral kleinere bedrijven verdwenen). Deze gemiddelde teeltoppervlakte is voor Limburg als geheel gelijk aan het landelijke gemiddelde maar ligt voor de gemeenten van het blok duidelijk lager.

Tabel 3.13 Champignonteelt, aantal bedrijven en teeltoppervlakte

	Aantal bedrijven			Teeltopp.per bedr. in m ²		
	1971	1973	1976	1971	1973	1976
Horst	142	143	98	492	511	594
Meerlo-Wanssum	36	29	24	519	533	552
Grubbenvorst	35	34	23	479	493	524
Limburg	537	521	390	592	627	703
<u>Nederland totaal</u>	<u>1060</u>	<u>1102</u>	<u>890</u>	<u>610</u>	<u>654</u>	<u>714</u>
Blok: h.ber.bedr.	109		81	470		525
"Champign.bedr."	103		78	482		535
Ov.hoofdber.bedr.	6		3	262		228
Nevenbedrijven	13		13	311		310

De champignonteelt op de hoofdberoepsbedrijven in het blok komt nagenoeg alleen voor op het type "champignonbedrijven". Dit aantal "champignonbedrijven" is van 1971 tot 1976 met een kwart verminderd, evenveel als het aantal bedrijven met champignons in Limburg. De teeltoppervlakte op de "champignonbedrijven" is toegenomen maar ligt met gemiddeld 535 m² per bedrijf duidelijk onder

het gemiddelde van de provincie (ca. 700 m²). Er zijn 26 bedrijven waar de champignonenteelt is beëindigd en die tevens als hoofdberoepsbedrijf zijn verdwenen (11 hiervan zijn voortgezet als nevenbedrijf). De gemiddelde teeltoppervlakte van deze bedrijven (356 m²) was in 1971 kleiner dan die van alle "champignonbedrijven" (482 m²). De betreffende bedrijfshoofden waren doorgaans jonger dan 50 jaar (58%); twee derde van de 26 bedrijfshoofden is van beroep veranderd, de anderen gingen meest rusten.

De "champignonbedrijven" hebben maar weinig grond (88 ha) welke voor twee vijfde wordt gebruikt als tuinland (groente) en verder als bouwland en grasland. Slechts 3 van de 71 "champignonbedrijven" hebben meer dan 2 ha tuinland.

Vooral doordat de vermindering van het aantal bedrijven met champignons die met een kleinere oppervlakte betrof is de verdeling van de bedrijven naar teeltoppervlakte gewijzigd: naarmate de teeltoppervlakte kleiner is, is het aantal bedrijven het meest verminderd. In 1976 had bijna twee vijfde van de bedrijven een teeltoppervlakte van meer dan 500 m². Vergeleken met een ander gebied lag dit vrij laag, in "Kessel" had 56% van de bedrijven met champignons een teeltoppervlakte van meer dan 500 m² (1976) en was de gemiddelde oppervlakte per bedrijf (636 m²) ook hoger dan in "Melderslo" (525 m²).

Tabel 3.14 Champignonenteelt, bedrijven naar oppervlakte

	Aantal bedr. met ... m ² teeltopp.						Totaal	
	100-300		300-500		500 e.m.		1971	1976
	1971	1976	1971	1976	1971	1976		
"Champignonbedr."	11	6	60	42	32	30	103	78
Ov. hoofdb. bedr.	4	3	2	-	-	-	6	3
Totaal hoofdb. b.	15	9	62	42	32	30	109	81
Tienray	1	-	8	3	3	3	12	6
Swolgen	1	1	10	7	7	7	18	15
Melderslo	6	1	27	22	11	9	44	32
Lottum	2	1	7	3	3	4	12	8
Grubbenvorst	3	4	4	4	2	1	9	9
Hegelsom	-	1	4	3	6	5	10	9
Californië	2	1	2	-	-	1	4	2
Nevenbedrijven	7	6	5	7	1	-	13	13

De champignonbedrijven liggen over het hele blok verspreid, uitzonderd in Meerlo, doch de meeste liggen in Melderslo en Swolgen.

De champignonenteelt heeft technisch en economisch gezien veel gemeen met de verwarmde glasteelten. Beide produktierichtingen zijn weinig grondgebonden. Gezien dit laatste komt de champignonenteelt ook wel overeen met de intensieve veehouderij, beide hebben afgezien van grond voor opstallen voor de produktie als zodanig geen cultuurgrond nodig. De "champignonbedrijven" hebben gemiddeld slechts 1,1 ha grond (een derde heeft geen grond), dit is veel

minder dan de "zuivere veredelingsbedrijven" (3,0 ha) of de "glas-tuinbouwbedrijven" (2,2 ha, zie tabel 3.3).

Bij de ontwikkelingen in de champignonteelt staat men op het ogenblik aan het prille begin van het mechanisch oogsten. Hoewel toepassing hiervan extra investeringen vereist ziet het er naar uit dat dit tot aanzienlijke kostprijsverlaging zal leiden (minder plukloon), maar ook dat de gemiddelde opbrengstprijis lager zal zijn (alleen conservenindustrie). Mechanisch oogsten komt overigens alleen in aanmerking voor grotere bedrijven omdat hiervoor twee arbeidskrachten nodig zijn. Een andere ontwikkeling is de bereiding en het gebruik van doorgroeide compost waardoor een deel van het teeltproces wordt verschoven naar centrale plaatsen. De bereiding van doorgroeide compost, wat nog in het beginstadium verkeert, geeft geen hogere produktie per teelt maar wel verkorting van de teeltduur. Hierdoor verkrijgt men meer teelten per jaar dus een aanzienlijk grotere kg-opbrengst per oppervlakteenheid (+ 50%). Naar verwachting zal de totale oppervlakte de komende jaren weinig toenemen.

3.4 De intensieve veehouderij

De intensieve veehouderij is met 21% van de totale produktie-omvang op de hoofdberoepsbedrijven de tweede belangrijkste produktietak. Deze intensieve veehouderij bestaat voor 58% uit varkenshouderij waarbij de fokkerij (33% van de totale veredeling) het belangrijkste is. De overige intensieve veehouderij is pluimvee (42%) meest leghennen (30%) doch ook slachtkuikens (10%).

De omvang van de intensieve veehouderij is de laatste jaren relatief sterker uitgebreid dan een van de andere produktietakken (zie tabel 3.2). Deze uitbreiding betrof vooral de aantallen mestvarkens, leghennen en mestkuikens.

Ook op de nevenbedrijven komt intensieve veehouderij voor, dit was in beide jaren echter slechts 5% van de totale intensieve veehouderij in het gebied. Naast de varkenshouderij werden hier vooral mestkuikens gehouden. (Tabel 3.15 zie blz. 47).

Het aantal bedrijven met intensieve veehouderij is de laatste jaren aanzienlijk verminderd, het aantal bedrijven met leghennen (-38%) meer dan die met varkens (-30%) of mestkuikens (-16%). Vooral op de hoofdberoepsbedrijven waar de intensieve veehouderij geen hoofdzaak is verminderde het aantal met deze produktie. Door meer dieren en minder bedrijven waarop deze gehouden worden zijn de eenheden per bedrijf sterk vergroot, vooral op de "zuivere veredelingsbedrijven" en de "gemengde veredelingsbedrijven". Gezien naar alle bedrijven met intensieve veehouderij zijn er nog velen met te kleine eenheden. Van de bedrijven met 10 of meer mestvarkens heeft 44% minder dan 100 mestvarkens, van de bedrijven met 10 of meer fokvarkens heeft 17% minder dan 20 fokvarkens en van

Tabel 3.15 Omvang en groei van de intensieve veehouderij

	Aantal dieren op				Percentage van de produktie 1) in sbe	
	hoofdberoepsbedrijven		nevenbedrijven		1971	1976
	1971	1976	1971	1976		
Mestvarkens	20121	30885	1552	2100	20	25
Fokvarkens	4694	5614	111	209	41	33
Leghennen 2)	2008	3036	164	5	25	30
Mestkuikens 2)	3351	4915	600	1286	8	10
Slachtkalkoenen 2)	298	191	-	-	5	2

1) Op hoofdberoepsbedrijven.

2) In honderdtallen.

de bedrijven met meer dan 500 leghennen heeft 31% minder dan 2500 leghennen. Met name op de bedrijven waar de intensieve veehouderij geen hoofdzaak is zijn de eenheden vaak beperkt.

Tabel 3.16 Intensieve veehouderij op hoofdberoepsbedrijven (aantal bedrijven, aantal dieren per bedrijf)

	Aantal bedrijven		Dieren per bedrijf	
	1971	1976	1971	1976
Mestvarkens	205	144	98	214
Fokvarkens	133	96	35	58
Leghennen	50	31	4000	9800
Mestkuikens	19	16	17600	30700
Slachtkalkoenen	7		4300	

De intensieve veehouderij wordt steeds meer geconcentreerd op de gespecialiseerde bedrijven, de typen "zuivere veredelingsbedrijven" en "gemengde veredelingsbedrijven". In 1971 leverden deze bedrijfstypen 79% en in 1976 zelfs 87% van alle sbe voor intensieve veehouderij. Bij deze bedrijfstypen is de omvang van de intensieve veehouderij uitgebreid, terwijl die op de overige hoofdberoepsbedrijven verminderde, er had dus een verdere specialisatie plaats. Dit voltrok zich vooral op de "zuivere veredelingsbedrijven" waar vooral de omvang sterk toenam (van 5400 sbe tot 9900 sbe) terwijl ook het aantal bedrijven werd vergroot (van 35 tot 43) zij het veel minder sterk dan de totale omvang. Ook bij de groep "gemengde veredelingsbedrijven" is de omvang van de intensieve veehouderij vergroot (van ca. 7100 tot ca. 7700 sbe), maar deze was ondanks de vermindering van het aantal bedrijven (van 85 tot 72) toch minder sterk dan bij de "zuivere veredelingsbedrijven".

Hoewel er nog diverse bedrijven zijn met kleine eenheden waar specialisatie nog voordelen kan opleveren, mag niet de indruk worden gewekt dat de structuur van de bedrijven gemiddeld genomen ongunstig zou zijn. Het tegendeel is waar, merendeels zijn de bedrijven waar de intensieve veehouderij de voornaamste produktietak is. grote, levenskrachtige bedrijven (80% heeft een omvang van meer dan 110 sbe). Wat betreft de aantallen van de onderscheiden diersoorten komt het merendeel van de varkens in het gebied voor op de "gemengde veredelingsbedrijven" en het grootste deel van de leghennen en mestkuikens op de "zuivere veredelingsbedrijven".

Tabel 3.17 Intensieve veehouderij naar bedrijfstype

	"Zuivere veredelingsbedr."		"Gemengde veredelingsbedr."		Ov. hoofdberoepsbedr.	
	1971	1976	1971	1976	1971	1976
Aant. sbe voor vered.	5409	9909	7145	7732	3383	2528
Perc. sbe 1)	34	49	45	38	21	13
Aant.dieren per bedr.:						
mestvarkens	223	400	145	300	45	72
fokvarkens	71	124	48	69	19	27
legghennen x 100	127	232	34	37	4	13
mestkuikens x 100	256	367	164	214	85	180

1) Van de sbe voor veredeling op hoofdberoepsbedrijven.

De betekenis van de intensieve veehouderij in de diverse deelgebieden vertoont aanzienlijke verschillen. In Meerlo bestaat de helft (49%) van de productieomvang in dat gebied uit intensieve veehouderij, in Tienray 42%, in Swolgen en Californië ca. 30% en in de andere gebieden minder dan 20%. De omvang van de intensieve veehouderij is de laatste jaren in Tienray verdubbeld, in Meerlo en Californië met ca. 40% gegroeid terwijl in de andere gebieden een beperkter uitbreiding was, uitgezonderd Lottum en Hegelsom die op vrijwel gelijk niveau bleven.

3.5 De akkerbouw

Het bouwland omvatte in 1976 bijna de helft (45%) van de oppervlakte cultuurgrond op de hoofdberoepsbedrijven, maar droeg slechts 10% bij in de totale productieomvang op deze bedrijven. Op circa twee derde (64%) van de bedrijven komt bouwland voor, dat is de laatste jaren niet veranderd. Het aantal bedrijven met een grotere oppervlakte bouwland (meer dan 10 ha) is toegenomen en de totale oppervlakte bouwland werd iets uitgebreid waardoor de gemiddelde oppervlakte bouwland per bedrijf werd vergroot (van 4,8

tot 5,1 ha). Echte akkerbouwbedrijven komen nauwelijks voor. Op slechts 13 bedrijven was de akkerbouw hoofdzaak 1). Deze bedrijven zijn ingedeeld bij het type "overige landbouwbedrijven" wat doorgaans sterk gemengde bedrijven zijn en die als groep ca. 60% van hun cultuurgrond als bouwland gebruiken. Voor de rest komt het bouwland voor als neventak, enerzijds op de veredelingsbedrijven anderzijds op de bedrijven met tuinbouw open grond alsook bij de andere bedrijfstypen. Als zodanig kan het bouwland worden aangewend hetzij voor verwerking van mest hetzij voor uitbreiding van de tuinbouw.

Het bouwplan is enigszins gewijzigd, de oppervlakte granen verminderde en het areaal suikerbieten nam toe. In sommige delen van het gebied leent de grond zich niet goed voor intensievere akkerbouw vanwege de kans op verdroging (zie Bodemkaart). Zoals op vele plaatsen neemt ook hier het aantal beregeningsinstallaties toe, zodat men minder afhankelijk wordt en zich minder op de graanteelt gaat richten. Opvallend is de aanzienlijke uitbreiding van de oppervlakte snijmais, vrijwel alleen bij de bedrijfstypen met rundvee. Hierdoor is het grondgebruik ten behoeve van de rundveehouderij op een aantal bedrijven duidelijk toegenomen.

Tabel 3.18 Bouwlandgebruik op hoofdberoepsbedrijven

Bedrijven met ha bouwland	Aantal bedrijven in		Gewassen	1971		1976	
	1971	1976		ha	%	ha	%
Tot 1 ha	54	49	granen	1003	54	707	38
1 - 3 ha	107	91	aardappelen	149	8	176	9
3 - 5 ha	81	65	suikerbieten	586	31	655	35
5 - 10 ha	106	94	voederbieten	10	1	9	0
10 - 20 ha	36	42	snijmais	20	1	248	13
20 ha e.m.	4	8	ov. gewassen	100	5	87	5
Totaal	388	349	Tot. bouwland	1869	100	1883	100

3.6 De rundveehouderij

De rundveehouderij is de kleinste produktietak. Op de hoofdberoepsbedrijven bestond in beide jaren slechts 8% van de totale produktieomvang uit rundveehouderij terwijl omtrent een derde van de oppervlakte cultuurgrond voor rundvee werd gebruikt.

Het grondgebruik voor de rundveehouderij bleef de afgelopen jaren gelijk: de oppervlakte grasland verminderde maar het areaal snijmais werd sterk uitgebreid. De aantallen rundvee zijn echter

1) De helft of meer van alle sbe voor akkerbouw.

toegenomen, zowel de melkkoeien (met 6%) als het jongvee (met 4%) en het mestvee (met 8%). Door meer vee bij een zelfde grondgebruik is het aantal gve per 100 ha grasland en voergewassen toegenomen (van 201 tot 215), het grondgebruik voor de rundveehouderij werd dus iets intensiever doch bleef aan de lage kant. Het aantal bedrijven met melkkoeien is beperkt en is de laatste jaren nog aanzienlijk verminderd (van 94 tot 69), de invoering van melktanks (1971) heeft hierbij waarschijnlijk slechts een beperkte rol gespeeld. Door meer koeien op minder bedrijven is het gemiddeld aantal koeien per bedrijf sterk vergroot (van 14 tot 20). Toch had in 1976 driekwart van de bedrijven met melkvee minder dan 30 koeien, drie vijfde had er zelfs minder dan 20.

Het aantal bedrijven met melkvee is de afgelopen jaren vooral verminderd doordat op veel bedrijven het melkvee is afgestoten, dit waren 12 bedrijven met maar 1 of 2 koeien en 12 bedrijven met meer dan 10 koeien. Van de 12 bedrijven met meer dan 10 koeien was driekwart groter dan 15 ha, zij behielden allen hun grondgebruik hoewel de helft wat kleiner en de anderen wat groter werden, de gemiddelde bedrijfsoppervlakte nam iets af (van 23,5 tot 22 ha) en doorgaans werd een andere bedrijfstak uitgebreid vooral de intensieve veehouderij en de tuinbouw in de open grond. Slechts 5 bedrijven hielden nog een groter aantal mestvee en/of jongvee aan.

Tabel 3.19 Rundveehouderij op hoofdberoepsbedrijven

	"Rundvee- bedrijven"		Overige bedrijven		Alle bedrijven	
	1971	1976	1971	1976	1971	1976
Aantal bedrijven	32	35	579	503	611	538
- w.v. met melkvee	30	34	64	35	94	69
Ha grasland	453	508	914	642	1367	1150
Ha snijmais+voederb.	9	112	21	145	30	257
Aantal koeien	697	1041	636	370	1333	1411
Aantal jongvee	681	1116	1184	821	1865	1937
Aantal mestvee	144	140	648	718	792	858
Koeien per bedrijf 1)	23	31	10	11	14	20
Koeien p.100 ha gr.+v.g.	151	168	68	47	95	100
Gve p.100 ha gr.+v.g.	235	261	184	180	201	215

1) Met koeien.

De laatste jaren is het aantal veestapels van minder dan 30 koeien sterk verminderd en het aantal van meer dan 40 is uitgebreid.

Tabel 3.20 Melkveestapels op hoofdberoepsbedrijven

Aantal koeien per bedrijf	Aantal rundvee- bedrijven		Aant.ov. bedr. met koeien		Alle bedrijven met koeien	
	1971	1976	1971	1976	1971	1976
Tot 20	10	14	55	27	65	41
20 - 30	12	2	8	8	20	10
30 - 40	7	9	1	-	8	9
40 - 60	1	4 (2)	-	-	1	4
60 e.m.	-	5 (5)	-	-	-	5
Totaal	30	34 (7)	64	35	94	69

Tussen haakjes () waarvan bedrijven met ligboxenstal.

De rundveehouderij is voor maar een beperkt aantal bedrijven de belangrijkste produktietak (het type "rundveebedrijven"). Alleen bij deze groep bedrijven is de betekenis van de rundveehouderij toegenomen terwijl die op de andere bedrijven verminderde. Het aantal "rundveebedrijven" nam iets toe (van 32 tot 35), hun gemiddelde bedrijfsoppervlakte werd uitgebreid (van 18,6 ha tot 20,8 ha) waarbij het grondgebruik voor de rundveehouderij werd vergroot (van 78% tot 85% van het grondgebruik). Het aantal melkkoeien op de "rundveebedrijven" nam met ongeveer de helft toe en het aantal jongvee met bijna twee derde. Deze uitbreiding van de veestapel was sterker dan die van het grondgebruik hiervoor waardoor het aantal gve per 100 ha grasland en voergewassen toenam van 235 tot 261 en hiermee op dit type wel vrij hoog is. Ondanks deze schaalvergroting is de melkveestapel op bijna driekwart van de "rundveebedrijven" kleiner dan de omvang die onder de huidige technische en economische omstandigheden als rationeel wordt beschouwd (+ 40 melkkoeien per bedrijf).

Van de 18 rundveebedrijven met meer dan 30 koeien hadden er 7 in mei 1976 een ligboxenstal (39% tegen landelijk 30%). Een kenmerk van de bedrijven met een ligboxenstal is dat de gemiddelde bedrijfsoppervlakte van ruim 28 ha aanzienlijk groter is dan die van 19 ha op de overige rundveebedrijven. De uitbreiding van de gemiddelde bedrijfsoppervlakte op de bedrijven met ligboxenstal (met 5 ha) was bovendien veel groter dan die op de overige rundveebedrijven (met 1,4 ha). Het zijn dus vooral wat grotere bedrijven waar een ligboxenstal is gebouwd. De bouw van ligboxenstallen ging voorts gepaard met sterke verzwaring van de melkveedichtheid en van het aantal gve per ha grasland en voergewassen. Op deze bedrijven wordt relatief weinig jongvee gehouden. Op de overige rundveebedrijven is de afgelopen jaren de veebezetting nauwelijks veranderd, hier wordt thans duidelijk meer jongvee gehouden dan voorheen.

Tabel 3.21 Rundveebedrijven zonder en met ligboxenstal

	Bedr. zonder ligboxen, toestand in		Bedr. met in mei 1976 ligboxen, toestand in	
	1971	1976	1971	1976
Aantal bedrijven	26	28	6	7
Gemidd. oppervl. ha	17,5	18,9	23,2	28,3
Percentage gras + v.g. v.d. cultuurgrond	79	84	73	88
Gem.aant.melkkoeien 1)	22	23	28	62
Koeien p.100 ha gras+v.g.	147	137	164	247
G.v.e. p.100 ha gras+v.g.	239	240	221	314
Stuks jongvee per 100 koeien	108	136	65	66
Aant.kavels per bedrijf		7,8		7,1
Kaveloppervlakte in ha		2,4		4,0

1) Per bedrijf met koeien.

De verkavelingssituatie (kavelaantal en -oppervlakte) van de bedrijven waar een ligboxenstal is, is hoewel verre van gunstig toch beter dan op de overige rundveebedrijven. De bedrijven met een ligboxenstal hadden in 1976 gemiddeld 7,1 kavels van 4 ha bij een gemiddelde bedrijfsoppervlakte van ruim 28 ha, de andere rundveebedrijven 7,8 kavels van 2,4 ha bij een bedrijfsoppervlakte van 19 ha. Door de gemiddeld grotere oppervlakte van de bedrijven met ligboxen bestaat er meer kans op een grotere huiskavel doch hiervan zijn (nog) geen gegevens voorhanden. Bij moderne rundveehouderijbedrijven is het noodzakelijk dat een groot gedeelte van de grond rond de bedrijfsgebouwen ligt om een optimaal gebruik van gebouwen en machines mogelijk te maken. Uit het voorgaande blijkt dat de situatie in dit gebied verre van optimaal is.

3.7 Produktie en arbeid (sbe per man 1)

Door de in het voorgaande beschreven ontwikkelingen is de gemiddelde produktieomvang per arbeidskracht in het ruilverkavelingsgebied toegenomen van 107 sbe in 1971 tot 138 sbe in 1976. Deze stijging met 5,3% per jaar komt vrijwel overeen met het landelijke

- 1) Het aantal sbe per man kan gezien worden als een maatstaf voor de mogelijkheden om inkomen te verkrijgen. Ongeveer 110 à 120 sbe per man was in 1976 voldoende voor een redelijk inkomen op een landbouwbedrijf (CAO-loon landarbeider). Voor tuinbouwbedrijven is niet bekend wat onder gemiddelde omstandigheden een voldoende produktieomvang per man is om een redelijk inkomen te behalen.

cijfer (5 à 6% per jaar). De gemiddelde produktieomvang per man lag in het verkavelingsgebied echter wel ongeveer 33% boven het landelijke gemiddelde. Deze groei was voor ongeveer de helft het gevolg van een vermindering van het aantal arbeidskrachten (van 770 tot 676) en voor ongeveer de helft van de uitbreiding van de totale produktieomvang.

Ervan uitgaande dat 110 à 120 sbe per man voldoende is om een redelijk inkomen uit het bedrijf te verkrijgen zijn er, ondanks het gemiddeld hoge aantal sbe per man, nog veel arbeidskrachten met een lagere produktie. In 1976 bleef 43% van de arbeidskrachten onder de 110 sbe per man, 29% bleef onder de 90 sbe per man.

Het aantal sbe per man hangt sterk samen met het bedrijfstype. De bedrijven met intensieve veehouderij en de "boomkwekerijbedrijven" (rozenkwekers) hebben de meeste sbe per man. Alle andere typen liggen onder het gemiddelde van het gebied, hierbij komen de "rundveebedrijven" en de "glastuinbouwbedrijven" het beste te voorschijn. De "champignonbedrijven" hebben ondanks de laagste arbeidsbezetting het kleinste aantal sbe per man, van deze bedrijven werd eerder opgemerkt dat zij in dit gebied gemiddeld duidelijk kleiner zijn dan elders in Limburg.

Tabel 3.22 Produktie en arbeid in 1971 en 1976

	Sbe per bedrijf		Man 1) per 100 bedr.		Sbe per man 1)	
	1971	1976	1971	1976	1971	1976
Rundveebedrijven	117	152	109	123	107	124
Zuivere veredelingsbedr.	167	247	126	128	133	193
Gem. veredelingsbedr.	141	185	121	115	116	161
Ov. landbouwbedrijven	114	142	132	130	86	109
Tuinbouwbedrijven	103	134	116	117	88	114
Boomkwekerijbedr. 2)	224	250	146	150	153	167
Champignonbedrijven	106	118	119	113	89	105
Glastuinbouwbedrijven	107	143	128	121	83	118
Totaal	135	174	126	126	107	138

- 1) Vaste mannelijke arbeidskrachten.
- 2) Zie opmerking hoofdstuk 3, par. 1.

4. Bedrijfseconomische beschouwing

In tegenstelling tot de twee voorgaande hoofdstukken, die gebaseerd zijn op individuele bedrijfsgegevens, zijn voor de bedrijfseconomische beschouwing geen gegevens per bedrijf beschikbaar. Hierdoor, en ook doordat het onderzoek niet specifiek hierop is gericht, komen de bedrijfseconomische aspecten slechts globaal aan de orde.

Als basis voor de bedrijfseconomische beschouwing dienen de uitkomsten van bij het LEI in administratie zijnde bedrijven weergegeven in diverse publikaties zowel betreffende de tuinbouw- als de landbouwsector. Aangezien deze gegevens doorgaans regionaal of zelfs landelijk zijn, is vaak moeilijk aan te geven in hoeverre de gemiddelde resultaten in het gebied hiermee overeenstemmen.

4.1 De tuinbouwsector

Voor een indruk van de ontwikkeling van de resultaten in de tuinbouwsector is uitgegaan van de vergelijking tussen kosten en opbrengsten in een aantal jaren. Dit is uitgedrukt in opbrengst per 100 gulden kosten van de voor het gebied meest relevante groepen van tuinbouwbedrijven. De onderscheiden groepen laten de volgende ontwikkelingen zien.

De bedrijven met groenteteelt in de open grond hadden verscheidene jaren steeds meer of minder negatieve resultaten. Zo werden in 1975/76 de kosten slechts voor 88% door de opbrengsten gedekt. Over 1976/77 zijn betere bedrijfsresultaten behaald. In het ruilverkavelingsgebied bestaat de tuinbouw in de open grond voor een veel groter deel uit aspergeteelt dan op de bedrijven waarop deze gegevens gebaseerd zijn. Dit kan zeker van invloed zijn op de bedrijfsresultaten gezien de opbrengstprijzen van asperges doorgaans vrij gunstig zijn. Toch nam de betekenis van de aspergeteelt enigszins af. In het gebied was in 1976 op 16% van de hoofdberoepsbedrijven de tuinbouw in de open grond de voornaamste produktietak.

Ook de resultaten van de bedrijven met overwegend glasgroenten (Nederland exclusief Zuid-Hollands Glasdistrict) waren de afgelopen jaren negatief. In 1975/76 werden ook hier de kosten voor slechts 88% gedekt door de opbrengsten. Daar de bedrijfsuitkomsten van de bedrijven met groenten in 1976 beduidend beter waren dan van de bedrijven met bloemen is de overschakeling van groenten naar bloemen, wat de afgelopen jaren ook in dit gebied plaatshad, wat afgeremd. In 1976 was in "Melderslo" op 13% van de bedrijven de glastuinbouw (voornamelijk groenten) het belangrijkste bedrijfsdeel.

Op de champignonbedrijven bewegen de aanvankelijk zeer gunstige resultaten (1971) via een aantal ongunstige jaren (1973 t/m 1975) zich weer in opgaande lijn waardoor in 1976 de opbrengsten aanzienlijk hoger liggen dan de kosten. Dit is het gevolg van een forse stijging van de opbrengstprijzen, door import beperkende maatregelen in EG-verband, terwijl ook de fysieke opbrengst is toegenomen. In het gebied "Melderslo" was in 1976 op 15% van de hoofdberoepsbedrijven de champignonteelt de belangrijkste of enige produktietak.

Over de boomkwekerij zijn alleen bedrijfsresultaten voorhanden van bedrijven in Boskoop en omgeving die eerst zeer gunstig waren doch de laatste jaren verminderden in die zin dat de opbrengsten en de kosten ongeveer aan elkaar gelijk zijn. Over de resultaten van de boomkwekerij buiten Boskoop bestaan geen gegevens. Wel is meer gericht op Limburg bekend x) dat de financiële resultaten in de boomkwekerij na recente slechte jaren nu weer beter zijn en dat met name de rozenkwekers zeer moeilijke jaren achter de rug hebben. In het gebied is op 20% van de bedrijven de boom- en rozenkwekerij de voornaamste produktietak.

Tabel 4.1 Ontwikkeling van de rentabiliteit van enkele groepen en tuinbouwbedrijven

		Opengr. groente- bedrijven 1)	Glas- groente- bedr. 2)3)	Champignon- bedrijven 2)
Opbrengst per	1971/72	85		120
f 100,- kosten	1972/73	94	90	101
	1973/74	92	94	92
	1974/75	86	84	84
	1975/76	88	88	89
	1976/77	107	94	116
Arbeidsopbr.	1975/76	24,2	15,3	16,4
ondern. (x 1000)	1976/77	46,2	27,2	70,0
Netto-invest.	1975/76	8,2	0,9	- 5,6
p. bedr. (x 1000)	1976/77	16,1	10,1	13,9
Teeltoppervlakte	1977	608 are	60 are	950 m ²
Blok Melderslo (hoofdb. bedr.)				
- tuinb. opp. open gr.		450 are		
- glastuinb. opp. glas			43 are	
- champ. bedr. opp. champ.				535 m ²
Aantal bedrijven		86	71	79

- 1) Tot en met 1973/74 Noord-Brabant en Limburg, daarna landelijke steekproef.
- 2) Gegevens per kalenderjaar (1971-72 = 1971 enz.).
- 3) Overig Nederland (Nederland exclusief Zuidhollands Glasdistrict).

Bron: LEI.

x) "De boomkwekerij in Limburg", in "Groen" 11/1976.

Tabel 4.2 Ontwikkeling van de rentabiliteit van enkele groepen van gemengde landbouwbedrijven

	Veel intensieve vee- houderij		Overwegend rundvee		Overwegend akkerbouw grotere be- drijven 2)
	grotere bedr. 1)	kleinere bedrijven 2)	grotere bedr. 1)	kleinere bedrijven 2)	
Opbrengst per f 100 kosten	1971/72 108	93	1971/72 104	86	103
	1972/73 106	96	1972/73 98	87	103
	1973/74 87	89	1973/74 87	81	95
	1974/75 101	77	1974/75 95	67	92
	1975/76 12,7	87	1975/76 19,5	69	87
Gem. opp. (ha)	1971/72 13,2	8,1	1971/72 21,0	10,5	28,6
	1972/73 13,3	8,5	1972/73 19,8	11,3	29,7
	1973/74 13,0	8,4	1973/74 20,4	10,1	29,4
	1974/75 10,5	7,7	1974/75 20,4	10,7	26,9
	1975/76 154	5,2	1975/76 20,4	11,4	33,0
Gem. omvang (sbe)	1971/72 154	83	1971/72 153	76	169
	1972/73 165	88	1972/73 177	82	168
	1973/74 171	88	1973/74 190	84	178
	1974/75 197	91	1974/75 191	84	173
	1975/76 197	86	1975/76 194	82	192

1) Zuidelijk Zandgebied.

2) Alle zandgebieden.

Bron: LEI.

Overigens zegt een lagere rentabiliteit weinig ten aanzien van het inkomen en de investeringen. Ook in jaren met een lage rentabiliteit, wat gepaard gaat met lagere arbeidsopbrengsten van de ondernemer, blijkt doorgaans toch geïnvesteerd te worden.

In het voorgaande is als rentabiliteitscriterium uitgegaan van de opbrengsten per 100 gulden kosten. Hieruit komt een vrij somber beeld van de bedrijfsresultaten naar voren (uitgezonderd 1976/77). Hierbij moet er wel rekening mee gehouden worden dat voor de arbeid en het kapitaal van de ondernemer en de gezinsleden kosten in rekening worden gebracht als werd deze arbeid en dit kapitaal aangetrokken van buiten het bedrijf. Doordat ondernemer en gezinsleden vele uren werken is het arbeidsinkomen en het gezinsinkomen hoger dan men misschien bij deze opbrengsten-kostenverhouding zou verwachten. Telkens blijkt bij de bedrijfsresultaten dan ook weer dat ondanks een ongunstige opbrengsten-kostenverhouding de ondernemers er in slagen te sparen en te investeren. "Een negatief netto-overschot op basis van door het LEI aangehouden uitgangspunten behoeft niet altijd te betekenen dat de mogelijkheden van besteding en inkomensvorming van de ondernemers en hun gezin beneden het voor handhaving van de continuïteit vereiste niveau komen" 1).

4.2 De landbouwsector

Bij de ontwikkelingen in de landbouwsector kan naast de opbrengst per 100 gulden kosten ook de gemiddelde oppervlakte en omvang van de bedrijven worden gezien. In het gebied Melderslo is op slechts een derde (36%) van de hoofdberoepsbedrijven de produktie vooral op de landbouw gericht: de meeste bedrijven (21%) hebben voornamelijk intensieve veehouderij, andere rundveehouderij (7%) of het zijn sterker gemengde bedrijven waar de akkerbouw vaak een grotere rol speelt (8%). Globaal genomen kunnen deze groepen bedrijven vergeleken worden met groepen bedrijven uit het LEI-boekhoudnet 2). Dit betreft drie typen gemengde bedrijven op zandgronden: hetzij met veel intensieve veehouderij, met overwegend rundvee of met overwegend akkerbouw. De eerste twee typen zijn gezien naar grotere 3) en kleinere 4) bedrijven (grens 118 sbe).

Op de grotere bedrijven met veel intensieve veehouderij waren in de meeste jaren de opbrengsten hoger dan de kosten hetgeen duidelijk gunstiger was dan op de bedrijven met overwegend rundvee waar de kosten doorgaans enigszins boven de opbrengsten lagen. Op

-
- 1) Zie "Bedrijfsuitkomsten, inkomen en continuïteit in de landbouw" door prof. J. de Veer in Jaarverslag LEI 1977, pag. 42.
 - 2) "Bedrijfsuitkomsten in de landbouw". Publikatie 3.67. 1977.
 - 3) Grotere bedrijven betreft het zuidelijk zandgebied.
 - 4) Kleinere bedrijven en overwegend akkerbouw is alle zandgebieden.

de grotere bedrijven met overwegend akkerbouw zijn de aanvankelijk positieve bedrijfsresultaten steeds ongunstiger geworden. Op de kleinere bedrijven werden in geen enkel jaar de kosten door de opbrengsten gedekt, ook hierbij waren de bedrijven met veel intensieve veehouderij beter dan die met overwegend rundvee. (Tabel 4.2 zie blz. 56).

In het gebied zijn 115 bedrijven met veel intensieve veehouderij (de "zuivere" en de "gemengde veredelingsbedrijven"), driekwart hiervan zijn grotere bedrijven. Deze bedrijven hadden in 1976 gemiddeld een grotere omvang dan de bedrijven met veel intensieve veehouderij uit het boekhoudnet (250 sbe tegen 197 sbe) doch een kleinere oppervlakte (9,3 ha tegen 10,5 ha). Gezien de omvang van deze bedrijven mag worden verondersteld dat de bedrijfsuitkomsten in het gebied minstens zo gunstig zijn als de doorgaans gunstige resultaten van de boekhoudbedrijven en dat overwegend positieve resultaten zijn behaald. De weinige kleinere bedrijven met veel intensieve veehouderij in het gebied hadden met een gemiddeld kleinere oppervlakte en omvang wellicht nog ongunstiger resultaten dan de boekhoudbedrijven.

De 35 bedrijven met overwegend rundvee in het gebied (de "rundveebedrijven") zijn voor bijna twee derde grotere bedrijven. De gemiddelde oppervlakte hiervan (26,2 ha) is duidelijk groter dan die van de bedrijven uit het boekhoudnet (20,4 ha) terwijl ook de gemiddelde omvang iets groter is (204 sbe tegen 194 sbe). Op grond hiervan mag verondersteld worden dat de bedrijfsresultaten minstens gelijk zijn aan die van de boekhoudbedrijven hetgeen betekent dat de kosten doorgaans ongeveer door de opbrengsten worden gedekt. Voor de kleinere bedrijven met veel rundvee in het gebied, die wel gemiddeld een zelfde oppervlakte maar een kleinere omvang hebben, kan een nog ongunstiger resultaat worden verondersteld dan op de kleinere boekhoudbedrijven.

Tabel 4.3 Enkele kengetallen van groepen van landbouwbedrijven in het gebied in 1976 (hoofdberoepsbedrijven)

	Veredelings- bedrijven 1)		"Rundvee- bedrijven"		"Ov. landbouw- bedrijven"	
	gro- tere 2)	klei- nere	gro- tere	klei- nere	gro- tere	klei- nere
Aantal bedrijven	87	28	22	13	25	18
Ha per bedrijf	9,3	3,0	26,2	11,6	25,6	11,6
Sbe per bedrijf	250	79	204	64	188	78

1) "Zuivere veredelingsbedrijven" en "gemengde veredelingsbedrijven".

2) Grotere bedrijven 118 sbe en meer.

Er zijn 43 "overige landbouwbedrijven" in het gebied, voor drie vijfde grotere bedrijven. Hun omvang is vrijwel gelijk aan die van de gemengde bedrijven met overwegend akkerbouw (188 sbe tegen 192 sbe) doch hun oppervlakte is duidelijk kleiner (25,6 tegen 33 ha). Een vergelijking van deze twee groepen bedrijven is wellicht niet juist aangezien op deze bedrijven in het gebied een aanzienlijk deel van de omvang uit tuinbouw bestaat (vooral asperges). Hierdoor zijn de bedrijfsresultaten mogelijk gunstiger dan van de gemengde bedrijven met overwegend akkerbouw op de zandgronden zoals weergegeven in het boekhoudnet.

Vergeleken met de gegevens uit het LEI-boekhoudnet mag verondersteld worden dat met name door de grotere bedrijven in het blok gunstige bedrijfsresultaten worden behaald. Dit blijkt ook uit boekhoudgegevens 1) die alleen betrekking hebben op Noord-Limburg. Volgens deze cijfers lag in 1975 de opbrengst per 100 gulden kosten bij de aldaar onderscheiden "bedrijven zonder melkkoeien" op 104, bij de "gemengde bedrijven met overwegend melkkoeien" op 102 en bij de "zuivere weidebedrijven" op 107. De "bedrijven zonder melkkoeien" zijn bedrijven met voornamelijk intensieve veehouderij en komen overeen met de veredelingsbedrijven in het blok terwijl de "rundveebedrijven" in het blok met de beide andere typen kunnen worden vergeleken.

	Opbrengst per f 100 kosten	Ha cult.gr.	Aantal bedr.
Bedrijven zonder melkkoeien	104	10,4	94
Gemengde bedr. met melkkoeien	102	24,5	53
Zuivere weidebedrijven	107	28,0	27

De oppervlakte van deze boekhoudbedrijven verschilt weinig met die van de grotere bedrijven in het blok. Uit verdere gegevens is af te leiden dat op de bedrijven met intensieve veehouderij in "Melderslo" gemiddeld aanzienlijk meer varkens en minder leghennen voorkomen. Op de rundveebedrijven in het gebied worden gemiddeld duidelijk minder melkkoeien gehouden. Globaal gezien zijn de uitkomsten van de grotere bedrijven met intensieve veehouderij in het gebied wellicht beter dan die van de boekhoudbedrijven in Noord-Limburg, terwijl de rundveebedrijven in het gebied onder dit gemiddelde zullen liggen.

1) "Bedrijfsuitkomsten van de agrarische bedrijven in de provincie Limburg", oogstjaar 1975. Accountants- en belastingadviesbureau Limburg.

5. Verwachtingen aangaande de komende ontwikkelingen in de land- en tuinbouw

In het voorgaande zijn een aantal ontwikkelingen in de land- en tuinbouw beschreven die in de periode 1971-1976 plaatshadden. In dit hoofdstuk wordt een beeld geschetst van de te verwachten ontwikkelingen in de komende tien jaren (1976-1986). Hierbij wordt geen rekening gehouden met ingrijpen in een spontaan verloop, zoals door een ruilverkaveling of door claims van de zijde van natuurbescherming. Deze schets van de te verwachten ontwikkeling steunt in belangrijke mate op de tendenties uit het jongste verleden.

5.1 Het aantal hoofdberoepsbedrijven

De ontwikkeling van het aantal bedrijven wordt volgens twee methoden benaderd. Bij de eerste methode (hier genoemd "uittreding en toetreding") wordt uitgegaan van de ontwikkeling in de afgelopen jaren en de situatie in het gebied op dit moment. Bij de tweede benaderingswijze wordt per bedrijf nagegaan of verwacht mag worden dat het over tien jaar nog als hoofdberoepsbedrijf zal bestaan.

5.1.1 Volgens de methode van uittreding en toetreding

In hoofdstuk 2 is de ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven in de periode 1971-1976 uitvoerig weergegeven. Deze aantalsontwikkeling was het resultaat van uittreding en toetreding van bedrijfshoofden. De uittreding heeft hoofdzakelijk plaats door natuurlijke oorzaken (rusten, ziekte, overlijden) en door beroepsverandering. Bij de toetreders kunnen twee groepen onderscheiden worden, namelijk zij die een bestaand bedrijf overnemen en zij die een nieuw bedrijf stichten. Bij de berekening van het toekomstige aantal bedrijven is uitgegaan van de ontwikkeling die in de afgelopen jaren plaatshad, van het tegenwoordige aantal opvolgers en van enige andere veronderstellingen zoals een vermindering van de beroepsverandering (tot ca. 1% per jaar, o.a. onder invloed van de slechtere werkgelegenheidssituatie en de verbetering in de champignonteelt) en een kleiner aantal nieuwe bedrijven. Een vooraf onzekere factor in dit geheel is dit aantal "nieuwe" bedrijven dat gesticht zal worden. In het verleden zijn vrij veel boomkwekerij- en glastuinbouwbedrijven gesticht. Voor de toekomst kan de betekenis hiervan minder zijn, bijvoorbeeld door de verslechterde positie van de boomkwekerij en bij de glastuinbouw, ook door de hoge stichtingskosten. Het resultaat van deze berekeningen is weergegeven in de volgende tabel.

Tabel 5.1 Ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven van 1971 tot 1986

Beginjaar	Uittreding		Toetreding		Eindjaar
	aantal bedr.	- 1)	+ 1)	aantal bedr.	
1971	611	159	86	538	1976
1976	538	117	71	492	1981
1981	492	111	60	441	1986

1) Van bedrijfshoofden.

Volgens deze vooruitberekening zullen er in 1986 nog circa 441 hoofdberoepsbedrijven zijn. Ten opzichte van 1976 is dit een vermindering van 2% per jaar. Het aantal bedrijven zal naar verwachting in de toekomst hiermee iets trager verminderen dan de afgelopen jaren (2,5% per jaar). Dit komt vooral doordat enerzijds de betekenis van de beroepsverandering wellicht zal verminderen en anderzijds er weinig minder opvolgers worden verwacht dan in het jongste verleden.

5.1.2 Volgens de indeling in blijvers en wijkers

Naast de vooruitberekening van het aantal bedrijven die is gebaseerd op uittreding en toetreding van bedrijfshoofden, kan ook een beeld van het toekomstige aantal bedrijven worden verkregen door een indeling hiervan in blijvers en wijkers. Als blijvers zijn aangemerkt de bedrijven die over tien jaar, dus in 1986, hoogst waarschijnlijk nog als hoofdberoepsbedrijven zullen bestaan. Van de 538 bedrijven in 1976 zijn er volgens streekkenners 450 (84%) als blijver te beschouwen, de anderen zijn wijker (60) of twijfelaar (28) wat hun voortbestaan betreft.

Gezien de indeling in blijvers en wijkers zullen er in 1986 dus nog 450 hoofdberoepsbedrijven zijn en volgens de vooruitberekening van uittreding en toetreding 441. Deze beide uitkomsten zijn niet geheel vergelijkbaar. Bij de indeling in blijvers en wijkers is geen rekening gehouden met ziekte/overlijden van jongere bedrijfshoofden. Naar schatting moet het aantal blijvers hierdoor met 25 verlaagd worden, zodat er slechts circa 425 bedrijven zullen blijven. Voorts houdt de indeling in blijvers en wijkers geen rekening met het stichten van nieuwe bedrijven. Bij de methode van uittreding en toetreding wordt er wel rekening mee gehouden.

Het lijkt er evenwel op dat beide benaderingswijzen veel met elkaar overeenkomen. Daarom wordt voor het vervolg van deze beschrijving uitgegaan van 441 hoofdberoepsbedrijven in 1986 zoals bij de methode van uittreding en toetreding is berekend.

5.2 Cultuurgrond en bedrijfsoppervlaktestructuur

De oppervlakte cultuurgrond is de afgelopen vijf jaar met 154 ha verminderd (0,7% per jaar). In de toekomst zal het geregistreerde grondgebruik verder verminderen. De uitbreiding van de woningbouw zal weliswaar beperkt blijven tot de kernen c.q. enclaves doch hierbij zal grond betrokken zijn die thans nog een agrarisch gebruik heeft. Voor recreatiedoeleinden zal nauwelijks grond nodig zijn. Daarnaast zullen personen die uit de registratie gaan nog grond aanhouden. Voor de aanleg van rijksweg 73 zal, als het blok er mee te maken krijgt, zeer waarschijnlijk vóór 1986 geen cultuurgrond worden onttrokken. Globaal gesteld kan het geregistreerde grondgebruik met omstreeks 170 ha verminderen en van 4526 ha in 1976 teruglopen tot ongeveer 4350 ha in 1986.

De oppervlakte cultuurgrond in gebruik bij hoofdberoepsbedrijven is de afgelopen jaren verminderd terwijl de oppervlakte van de nevenbedrijven iets toenam. Dit kwam enerzijds doordat een aantal bedrijven dat uit de hoofdberoepsgroep is gegaan niet alle grond heeft afgestoten en anderzijds door onttrekking van grond voor niet-agrarische doeleinden. Zoals in het voorgaande is gesteld zal de vermindering van het aantal hoofdberoepsbedrijven doorgaan. De bedrijven die uit de hoofdberoepsgroep gaan zullen geleidelijk grond loslaten maar ook nog grondgebruik blijven behouden, evenals in het verleden. Anderzijds zullen de blijvende bedrijven grond in gebruik nemen van bedrijven die opgeheven worden; deels van bedrijven die thans geregistreerd zijn, deels van bedrijven die reeds uit de registratie zijn verdwenen. Het resultaat zal zijn dat ook in de komende jaren de oppervlakte die door hoofdberoepsbedrijven gebruikt zal worden blijft dalen terwijl de oppervlakte van nevenbedrijven iets zal toenemen. Globaal gesteld zal van de 4350 ha in 1986 circa 4000 ha in gebruik zijn bij hoofdberoepsbedrijven en ongeveer 350 ha bij nevenbedrijven.

Tabel 5.2 De ontwikkeling van de oppervlakte cultuurgrond

	Oppervlakte in ha			Percentage		
	1971	1976	1986	1971	1976	1986
Hoofdberoepsbedrijven	4397	4187	4000	94	92,5	92
Nevenbedrijven 1)	283	339	350	6	7,5	8
Totaal	4680	4526	4350	100	100	100

1) Met 10 sbe en meer.

Wanneer in 1986 nog 441 hoofdberoepsbedrijven voorkomen wordt, bij een grondgebruik van 4000 ha, de gemiddelde oppervlakte per

bedrijf 9,1 ha (tegen 7,8 ha in 1976 en 7,2 ha in 1971). Hierbij zij opgemerkt dat dit gemiddelde in dit gebied weinig houvast biedt aangezien er veel tuinbouw- en veredelingsbedrijven voorkomen. Deze bedrijven kunnen zich immers ook bij veel kleinere oppervlakten goed ontplooiën.

De verdeling van de bedrijven over de oppervlakteklassen zal evenals de afgelopen jaren weinig worden gewijzigd. Het aantal bedrijven kleiner dan 15 ha zal naar verwachting verminderen, het aantal grotere bedrijven zal vrijwel gelijk blijven waarbij het aantal met meer dan 30 ha zal toenemen. Ruim twee derde van de bedrijven zal wellicht kleiner zijn dan 10 ha (tuinbouw- en intensieve veehouderijbedrijven).

Tabel 5.3 De hoofdberoepsbedrijven naar oppervlakte

	Aantal bedrijven			Percentage bedrijven		
	1971	1976	1986	1971	1976	1986
Tot 5 ha	320	270	203	52	50	46
5 - 10 ha	134	120	97	22	22	22
10 - 15 ha	69	65	53	11	12	12
15 - 20 ha	40	29	30	7	5	7
20 - 30 ha	40	36	31	7	7	7
30 ha e.m.	8	18	27	1	3	6
Totaal	611	538	441	100	100	100

Een globale benadering van de oppervlakte grond die van gebruiker zal wisselen door verdwijnen van bedrijven kan verkregen worden door de hiervoor opgestelde prognose van het aantal bedrijven als uitgangspunt te nemen. Hierin is berekend dat er 125 bedrijven als hoofdberoepsbedrijf zullen verdwijnen. De gemiddelde oppervlakte van deze bedrijven is kleiner dan die van de bedrijven die blijven (in 1976 was de gemiddelde oppervlakte van de wijkers 5,4 ha en van de blijvers 8,2 ha). In totaal beschikken deze bedrijven dus over circa 675 ha cultuurgrond. Deze cultuurgrond zal niet helemaal van gebruiker wisselen aangezien deze bedrijven voor een gedeelte nog voortgezet zullen worden als nevenbedrijf of wel dat nog grond wordt aangehouden terwijl men niet meer geregistreerd is. Anderzijds zal van de 339 ha die in 1976 in handen was van nevenbedrijven (zie tabel 2.1) een aanzienlijk deel van gebruiker wisselen. Het grondgebruik van de groep nevenbedrijven zal, zoals hiervoor werd aangegeven, naar verwachting ongeveer gelijk blijven. Door bedrijfsverkleining en opheffing van nevenbedrijven en "wijkers" kan naar schatting ongeveer 500 ha van gebruiker wisselen, dit is ruim 1% per jaar.

5.3 Ontwikkeling van de produktieomvang

5.3.1 Het grondgebruik

De oppervlakte cultuurgrond in gebruik bij hoofdberoepsbedrijven is van 1971 tot 1976 verminderd (van 4397 ha tot 4187 ha). Hierbij bleven de oppervlakten bouwland en tuinland vrijwel gelijk en verminderde het areaal grasland. Voor de toekomst mag worden verwacht dat de oppervlakte tuinland minstens gelijk zal blijven. De tuinbouw is de voornaamste produktietak en de laatste jaren is op de grotere bedrijven (110 sbe en meer) het percentage tuinland iets toegenomen en op de kleinere bedrijven iets afgenomen. Het bouwland is voor de meeste bedrijven een neventak en voor grasland is weinig interesse.

Uit hoofdstuk 3 is op te maken dat de rundveehouderij weinig belangstelling heeft en de laatste jaren nauwelijks is gegroeid. De oppervlakte grasland verminderde doch door de uitbreiding van de snijmaisteelt bleef het grondgebruik voor de rundveehouderij gelijk. De uitbreiding van de veestapel was echter beperkt. Op een aanzienlijk aantal bedrijven werd het melkvee afgestoten terwijl de grond werd aangehouden en andere bedrijfstakken (intensieve veehouderij, tuinbouw) werden uitgebreid. Slechts weinig bedrijven hielden nog grotere aantallen mestvee of jongvee aan. Voorts is aangegeven dat op het moment nog vele bedrijven met melkvee een te kleine eenheid hebben. Uitbreiding van de veestapel is moeilijk enerzijds doordat een aantal bedrijven met koeien onvoldoende cultuurgrond hebben om tot een rendabele eenheid (+ 40 koeien) te komen. Van de bedrijven met koeien heeft 17% minder dan 10 ha en 35% minder dan 15 ha cultuurgrond. Anderzijds is modernisering moeilijk door een ongunstige verkaveling. De bedrijfsresultaten in de rundveehouderij waren verder de laatste jaren vrij slecht. Het is gezien het voorgaande te verwachten dat de ontwikkeling in de afgelopen jaren (afstoten melkvee, vermindering oppervlakte grasland, uitbreiding areaal snijmais) ook in de komende jaren van betekenis zal zijn.

De oppervlakte bouwland exclusief voedergewassen zal hierdoor waarschijnlijk weinig veranderen. De aanzienlijke oppervlakte bouwland in dit gebied wordt behalve voor akkerbouwgewassen ook gebruikt als vruchtwisseling voor de aspergeteelt en rozenteelt. De bedrijven met intensieve veehouderij kunnen op het bouwland veel mest kwijt.

Voor de toekomst mag gezien het hiervoor gestelde worden verwacht dat de verhouding bouwland-grasland-tuinland enigszins kan veranderen en dan waarschijnlijk ten koste van het grasland.

Tabel 5.4 Ontwikkeling van het grondgebruik

Hoofdberoepsbedrijven	1971	1976	1986
Ha cultuurgrond	4397	4187	4000
Percentage tuinland (incl. braakland)	26	28	29
Percentage bouwland	43	45	49
Percentage grasland	31	27	22
Percentage voedergewassen 1)	1	6	7,5

1) Voederbieten en snijmais opgenomen in het bouwland.

5.3.2 De tuinbouw

Het tuinbouwareaal is de laatste jaren vrijwel gelijk gebleven doch de totale omvang is toegenomen als gevolg van de ontwikkelingen die in de diverse takken plaatshadden. Het areaal glas, wat gelijk bleef, werd van gedeeltelijk vrijwel geheel verwarmd en de oppervlakte bloemen werd uitgebreid. De teeltoppervlakte van champignons verminderde en tevens het aantal bedrijven. Bij de tuinbouw in de open grond is de oppervlakte boomkwekerijgewassen aanzienlijk vergroot en zijn de arealen groente (minder asperges), fruit en bloembollen verkleind.

Het is echter niet reëel de ontwikkeling die in de diverse produktietakken plaatshad zonder meer door te trekken. Deze ontwikkeling is in sterke mate afhankelijk van de toekomstige exportmogelijkheden. Gezien de verwachting van een beperkte economische groei in de meeste WestEuropese landen zal de groei van de vraag in het algemeen beperkt zijn (zie Landbouwverkenningen). Voor de toekomst gaan we ervan uit dat het tuinbouwareaal minstens gelijk blijft (ca. 1165 ha in 1986 tegen 1154 in 1976) mede gezien de ontwikkeling in het jongste verleden.

Bij de opengrondsteelten beslaat de groenteteelt de grootste oppervlakte met de aspergeteelt als belangrijkste gewas. De aanvankelijke vermindering van het areaal asperges blijkt de alleraantlaatste jaren tot staan te zijn gekomen. Het is de vraag of dit zal blijven of zal omslaan in een uitbreiding mede gezien de problemen die bij de oogst optreden (voldoende arbeidskrachten, loonkosten). Verder mag een verschuiving naar andere gewassen worden verwacht (b.v. prei, ijsbergslag, schorseneren, witlofwortelen). De sterke uitbreiding van de oppervlakte boomkwekerijgewassen had vooral plaats tot omstreeks 1973, daarna is het areaal rozen verminderd en was er een verschuiving naar andere gewassen. Een eventuele toekomstige uitbreiding van de boomteelt zal mede door de verminderde vraag naar rozen, waarschijnlijk minder sterk zijn dan die in de periode 1971-1976. Voor de arealen fruit en bloembollen, die de afgelopen jaren verminderden, ligt voor fruit een verdere inkrimping in de lijn der verwachting. De bloembollen zijn in dit gebied vrijwel alleen gladiolen; van dit gewas wordt in "Landbouwverkenningen" tot 1990 een kleine uitbreiding verwacht hetgeen ook in "Melderslo" kan gebeuren.

Het areaal glas kan mogelijk iets toenemen, naar verwachting alleen door uitbreiding op bestaande bedrijven (ruw geschat van ca. 33 tot 35 à 40 ha). De omschakeling van groente op bloemen kan mogelijk nog verder doorgaan. Ook is er een uitbreiding met nieuwe produkten denkbaar. Wat andere teelten betreft is er in de glas-tuinbouw in b.v. het Zuidhollands Glasdistrict een ontwikkeling naar produkten als b.v. paprika, aubergine, radijs, rettich, ijs-bergsla, koolrabi, e.a.

Bij de champignonteelt spelen de exportmogelijkheden een zeer grote rol. Door EEG-maatregelen is de recente slechte positie ten gunste gekeerd. De toekomstige ontwikkeling is in sterke mate afhankelijk van EEG-maatregelen die de champignonteelt beschermen. De Nederlandse concurrentiepositie kan een verbetering ondergaan door de relatief gunstige mogelijkheden voor mechanisch oogsten, die nog niet overal elders (Frankrijk) in die mate aanwezig zijn. Het machinaal oogsten en het gebruik van doorgroeide compost zal de ontwikkeling naar grotere bedrijven bevorderen (extra investeringen). Een aantal kleinere bedrijven, die in dit gebied waar de champignonteelt is begonnen vrij veel voorkomen, zal verdwijnen of overschakelen op andere produktietakken (varkens). Door de nieuwe teeltwijze wordt de opbrengst per m² vergroot (meer teelten per jaar), het is mede hierdoor niet te verwachten dat de teeltoppervlakte zal worden uitgebreid (zie o.a. Landbouwverkenningen).

Gezien diverse onzekere factoren waarmee de toekomstige ontwikkeling van de tuinbouw is omgeven, zoals de vele veranderingen (in teelten en gewassen) die hierbij kunnen optreden en de soepelheid waarmee men in dit gebied van produktietak verandert alsook de reeds zeer omvangrijke tuinbouwproduktie, is het in feite niet mogelijk om een raming te maken van de omvang die de tuinbouwsector omstreeks 1986 zal hebben.

Wanneer desondanks toch een (zeer globale) benadering van de toekomstige ontwikkeling wordt vereist kan worden uitgegaan van gegevens in "Landbouwverkenningen". De landelijke groei van de omvang van de tuinbouw tot 1990 wordt hier op 1,4% per jaar geraamd (tegen 3,9% per jaar van 1968-1974). In Melderslo was de groei van 1971 tot 1976 maar 2,2% per jaar omdat de champignons hier een relatief veel grotere rol speelden. Als in Melderslo de komende tien jaar de tuinbouw met 1,4% per jaar zou groeien, dus evenveel als landelijk, wordt in 1986 een omvang bereikt van circa 66000 sbe (in 1976 ruim 57000 sbe).

5.3.3 De intensieve veehouderij

In het verleden zijn in de intensieve veehouderij ontwikkelingen waargenomen welke naar alle waarschijnlijkheid ook in de komende jaren van betekenis zijn. Dit zijn de vermindering van het aantal bedrijven met kleine eenheden en de groei in de eenheden intensieve veehouderij zowel per diersoort als per bedrijf. In de periode 1971-1976 nam de omvang (in sbe) nog toe met 4,8% per jaar. De toekomstige groei van de produktie zal voornamelijk be-

staan uit vergroting van de eenheden op bestaande bedrijven. Dit mag zowel voor de varkens- als voor de pluimveehouderij worden verwacht. In dit gebied stapte men voorts gemakkelijk van de ene op de andere produktietak over. De varkenshouderij was dan vaak de uitwijkmogelijkheid: ging het slechter in andere takken (bv. champignons, pluimvee) dan schakelde men over op varkens. Dat het aantal bedrijven met intensieve veehouderij hierdoor zal toenemen is niet direct te verwachten, er zijn nog vele bedrijven met kleine eenheden waarvan er zeker zullen afvallen. Een ander argument voor uitbreiding van de produktie vormt de verslechterde niet-agrarische werkgelegenheid. Een aantal buiten de landbouw werkende zoons keerde in de landbouw terug en nam meteen of later het ouderlijk bedrijf over. Dit ging vaak gepaard met uitbreiding van de produktie, hetzij doordat de jongere ondernemer de omvang te klein vond, hetzij doordat er (tijdelijk) twee arbeidskrachten werkzaam waren.

De toekomstige groei van de intensieve veehouderij is zeer moeilijk aan te geven. Voor een geringere groei pleit dat de afzetmogelijkheden mede onder invloed van een geringere welvaarts-groei en toenemende marktverzadiging minder zullen toenemen dan in de afgelopen periode. Ten aanzien van de komende tien jaar wordt een vrij voorzichtige groei van 2,5% per jaar aangehouden, de helft van de laatste jaren. De totale omvang van de intensieve veehouderij zal hierbij met ruim een kwart (28%) toenemen.

5.3.4 De akkerbouw

De totale oppervlakte bouwland zal mogelijk nog iets worden vergroot door uitbreiding van de snijmais, maar het areaal bouwland minus voedergewassen zal waarschijnlijk vrijwel gelijk blijven. Op dit bouwland (naar schatting 1600 à 1650 ha) zullen vooral intensievere gewassen worden verbouwd zoals suikerbieten, aardappelen en akkerbouwmatige groentegewassen. De intensiteit van dit bouwlandgebruik is de afgelopen jaren - door minder granen en meer hakvruchten - toegenomen en zal voor de toekomst mogelijk nog iets toenemen. Voorshands gaan we ervan uit dat de intensiteit van het bouwland niet op een hoog niveau zal komen.

5.3.5 Rundveehouderij

Het grondgebruik voor de rundveehouderij is vrij extensief, uitgezonderd op een beperkt aantal bedrijven waar een ligboxenstal is. In het algemeen wordt rundvee gehouden op die bedrijven waar (een deel van) de grond alleen geschikt is voor gebruik als grasland. Er wordt relatief veel mestvee en jongvee gehouden. De melkveebezetting en ook de totale veebezetting zijn vrij laag, resp. 100 melkkoeien en 215 gve per 100 ha grasland + voedergewassen. Het aantal bedrijven met melkvee is beperkt en vermindert voortdurend, ook het aantal bedrijven met rundvee (gve) neemt af.

De komende jaren zal het grondgebruik voor de rundveehouderij verder afnemen. We houden niettemin rekening met de mogelijkheid dat door enige intensivering de omvang van de rundveehouderij vrijwel gelijk kan blijven.

5.4 Bedrijfsstructuur

Een zeer globale indruk van de ontwikkeling van de bedrijfsstructuur geven de verhoudingen tussen de aantallen bedrijven naar bedrijfstype. In de periode 1971-1976 is de verhouding tussen de groepen bedrijfstypen (landbouw-, veredelings- en tuinbouwbedrijven) niet gewijzigd ondanks veel verschuivingen. De aantallen "rundveebedrijven", "zuivere veredelingsbedrijven" en "boomkwekerijbedrijven" zijn toegenomen, bij alle andere typen waren aantalsverminderingen vooral bij de "overige landbouwbedrijven" en de "champignonbedrijven". Het zou niet reëel zijn de aantalsverschuivingen die zich tussen de bedrijfstypen voordeden (zie par. 3.2) eenvoudigweg te extrapoleren. Om toch enig inzicht op de toekomst te krijgen, is de verdeling van het vermoedelijke aantal "blijvende" bedrijven naar type in 1976 weergegeven.

Tabel 5.5 Ontwikkeling naar bedrijfstype

	Aantal bedrijven			Perc. bedrijven		
	1971	1976	"blijvers" 1976	1971	1976	"blijvers" 1976
Rundveebedrijven	32	35	25	5	7	5
Zuivere vered.bedr.	35	43	39	6	8	9
Gemengde vered.bedr.	85	72	62	14	13	14
Ov. landbouwbedrijven	68	43	36	11	8	8
Tuinbouwbedrijven	104	86	59	17	16	13
Boomkwekerijbedrijven	99	109	98	16	20	22
Champignonbedrijven	103	79	66	17	15	15
Glastuinbouwbedrijven	85	71	65	14	13	14
Alle bedrijven	611	538	450	100	100	100

Gezien ook de ontwikkeling in de laatste jaren zal de aantalsverhouding tussen de bedrijfstypen zeer waarschijnlijk nog veranderen. De bedrijfsvoering zal echter zeer gevarieerd blijven waardoor het aantal bedrijfstypen zoals hier gehanteerd vermoedelijk niet zal verminderen. Waarschijnlijk zal het aantal landbouwbedrijven verder teruglopen ten gunste van de categorieën waar de tuinbouw of de intensieve veehouderij de voornaamste produktietak zal zijn.

5.5 Arbeidskrachten

De betekenis van de land- en tuinbouw als bron van werkgelegenheid is verkleind. Het aantal vaste mannelijke arbeidskrachten verminderde in totaal van 770 tot 676 en kwam daarmee overeen met de vermindering van het aantal bedrijven, de gemiddelde arbeidsbezetting per bedrijf - 1,26 man - is dan ook niet veranderd. Op

grond hiervan en gezien de slechte werkgelegenheidssituatie buiten de land- en tuinbouw gaan we ervan uit dat de arbeidsbezetting per bedrijf nauwelijks zal veranderen. Op de 441 bedrijven in 1986 zullen dan ongeveer 555 arbeidskrachten werkzaam zijn. Het aantal vaste mannelijke arbeidskrachten zal de komende tien jaar met ongeveer 120 personen verminderen, dit is met circa 2% per jaar.

5.6 Productieomvang per bedrijf en per man

Hiervoor is aangegeven dat de productieomvang, het totale aantal sbe, zal toenemen. Dit zal relatief minder zijn dan de laatste jaren, enerzijds doordat er minder grond beschikbaar zal zijn, anderzijds doordat een tragere groei wordt verwacht. Het aantal bedrijven en arbeidskrachten zal blijven verminderen.

Het gemiddeld aantal sbe per bedrijf en per arbeidskracht zal verder toenemen doch minder snel dan de laatste jaren. Verwacht wordt een gemiddelde van ongeveer 246 sbe per bedrijf en 196 sbe per vaste mannelijke arbeidskracht in 1986. Dit wijkt weinig af van hetgeen in "Landbouwverkenningen" voor 1990 voor het Zuidelijk Zandgebied wordt verwacht en 187 sbe per volwaardige arbeidskracht bedraagt. Het gebied behoudt dus zijn voorsprong.

Tabel 5.6 Ontwikkelingen op hoofdberoepsbedrijven

	1971	1976	1986	Jaarlijks groei- percentage	
				1971- 1976	1976- 1986
Aantal hoofdberoepsbedr.	611	538	441	-2,5	-2,0
Aantal sbe	82182	93569	108700	+2,6	+1,5
Aantal arbeidskrachten	770	676	555	-2,6	-1,9
Aantal sbe per bedrijf	135	174	246	+5,2	+3,5
Aantal sbe per man	107	138	196	+5,2	+3,6

Samenvatting

Het ruilverkavelingsgebied "Melderslo" is gelegen in Limburg ten noordwesten van Venlo en ten westen van de Maas en omvat hoofdzakelijk gronden behorende tot de gemeenten Grubbenvorst, Horst en Meerlo-Wanssum.

Het is een overwegend agrarisch gebied, met een doorgaans open karakter dat wordt onderbroken door vrij omvangrijke - in noord-zuid richting lopende - bos- en natuurgebieden met recreatieve betekenis. De grond wordt meest gebruikt als bouwland en tuinland. De agrarische produktie bestaat voornamelijk uit tuinbouw en intensieve veehouderij; akkerbouw en rundveehouderij zijn van ondergeschikt belang. Kenmerkend is de grote verscheidenheid in de tuinbouw: zoals o.a. boomteelt en rozenkwekerijen. langs de Maas (met als centrum Lottum), glastuinbouw, champignonteelt, asperges en andere tuinbouw in de open grond.

De totale oppervlakte van het blok is circa 7200 ha. Een aanzienlijk deel hiervan is natuurgebied en bebouwing. De agrarische bedrijven in het blok gebruiken ruim 4500 ha cultuurgrond. In het blok liggen een vijftal woonkernen waarvan Lottum en Melderslo (1700 à 2000 inwoners) tot de wat grotere behoren en Meerlo, Tienray en Swolgen (ca. 1000 inwoners) tot de kleinere.

De gemeenten Grubbenvorst, Horst en Meerlo-Wanssum worden gekenmerkt door een sterke toeneming van het aantal inwoners. Naast het geboortenoverschot speelden hierbij in Grubbenvorst en Meerlo-Wanssum de vestigingsoverschotten een rol. De geboortenoverschotten worden minder. De toekomstige groei in deze drie gemeenten zal dan ook trager verlopen dan de laatste jaren.

De plaatselijke werkgelegenheid heeft duidelijk een agrarisch karakter. Het aantal arbeidsplaatsen in de landbouw neemt evenwel af. Er is een toenemende uitgaande pendel. De voornaamste pendelplaats vanuit Grubbenvorst is Venlo, vanuit Meerlo-Wanssum en Horst is dit Venray en ook Venlo.

Uit de stukken ter voorbereiding van de bestemmingsplannen blijkt dat het ruilverkavelingsblok zoveel mogelijk als agrarisch gebied intact moet blijven. Het grootste deel van de cultuurgrond zal naar verwachting bestemd worden voor agrarische doeleinden waarbij aan de agrarische bedrijfsvoering geen beperkingen behoeven te worden opgelegd terwille van andere belangen. Woningbouw en andere voorzieningen zullen jaarlijks ca. 18 ha cultuurgrond opeisen. In sommige delen van het blok is naast de landbouw ook het landschap van betekenis. Het is momenteel echter nog niet duidelijk wat dit voor de land- en tuinbouw betekent.

Ontwikkeling van het aantal bedrijven en de arbeidsbezetting

In 1976 waren er in het blok 538 hoofdberoepsbedrijven en 121

geregistreerde nevenbedrijven. Het aantal hoofdberoepsbedrijven is in de periode 1971-1976 verminderd met gemiddeld 2,5% per jaar, dit is iets trager dan het landelijk gemiddelde van 2,7% per jaar (1970-1976). Bij deze vermindering was beroepsverandering van nog iets meer betekenis dan beroepsbeëindiging door leeftijd. De bedrijven die als hoofdberoepsbedrijf werden beëindigd waren gemiddeld groter dan die in andere gebieden. De bedrijven die vrijkwamen doordat het bedrijfshoofd het hoofdberoep beëindigde werden voor 46% voortgezet door een opvolger, dit was bijna altijd een zoon. Door de vrij aanzienlijke beroepsverandering is gemiddeld 1,8% per jaar van alle bedrijven uit de hoofdberoepsgroep verdwenen, landelijk was dit 1% per jaar. Opvallend is dat in vergelijking tot andere gebieden veel nieuwe bedrijven zijn ontstaan, in de afgelopen jaren ca. 6 per jaar. De meeste hiervan zijn op de tuinbouw gericht (boomteelt, glastuinbouw). Waren er geen nieuwe bedrijven bijgekomen dan zou het aantal bedrijven met 3,5% per jaar zijn verminderd.

Het aantal mannelijke arbeidskrachten op de hoofdberoepsbedrijven verminderde van 1971-1976 van 770 tot 676, of wel met 2,6% per jaar. Deze vermindering was gelijk aan die van het aantal bedrijven. De arbeidsbezetting veranderde dan ook niet (1,26 man per bedrijf).

Voor de komende tien jaar (1976-1986) wordt verwacht dat de vermindering van het aantal hoofdberoepsbedrijven trager zal verlopen dan in het jongste verleden (tot ongeveer 441 hoofdberoepsbedrijven in 1986). De beroepsverandering zal waarschijnlijk verminderen en het aantal opvolgers zal weinig kleiner zijn dan voorheen mede onder invloed van de slechtere werkgelegenheidssituatie buiten de landbouw.

Gezien de ontwikkeling in het verleden en de vrij lage arbeidsbezetting wordt verwacht dat het gemiddelde aantal arbeidskrachten per bedrijf op hetzelfde niveau zal blijven. Het aantal arbeidsplaatsen in de land- en tuinbouw zal tussen 1976 en 1986 naar verwachting met ongeveer 120 afnemen.

Bedrijfsoppervlakte, grondmobiliteit en verkaveling

De geregistreerde oppervlakte cultuurgrond is in de periode 1971-1976 verminderd van 4680 tot 4526 ha, vooral als gevolg van woningbouw en industrievestiging.

Ook in de komende jaren zal het agrarisch grondgebruik verminderen, voornamelijk door enige uitbreiding van de woningbouw rond de kernen en voor andere doeleinden. Volgens schatting zal in 1986 de oppervlakte cultuurgrond met 170 ha zijn verminderd, zodat er dan nog omstreeks 4350 ha cultuurgrond geregistreerd zal zijn, waarvan circa 4000 ha op de hoofdberoepsbedrijven. In dit gebied met overwegend tuinbouwbedrijven, zijn veel bedrijven met een kleine oppervlakte grond. De gemiddelde oppervlakte van de hoofdberoepsbedrijven is 7,2 ha (op die groter dan 5 ha is dit 13,8 ha). Bijna driekwart heeft minder dan 10 ha grond en slechts 15% is groter

dan 15 ha. De bedrijven met grondgebonden landbouwproductie (rund-
vee, akkerbouw) zijn gemiddeld 20 ha groot; zij hebben slechts 38%
van de grond in gebruik.

In de komende jaren zal, gezien de trage vermindering van het
aantal bedrijven, de gemiddelde oppervlakte met 1,8 ha toenemen van
7,2 ha nu tot ca. 9 ha per bedrijf in 1986). De meeste bedrijven
zijn evenwel op de tuinbouw of de intensieve veehouderij gericht,
waar de oppervlakte cultuurgrond veelal geen beperking vormt voor
een verdere bedrijfsontwikkeling. Het grondgebruik op de nevenbe-
drijven zal ongeveer gelijk blijven en circa 8% van de geregis-
treerde oppervlakte uitmaken. Daarnaast zal nog een zekere opper-
vlakte buiten de registratie blijven (bij particulieren).

De afgelopen jaren werd vier vijfde van de grond van opgehe-
ven bedrijven door andere bedrijven overgenomen. Bijna alle over-
gedragen bedrijven werden overgenomen door familieleden zodat hier-
van slechts weinig via de vrije grondmarkt werd verhandeld. In de
jaren 1975, 1976 en 1977 werd per jaar gemiddeld ruim 40 ha, of
0,9% van de cultuurgrond op de vrije grondmarkt verkocht. In de
komende jaren zullen naar verhouding slechts een beperkt aantal
bedrijven worden opgeheven terwijl voorts een gedeelte van de vrij-
komende grond naar familieleden zal gaan. Op grond hiervan kan wor-
den verwacht dat de mogelijkheden om grond te verwerven ter verge-
makkelijking van de eventuele ruilverkaveling, niet groot zullen
zijn.

Bijna twee derde (64%) van de cultuurgrond is eigendom van
de gebruikers; alleen in de deelgebieden Californië en vooral
Lottum is dit minder. In het laatste gebied speelt de rozencultuur,
die steeds andere grond vereist, hierbij een rol.

De verkavelingstoestand (CBS-indeling 1976) was met gemiddeld
5,4 kavels per bedrijf van gemiddeld 1,6 ha op de hoofdberoepsbe-
drijven, vrij ongunstig. Bijna de helft (48%) van de bedrijven had
vijf of meer kavels. Voor veel bedrijven belemmert het grote aantal
kavels met een veelal kleine kaveloppervlakte een doelmatige be-
drijfsvoering. Deze situatie die de individuele agrariër niet of
nauwelijks kan beïnvloeden, kan in feite alleen door een ruilver-
kaveling worden verbeterd.

Grondgebruik, bedrijfstype en produktie

De cultuurgrond wordt voor 45% gebruikt als bouwland, voor
28% als tuinland en voor 27% als grasland. Deze verhouding is de
laatste jaren veranderd ten gunste van het bouwland en tuinland
ten koste van het grasland. Het grondgebruik voor de rundveehoude-
rij is echter niet veranderd, daar thans bouwland wordt gebruikt
voor de teelt van snijmaïs.

Het gebied heeft een zeer gevarieerd produktiepatroon waarbij
de totale produktieomvang in 1976 voor 61% uit tuinbouw bestond,
voor 22% uit intensieve veehouderij, voor 10% uit akkerbouw en
voor 7% uit rundveehouderij. De afgelopen jaren is de omvang van
de intensieve veehouderij sterk toegenomen, ook de andere produk-

tietakken werden uitgebreid.

De verdeling naar bedrijfstypen komt uiteraard sterk met het voorgaande overeen. Op bijna twee derde (64%) van de bedrijven was in 1976 de tuinbouw - in een van de vele vormen die hier voorkomen - de belangrijkste produktierichting, op een vijfde (21%) de intensieve veehouderij en 15% waren akkerbouw- rundveebedrijven. Deze verhouding is de laatste jaren niet veranderd hoewel het aantal bedrijven is verminderd en er veel verschuivingen tussen de bedrijfstypen waren. Verwacht mag worden dat het aantal landbouwbedrijven verder zal verminderen ten gunste van die met tuinbouw of intensieve veehouderij als belangrijkste produktietakken.

- Tuinbouw

Het areaal tuinbouwgewassen is de laatste jaren vrijwel gelijk gebleven terwijl door verdere intensivering de productieomvang met 2,2% per jaar toenam. De oppervlakte boomkwekerijgewassen - voornamelijk rozen - is met 10 à 15 ha per jaar uitgebreid, de arealen groente, fruit en bloembollen zijn verkleind. De champignon-telers hebben verschillende jaren slechte prijzen gehad; een aantal van hen is dan ook gestopt. Na 1976 zijn de opbrengstprijzen echter weer gestegen. Het areaal glas bleef gelijk doch is in tegenstelling tot voorheen, thans vrijwel geheel verwarmd en er worden meer bloemen geteeld. Voor de toekomst wordt verwacht dat het tuinbouwareaal minstens gelijk blijft en dat de productieomvang wordt vergroot, vooral van de boomkwekerij, de intensievere groenteteelt en mogelijk van de glasteelten.

- Intensieve veehouderij

De op een na belangrijkste produktietak de intensieve veehouderij, is de laatste jaren sterk uitgebreid (met 4,8% per jaar). Deze intensieve veehouderij bestaat voor ongeveer drie vijfde uit varkenshouderij (meer fokkerij dan mesterij) en voor twee vijfde uit pluimveehouderij (meer leghennen dan mestkuikens). De uitbreiding zal zich waarschijnlijk in de toekomst voortzetten, zij het in een trager tempo. Het aantal bedrijven met kleine eenheden, zal teruglopen en het aantal meer gespecialiseerde bedrijven - waar de eenheden per diersoort zullen worden uitgebreid - zal toenemen.

- Bouwland

Bijna de helft (45%) van de cultuurgrond is in gebruik als bouwland. De oppervlakte bouwland bleef gelijk, terwijl er minder granen en meer hakvruchten werden geteeld en - op de bedrijven met rundvee - ook meer snijmaïs. De totale oppervlakte bouwland kan in de toekomst mogelijk nog iets toenemen, doch het areaal bouwland exclusief voedergewassen zal waarschijnlijk gelijk blijven. De aanzienlijke oppervlakte bouwland in dit gebied is niet uitsluitend bestemd voor de teelt van akkerbouwgewassen, maar heeft

veelal ook een zekere reservefunctie, enerzijds als mogelijkheid voor uitbreiding en/of vruchtwisseling voor tuinbouwgewassen (asperges, rozen op bepaalde gronden) anderzijds kunnen bedrijven met intensieve veehouderij op het bouwland veel mest kwijt.

- Rundveehouderij

De rundveehouderij geniet weinig belangstelling. Op sommige bedrijven wordt alleen rundvee gehouden omdat (een deel van) de grond alleen voor grasland geschikt is. Het grondgebruik voor de rundveehouderij is vrij extensief, uitgezonderd op enkele bedrijven met een ligboxenstal. De verkaveling van de rundveebedrijven is bijzonder slecht: gemiddeld 7 à 8 kavels per bedrijf. Er wordt relatief veel jongvee en mestvee gehouden. Het aantal bedrijven met melkvee neemt sterk af. Het grondgebruik voor de rundveehouderij bleef de laatste jaren gelijk (minder grasland, meer snijmaïs) terwijl de veestapel iets toenam. De komende jaren zal het grondgebruik voor de rundveehouderij waarschijnlijk verder afnemen. Het is echter niet uitgesloten dat door enige intensivering, de omvang van de rundveehouderij gelijk zal blijven.

Productieomvang per bedrijf en per man

De totale productieomvang (in sbe) van de hoofdberoepsbedrijven is de afgelopen jaren met 2,6% per jaar toegenomen. Ook de komende 10 jaren zal de productieomvang toenemen zij het minder snel dan de laatste jaren (met ongeveer 2,5% per jaar).

De bedrijfsomvang in "Melderslo" lag met 176 sbe per bedrijf in 1976 ruim boven het gemiddelde van Nederland (145 sbe). Ongeveer 62% van de bedrijven had een omvang van meer dan 120 sbe, tegen landelijk 50%. De gemiddelde bedrijfsomvang is tussen 1971 en 1976 toegenomen van 135 tot 176 sbe's, dit is met 5,2% per jaar. Deze stijging was het gevolg van verdwijnen van kleinere bedrijven (van gemiddeld 90 sbe) en vergroting van de overgebleven bedrijven (van 144 sbe tot 175 sbe), vooral door intensivering van de tuinbouw en uitbreiding van de intensieve veehouderij.

Van de bedrijven met landbouwproductie als voornaamste bedrijfstak had in 1976 ongeveer 30% een omvang van minder dan 118 sbe; en lagen hiermee onder de omvang die, bij een doelmatige bedrijfsvoering, nodig is om aan één man produktieve werkgelegenheid te geven. Dit wil echter nog niet zeggen dat op deze bedrijven weinig arbeidsuren worden gemaakt. Minder gunstige bedrijfsomstandigheden en een lage mechanisatiegraad maken het veelal noodzakelijk dat ook bedrijfshoofden op kleinere bedrijven een groot aantal uren werkzaam zijn (vaak 30 tot 40% meer dan een werknemer). Uit de boekhoudingen blijkt dat op de kleinere bedrijven gemiddeld slechts een zeer laag gezinsinkomen wordt behaald. Veel van deze bedrijven zijn te klein om op langere termijn te kunnen blijven bestaan.

Het aantal vaste mannelijke arbeidskrachten is de afgelopen jaren met 2,6% per jaar verminderd. Daarnaast is de totale produk-

tieomvang met 2,6% per jaar toegenomen. De produktieomvang per man is dientengevolge toegenomen van 107 tot 138 sbe, of wel met 5,2% per jaar; dit is ongeveer gelijk aan de gemiddeld landelijke stijging (5 à 6% per jaar). Ook voor de toekomst mag een uitbreiding van de produktieomvang per bedrijf en per man worden verwacht, zij het langzamer dan in de afgelopen periode. Voor 1986 kan een gemiddelde produktieomvang van ongeveer 240 à 250 sbe per bedrijf, en 190 à 200 sbe per man worden verwacht; het aantal sbe per man zal dan nog steeds boven het landelijke gemiddelde liggen.

Enkele slotopmerkingen

Het gebied van de ruilverkaveling Melderslo maakt deel uit van een in agrarisch opzicht afwisselende en dynamische streek. Een groot aantal personen is nog steeds in de land- en tuinbouw werkzaam. Hoewel de agrarische werkgelegenheid terugloopt, is deze ontwikkeling afgeremd, door veranderingen in de agrarische produktie in de richting van de tuinbouw (rozen, boomteelt, asperges, glasteelten, champignons), en van de intensieve veehouderij (fok- en mestvarkens, leg- en slachtpluimvee). De rundveehouderijen en de akkerbouw vertonen minder dynamiek. Het bouwland heeft vaak nog slechts een nevenfunctie: voor de tuinbouwbedrijven ten behoeve van vruchtwisseling of voor uitbreiding van teelten; voor bedrijven met intensieve veehouderij ten behoeve van de mestafzet.

De verkaveling is op de meeste akkerbouw- en rundveebedrijven vrij slecht (veel en kleine kavels; twee derde van de kavels ligt op een aanzienlijke afstand van de bedrijfsgebouwen). Deze situatie kan alleen door de uitvoering van een ruilverkaveling worden verbeterd. Hierbij moet er overigens rekening mee worden gehouden dat sommige produktietakken specifieke eisen stellen aan de hoedanigheid van de grond.

Voor bedrijven met melkvee is het noodzakelijk dat minstens 60% van de grond bij huis ligt waarbij de bedrijfsoppervlakte voldoende groot moet zijn. Momenteel wordt eerst bij ruim 40 melkkoepen per man een arbeidsopbrengst verkregen gelijk aan het CAO-loon. Dergelijke bedrijven moeten een huiskavel van minstens 10 ha hebben om de koepen de gehele weideperiode rond de stal te kunnen weiden, arbeidsbesparende modernisering voor stalling en melken te kunnen doorvoeren en het grasland optimaal te kunnen exploiteren.

Geheel anders ligt de situatie van de rozenteelt. Bij deze tweejarige teelt moet elke keer op verse grond worden geplant. In een centrum als Lottum, met rond 100 kwekers, wordt daarom in omliggende dorpen grond gehuurd. Door de noodzakelijke teeltwisseling is het bezwaarlijk om het bedrijf op één grote kavel uit te oefenen. De steeds meer toegepaste grondontsmetting kan in de toekomst wellicht een oplossing zijn voor dit probleem, waardoor de behoefte aan een goede verkaveling waarschijnlijk groter wordt.

De bedrijven met tuinbouw in de open grond (voor groenteteelt) steunen voor een belangrijk deel op de aspergeteelt. Daarnaast komt aspergeteelt vooral voor op de gemengde veredelingsbedrijven. Deze teelt is sterk afhankelijk van de bodemkwaliteit. Dit kan een belemmering vormen voor de vermindering van het aantal kavels. De bedrijven met tuinbouw in de open grond hebben naast het tuinland vaak een aanzienlijke oppervlakte bouwland wat behalve voor vruchtwisseling ook kan worden aangewend om het tuinbouwareaal uit te

breiden of akkerbouwmatig verbouwde groentegewassen te telen.

De meeste tuinbouwbedrijven met glas hebben een te klein glasareaal voor een optimale bedrijfsopzet, en hebben derhalve ook nog tuinbouw in de open grond. Een volledig glasgroentebedrijf dient thans een halve à één ha glas te hebben en een huiskavel van ongeveer 2 ha voor eventuele uitbreiding van het glas.

Wat de champignonkwekerij betreft, deze moet bereikbaar zijn voor zwaar wegtransport (aan- en afvoer van compost en dekaarde), dus aan een verharde weg zijn gelegen. Op het bedrijf moet er voldoende ruimte zijn voor deze zware transporten van 20 tot 40 ton. Verder moet in verband met besmettingsgevaar, een sterke concentratie van champignonkwekerijen worden vermeden.

Voor bedrijven met overwegend akkerbouw dienen de kavels een oppervlakte van ca. 5 ha te hebben en goed bereikbaar te zijn, teneinde een rendabele exploitatie mogelijk te maken. Voor deze bedrijven is het aantal kavels en de ligging hiervan minder belangrijk. Ditzelfde geldt ook voor het bouwland dat behoort tot bedrijven met overwegend intensieve veehouderij.

Bijlage 1. Toelichting op enige veel gebruikte termen

1. Telplichtige geregistreerden

De bij de districtbureauhouders in de administratie opgenomen personen die een agrarisch bedrijf hebben met een omvang van minstens 10 standaardbedrijfs-eenheden.

2. Beroepsgroepen

Hoofdberoepsbedrijven = A + B-bedrijven:

A: het bedrijfshoofd besteedt zijn arbeidstijd geheel aan het eigen bedrijf;

B: meer dan de helft van de arbeidstijd wordt aan het eigen bedrijf besteed, tevens heeft het bedrijfshoofd een nevenberoep.

Nevenbedrijven = C- en D-bedrijven:

C: minder dan de helft van de arbeidstijd wordt aan het eigen bedrijf be-steed;

D: rustende agrariërs of rustende niet-agrariërs met grondgebruik.

3. Standaardbedrijfseenheden = sbe

Standaardbedrijfseenheden zijn een maat voor de economische betekenis van agrarische bedrijfstakken op basis van de benodigde inzet van arbeid, grond en kapitaal. Ook de omvang van een landbouwbedrijf of een bedrijfsonderdeel van een dergelijk bedrijf wordt in sbe uitgedrukt.

Voornaamste gewassen				
	sbe per ha		sbe per ha	
granen	3,0	asperges (in produktie)	17,0	
snijmais	4,0	augurken	38,0	
grasland	1,0	boomkwekerijgewassen	90,0	
Veehouderij				
	sbe per dier		sbe per dier	
jongvee	0,7	mestvarkens/opfokzeugen	0,16	
melkkoeien	2,5	fokzeugen	1,60	
mestvee	0,8	leghennen (100 stuks)	2,00	
mestkalveren	0,4	slachtkuikens (1000)	4,00	

4. Bedrijfstypen

Voor de indeling in bedrijfstypen is per bedrijf het aantal standaardbedrijfseenheden (sbe) berekend voor de akkerbouw, de rundveehouderij, de tuinbouw en de veredelingsproduktie. Afhankelijk van het percentage sbe dat per bedrijf voor deze onderdelen werd gevonden zijn de hoofdberoepsbedrijven ingedeeld in "bedrijfstypen". Onderscheiden zijn:

1. rundveebedrijven: 60% of meer van alle sbe voor rundveehouderij;
2. zuivere veredelingsbedrijven: 80% of meer voor dierlijke veredeling;
3. gemengde veredelingsbedrijven: 40-80% voor dierlijke veredeling;
4. overige landbouwbedrijven: rundvee 40-60% en/of akkerbouw 40% en meer;
5. tuinbouwbedrijven o.g.: 40% of meer voor tuinbouw open grond;
6. boomkwekerijbedrijven: 40% of meer voor boomkwekerij (of fruit);
7. champignonbedrijven: 40% of meer voor champignons;
8. glastuinbouwbedrijven: 40% of meer voor glastuinbouw.

Bijlage I (vervolg)

5. Beroepsbeëindiging

Beëindiging van de beroepsperiode door de oudere generatie waarna overdracht van het bedrijf aan de jongere generatie. Bij ontbreken van een opvolger, opheffing van bedrijf of na inkrimping van produktieomvang voortzetting van bedrijf in de D-groep als rustend landbouwer of tuinder.

6. Beroepsverandering

Het gaan uitoefenen van een ander hoofdberoep dan landbouwer of tuinder. Wordt het grondgebruik en/of het vee (gedeeltelijk) aangehouden, dan blijft men geregistreerd in groep C, zo niet, dan is het bedrijf opgeheven en uit de registratie verdwenen.

7. "Blijvers" en "wijkers"

Als blijvers zijn aangemerkt die bedrijven welke op grond van hun omvang, hun groei in het jongste verleden, hun ligging en gebouwensituatie, de kwaliteit van hun ondernemer en/of zijn opvolger, de financiële mogelijkheden en de produktieomstandigheden, zullen blijven voortbestaan. Niet alle bedrijven die als blijvers zijn aangemerkt hebben een eigen opvolger. Deze bedrijven zijn achter dusdanig van omvang, ligging, enz., dat wanneer het huidige bedrijfs-hoofd ermee ophoudt, er zeker gegadigden voor zullen komen.

Bijlage 2 De verdeling van de bedrijven naar oppervlakte en omvang per beroepsgroep en bedrijfstype

	Aantal hoofdberoepsbedrijven												Aantal neven- bedrijven						
	rundvee- bedrijven		zuivere vered.- bedrijven		gemengde vered.- bedrijven		overige landbouw- bedrijven		tuinbouw- bedrijven o.g. bedr.		boomkw. bedr.		championn.- glas- bedrijven		tuinbouw- bedrijven		Aantal neven- bedrijven		
	1971	1976	1971	1976	1971	1976	1971	1976	1971	1976	1971	1976	1971	1976	1971	1976	1971	1976	
Zonder cult.-gr.	-	-	11	13	-	-	-	-	-	-	-	-	-	44	27	-	-	12	16
0 - 2 ha	-	-	7	10	6	5	-	-	6	1	22	16	39	37	53	42	45	51	
2 - 5 ha	-	-	6	8	13	10	2	-	32	16	42	51	11	10	26	24	23	32	
5 - 10 ha	2	4	8	9	39	23	18	8	35	39	20	28	8	5	4	4	17	15	
10 - 15 ha	9	7	3	3	18	23	14	7	12	16	10	8	1	-	2	1	3	5	
15 - 20 ha	9	5	-	-	4	3	14	11	10	6	3	4	-	-	-	-	-	1	
20 - 30 ha	11	13	-	-	5	6	17	10	6	6	1	1	-	-	-	-	-	1	
30 ha en meer	1	6	-	-	-	2	3	7	3	2	1	1	-	-	-	-	-	-	
Totaal	32	35	35	43	85	72	68	43	104	86	99	109	103	79	85	71	101	121	
Tot 70 sbe	5	8	6	3	11	9	19	6	38	26	3	3	12	4	16	-	-	-	
70 - 90 sbe	5	4	3	5	7	1	12	4	18	9	1	-	33	18	18	8	-	-	
90 - 110 sbe	5	1	4	2	7	3	9	7	14	9	6	7	28	26	18	13	-	-	
110 - 130 sbe	5	2	3	5	15	7	6	5	2	6	10	7	13	10	11	14	-	-	
130 - 150 sbe	5	2	-	2	10	6	8	4	11	11	11	10	4	4	11	14	-	-	
150 - 190 sbe	4	6	6	4	21	19	7	7	10	9	21	23	5	11	6	12	-	-	
190 sbe en meer	3	12	13	22	14	27	7	10	11	16	47	59	8	6	5	10	-	-	

Bijlage 3 Ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfsoppervlakte

	Oppervlakte in ha										Totaal	
	geen cult.gr.											
	0 - 2	2 - 5	5 - 10	10 - 15	15 - 20	20 - 30	vanaf 30					
Aantal in 1971	55	133	132	134	69	40	8					611
Uit de groep gegaan 1)	72			23	6	4	2					107
Gebleven bedrijven	248			111	63	36	8					504
Naar andere opp. klasse -	29			38	26	19	-					
Uit andere opp. klasse +	20			46	28	12	10					
Gebleven bedrijven in 1976	239			119	65	29	18					504
In de groep gekomen 2)	31			1	-	2	-					34
Aantal in 1976	40	111	119	120	65	29	18					538
Gebleven bedrijven: totaal	248			111	63	36	8					504
- zelfde opp.klasse gehouden	219			73	37	17	8					375
- naar andere opp. klasse (horiz.)	29			38	26	19	17					129
tot 5 ha				29	-	-	-					29
5 - 10 ha	19				19	-	-					38
10 - 15 ha	1			15	8	2	-					26
15 - 20 ha	-			1	7	11	-					19
20 - 30 ha	-			1	2	4	10					17
- uit andere opp.klasse (vertikaal)	20			46	28	12	13					129

1) Nevenbedrijf geworden of opgeheven.

2) Gestichte of voorheen nevenbedrijven.

Bijlage 4 Ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfsomvang

	Bedrijfsomvang in sbe										Totaal
	tot 50	50-70	70-90	90-110	110-130	130-150	150-190	190-250	250-350	350 e.m.	
Aantal in 1971	49	61	97	91	65	60	80	56	38	14	611
Uit de groep gegaan 1)	-	22	23	18	7	4	5	3	2	1	107
Gebleven bedrijven	27	39	74	73	58	56	75	53	36	13	504
Naar andere omvangkl.	-	19	24	54	48	50	58	40	19	4	
Uit andere omvangkl.	+	8	27	27	35	40	66	50	42	23	
Gebleven bedrijven in 1976	16	42	47	60	52	50	83	63	59	32	504
In de groep gekomen 2)	+	1	-	2	8	4	3	8	5	3	34
Aantal in 1976	17	42	49	68	56	53	91	68	62	32	538
Gebleven bedrijven: totaal	27	39	74	73	58	56	75	53	36	13	504
- zelfde omvangkl. gehouden	8	15	20	25	12	6	17	13	17	9	142
- naar andere omv.kl. (horiz.)	19	24	54	48	46	50	58	40	19	4	362
tot 50 sbe	6	3	3	1	3	1	2	2	1	-	19
50 - 70 sbe	1	-	10	6	2	3	-	1	1	-	24
70 - 90 sbe	3	10	18	18	10	8	5	-	-	-	54
90 - 110 sbe	1	5	9	8	11	11	11	2	-	1	48
110 - 130 sbe	1	1	4	5	9	9	15	8	-	3	46
130 - 150 sbe	1	3	-	2	7	17	17	12	8	-	50
150 - 190 sbe	1	1	-	2	9	6	20	15	4	4	58
190 - 250 sbe	-	1	1	1	1	5	9	15	7	7	40
250 - 350 sbe	-	-	-	-	-	1	6	4	8	8	19
350 sbe en meer	-	-	-	-	-	-	1	1	2	4	4
uit andere omvangkl. (vert.)	8	27	27	35	40	44	66	50	42	23	362

1) Nevenbedrijf geworden of opgeheven.

2) Gesticht of voorheen nevenbedrijven.

Bijlage 5 Verkaveling 1976

	Aant. bedr. met cult.gr.	Opp. cult. grond (ha)	Kavels per bedrijf	Kavel- grootte in ha	Aantal bedrijven met kavels			
					1	2-4	5-9	10 e.m.
Hoofdberoepsbedrijven:								
Meerlo	47	587	6,7	1,9	4	17	18	8
Tienray	13	81	3,9	1,6	3	5	5	-
Swolgen	46	400	6,3	1,4	5	14	16	11
Melderslo	127	706	3,7	1,5	38	47	36	6
Lottum	134	939	7,3	1,0	7	43	51	33
Grubbenvorst	35	368	5,9	1,8	3	9	20	3
Hegelsom	31	217	4,7	1,5	5	11	13	2
Californië	65	889	3,4	4,0	14	36	14	1
Alle hoofdbedrijven	498	4187	5,4	1,6	79	182	173	64
Rundveebedrijven								
Rundveebedrijven	35	728	7,7	2,7	1	10	14	10
Zuivere vered. bedr.	30	127	3,8	1,1	8	12	9	1
Gemengde vered. bedr.	72	762	6,0	1,8	1	33	26	12
Ov. landbouwbedrijven	43	847	8,9	2,2	2	8	21	12
Tuinbouwbedrijven o.g.	86	885	5,5	1,9	2	31	45	8
Boomkwekerijbedrijven	109	597	6,4	0,9	4	44	42	19
Champignonbedrijven	52	88	2,6	0,6	27	15	8	2
Glastuinbouwbedrijven	71	153	2,2	1,0	34	29	8	-
Nevenbedrijven	105	339	2,9	1,1	37	50	16	-
Alle bedrijven	603	4526	4,9	1,5	116	232	189	64

Bron: CBS-meitelling.

Bijlage 7 Ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfstype

	Bedrijfstype										Totaal
	rundvee- bedrijven	zuivere vered.- bedr.	gem. vered.- bedr.	overige landb.- bedr.	tuin- bouw- bedr.o.g.	boomkw. bedr.	championnon- bedrijven	glas- tuinb.- bedr.			
Aantal in 1971	32	35	85	68	104	99	103	85			611
Uit de groep gegaan 1)	3	6	10	9	25	11	26	17			107
Gebleven bedrijven	29	29	75	59	79	88	77	68			504
Naar ander type	5	5	23	34	24	5	7	8			
Uit ander type	10	14	19	18	29	14	4	3			
Gebleven bedrijven in 1976	34	38	71	43	84	97	74	63			504
In de groep gekomen 2)	1	5	1	-	2	12	5	8			34
Aantal in 1976	35	43	72	43	86	109	79	71			538
Gebleven bedrijven: totaal	29	29	75	59	79	88	77	68			504
- zelfde type gebleven	24	24	52	25	55	83	70	60			393
- naar ander type (horizont.)	5	5	23	34	24	5	7	8			111
Rundveebedrijven	-	-	-	4	1	-	-	-			5
Zuivere veredelingsbedr.	-	-	5	-	-	-	-	-			5
Gem. veredelingsbedrijven	8	9	7	5	5	4	-	-			23
Ov. landbouwbedrijven	2	3	6	6	14	5	-	-			34
Tuinbouwbedrijven o.g.	-	-	-	2	1	3	2	2			24
Boomwekerijbedrijven	-	1	1	2	1	-	1	1			5
Championnonbedrijven	-	1	1	-	4	-	4	-			7
Glastuinbouwbedrijven	-	1	-	-	4	2	1	-			8
Uit ander type (verticaal)	10	14	19	18	29	14	4	3			111

1) Nevenbedrijf geworden of opgeheven.

2) Gesticht of voorheen nevenbedrijven.

Bijlage 8 Omvang van de bedrijfseenheden intensieve veehouderij

Omvang van de eenheden	Aantal hoofdberoepsbedrijven								
	"Zuivere veredelingsbedr."		"Gemengde veredelingsbedr."		Ov. hoofdberoepsbedr.		Alle hoofdberoepsbedr.		
	1971	1976	1971	1976	1971	1976	1971	1976	
Mestvarkens:									
10 - 50	1)	3	3	29	13	48	20	80	36
50 - 100	1)	5	1	7	7	22	7	34	15
100 - 200	2)	3	3	5	7	8	7	16	17
200 - 500	3)	6	7	13	15	4	4	23	26
500 en meer	3)	3	7	6	12	-	2	9	21
Fokvarkens:									
10 - 20	1)	-	-	6	2	24	13	30	15
20 - 40	2)	2	2	13	6	17	12	32	20
40 - 60	3)	3	2	15	11	8	6	26	19
60 - 80	3)	5	1	13	12	1	2	19	15
80 en meer	3)	3	7	3	13	-	1	6	21
Leghennen:									
500 - 1000	1)	-	-	1	1	5	3	6	4
1000 - 2500	1)	2	1	3	1	2	2	7	4
2500 - 5000	2)	1	-	6	3	-	1	7	4
5000 - 10000	3)	2	2	3	3	-	1	5	6
10000 en meer	3)	6	8	-	-	-	-	6	8
Mestkuikens:									
5000 - 10000	1)	1	-	-	-	3	-	4	-
10000 - 20000	2)	-	2	4	2	1	1	5	5
20000 - 40000	3)	3	5	4	3	-	-	7	8
40000 en meer	3)	1	3	-	-	-	-	1	3
Slachtkalkoenen:									
5000 - 10000		2	3	3	-	2	1	7	4

- 1) Naar huidige maatstaven te kleine eenheden. Door uitbreiding zijn aanzienlijke schaalvoordelen te behalen.
- 2) Vergroting geeft slechts beperkte kostenbesparingen.
- 3) Onder de huidige omstandigheden rationeel.

Bijlage 9 Intensieve veehouderij naar bedrijfstype

	Hoofdberoepsbedrijven							
	"zuivere ver- edelingbedr.		"gemengde ver- edelingsbedr.		ov. hoofd- ber. bedr.		Alle bedrijven	
	1971	1976	1971	1976	1971	1976	1971	1976
Mestvarkens:								
perc. bedrijven	11	16	33	40	56	44	100	100
perc. mestvarkens	26	30	49	55	26	15	100	100
mestvarkens per bedr.	223	400	145	300	45	72	98	214
Fokvarkens:								
perc. bedrijven	10	12	37	46	53	42	100	100
perc. fokvarkens	20	27	51	54	29	19	100	100
fokvarkens per bedr.	71	124	48	69	19	27	35	58
Leghennen:								
perc. bedrijven	22	35	30	29	48	35	100	100
perc. leghennen	70	84	25	11	5	5	100	100
legh. per bedr. x 100	127	232	34	37	4	13	40	98
Mestkuikens:								
perc. bedrijven	32	62	47	31	21	6	100	100
perc. mestkuikens	46	74	44	22	10	4	100	100
Mestk. p. bedr. x 100	256	367	164	214	85	180	176	307

Bijlage 10 Ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven in de periode 1971-1986

Leeftijds- klasse 1971	1971 - 1976			1976 - 1981			1981 - 1986			Leeftijds- klasse 1986			
	Aantal Be- bedr. 1971	Rust, ziekte, overl. 1971	Toe- ding 1971	Aantal Be- bedr. 1976	Rust, ziekte, overl. 1976	Toe- ding 1976	Aantal Be- bedr. 1981	Rust, ziekte, overl. 1981	Toe- ding 1981				
tot 25 jr.	10	-	9	9	-	7,5	7,5	-	6,3	6	tot 25 jr.		
25 - 30 jr.	52	4	27	37	2,6	22,3	31,3	2,2	18,8	27	25 - 30 jr.		
30 - 35 jr.	85	12	16	61	4,3	13,2	46,1	3,2	11,2	39	30 - 35 jr.		
35 - 40 jr.	71	8	3	83	5,8	10,7	65,0	4,6	9,1	50	35 - 40 jr.		
40 - 45 jr.	97	11	5	68	4,8	8,2	82,1	5,7	7,0	65	40 - 45 jr.		
45 - 50 jr.	98	12	2	89	6,2	4,1	64,6	4,5	3,5	77	45 - 50 jr.		
50 - 55 jr.	69	4	6	84	2,5	3,3	82,5	2,5	2,8	60	50 - 55 jr.		
55 - 60 jr.	66	6	9	57	1,7	0,8	69,7	2,1	0,7	40	55 - 60 jr.		
60 - 65 jr.	43	-	25	36	-	28,8	33,3	-	26,6	9	60 - 65 jr.		
65 jaar e.o.	20	-	35	14	-	11,2	-	-	8,0	-	65 jr. e.o.		
Totaal	611	57	102	86	538	27,9	88,9	70,9	492,1	24,8	86,5	60,1	441

1) Iedere vijfjaarlijkse periode schuiven de leeftijdsklassen één regel hoger.

Literatuur

- Dam, Dr. Ir. J.G.C. van
"Bodemgeschiktheidsonderzoek in de aspergeteelt".
Bedrijfsontwikkeling september 1975.
- Gemeente Horst
"Bevolkingsontwikkeling en woningbehoefte".
Oktober 1976.
- Gemeente Meerlo-Wanssum
"Een sociografische verkenning", Meerlo, 1975 en
"Woningbouwperspectieven" april 1976.
- Haker, Ir. J.G.
Inleiding champignoncultuur 1976 in De champignoncultuur no. 5,
1976.
- Katholieke Hogeschool
"Onderzoek naar de markt van rozestruiken" (2 dln.),
Tilburg 1976.
- Ministerie van Landbouw en Visserij
"Bedrijfstakingvisie champignons 1976-1980", (1977),
"Bedrijfstakingvisie voor de boomkwekerij 1976-1980" (1977).
- Montfoort, ing. Th.J.H.
"De boomkwekerij in Limburg", in Groen 11/1976.
- Oyen, A.J. van
"Perspectieven bij de aspergeteelt" in Boer en Tuinder,
februari 1977.
- Provinciale Planologische Dienst
Streekplan Noord- en Midden-Limburg
"Uitgangspunten" 1974;
Facetstudies:
1. Bevolking en bevolkingsspreiding, 1974;
2. Wonen, verzorging en stadsvorming 1975.
- Recreatieschap Peel en Maas
Ontwerpvoorschriften, deel uitmakend van het advies bestemmings-
plannen "Buitengebied" 1974 (2 dln.).
- Soest, Ir. W. van
"De champignonteelt in nieuwe banen" in
De champignoncultuur, no. 6, 1976.
- Soest, Ir. W. van
Openingstoespraak op de Tuinbouwdagen, 1977.
Bedrijfsontwikkeling 1977 (juli/augustus).